

Johann Günther

Umreženi EGOISTA

Telekomunikacija i kompjuter
menjaju čoveka

Izdavačka kuća Studije

Johann Günther

Umreženi EGOISTA

Telekomunikacija i kompjuter
menjaju čoveka

Izdavačka kuća Studije
Innsbruck
Wien
München
Bozen

Umreženi egoista

Sedi na kućnom trenažeru.

Na uši je stavio slušalice koje mu bežičnim putem prenose muziku, sa njegovog kompjutera koji se nalazi na gornjem spratu.

Na ruci mu je aparat za merenje pritiska koji mu pokazuje srčanu frekvenciju.

Na sobnom trenažeru se nalazi displej koji pokazuje sagorevanje masti, predjenu kilometražu, utrošene Watt-e i puls. U trenerki mu je mobilni telefon da može da primi telefonske pozive.

Ukoliko bi neko pozvonio na ulazna vrata, on ih može otvoriti uz pomoć bežičnog uređaja, tako da ne mora da prekida svoj trening. Da ne bi pustio nekog nepoželjnog, on na monitoru vidi sliku ulaznih vrata.

Čovek okružen mobilnim uređajima, koji međjutim njega čine ne mobilnim. On vozi bicikl a da se pri tome ne pomera sa mesta. Otvara vrata, a da ne ode do vrata.

Tehnička pomagala ga čine nezavisnim od drugih ljudi.

On se oslanja na sebe više nego i jedna generacija pre njega.

Sadržaj

1. Predgovor	9
2. Uvod	11
3. Egoista	14
3.1 Definicija	14
3.2 Istorijski razvoj	15
3.3 Individualni razvoj	18
4. Singl (samac)	21
4.1 Muška ravnopravnost - "mancipacija"	24
4.1.1. Trend 1: She-Men	25
4.1.2. Trend 2: Ironičan muškarac	26
4.2. Žene	28
5. Partnerstvo	33
5.1 Samci - singles	36
5.2 Porodica	38
5.2.1 Tradicionalna porodica	40
5.2.2 Porodica sa više generacija	41
5.2.3 Mala porodica	42
5.2.4. Patchwork-porodica	42
5.3 Druge životne tipologije	43
6. Privreda	44
6.1. Tehnika preduzeća	45
6.2. Posao	46
6.3 Slobodno vreme	54
6.4 Konzum	56
7. Faktori okoline	64
7.1. Država	64
7.2. Stanovanje	72
7.3. Obrazovanje	75
8. Moć	81
8.1 Znanje je moć	82
8.2. Moć i politika	84
8.3. Mediji i moć	87

9. Tehnika	91
9.1. Tehnika komunikacije	94
9.2. Virtuelni svet	101
9.3. Čine li elektronski mediji čoveka usamljenim?	103
9.4. Saobraćaj	106
10. Religija	111
11. Sport	115
12. Zdravlje	118
12.1 Vreme	120
12.2 Troškovi	124
12.3 Strah	125
13. Starost	128
14. Rezime	140
15. Primedbe	142
16. Popis literature	148
17. Registar	155

1. Predgovor

Da li se čovek menja? Da li ga alati menjaju? Da li kompjuter i telekomunikacije imaju uticaja na ljudski život?

Pojedinac je sa mašinama jači. Bez oružja, lovci su morali zajedno ići u lov. Sa puškom to postaje delo pojedinca.

U svojoj poslednjoj knjizi sam se posvetio "Novoj mobilnosti društva". Mnoga pitanja su ostala bez odgovora pa sam dalje istraživao i pozabavio se individuum i njenim opohodjenjem sa tehnikom. Rezultat je ova knjiga o umreženom egoisti.

Knjige su zapravo opširnija pisma prijateljima. Ali pošiljalac ne može unapred da vidi stvarne primaoce. Shodno tome, on ne može da piše za primaoca već samo da da svoje lično mišljenje.

Ova definicija takodje pokazuje, da knjige nisu savremene. "U starom svetu, do predvečerja savremenih nacionalnih država - sposobnost čitanja je zaista značila nešto kao članstvo u jednoj, tajnom obavijenoj eliti - znanje gramatike je u mnogim mestima bio pojam za čarobnjaštvo. Ova epoha je nepovratno nestala. U svetu telekomunikacija 21. veka, to više nije dovoljno. Čitaoci knjiga su se ponovo sveli na male krugove - imajući pre svega u vidu broj ljudi koji zna da čita. Uprkos ovom post literarnom društvu, ponovo sam se odlučio da svoje misli napišem izmedju dvaju korica knjige. Prihvatam redukciju, iako ću to isto ponuditi i na internetu.

Zašto onda ovo ipak pišem baš kao konzervativnu knjigu? Alexix Panselinos kaže: "Knjige nas ničemu ne uče. One nas samo podsećaju na ono što nas je život naučio". Ja ovo pišem kao podsećanje. Imam više poverenja u štampanu hartiju, koja i za 100 i više godine može da se čita, nego u bilo koji novi medij. U mojoj biblioteci u medjuvremenu stoje diskete čiji format ni jedan kompjuter ne može da čita. One su bezvredne. Sadržaj se izgubio. Da sam barem to odštampao...

"Novi mediji ne zamenjuju stare" - jedna stara, ali još uvek važeća komunikacijsko-naučna teorija. Zbog toga će knjiga uvek opstati pored elektronskih verzija.

Mnoge od ovde pomenutih tema su istraživačke. Ja sam izabrao ovaj oblik jer je budućnost važnija od prošlosti. Do 18-tog veka, nauka se isključivo bavila prošlošću. Ona se i dalje krije u njoj i još uvek ima previše deskriptivnih publikacija se bave prikazom prošlosti koja se više ne može vratiti.

Možemo li opisati budućnost? " Mnogi futuristi žive vrlo ugodno prateći trendove i pojavu novih tehnologija".

Da je neko stanovnicima jednog srednjovekovnog grada dao zadatak da opišu kako će njihov grad izgledati kroz 50 godina, sigurno bi predvideli još višlje zidine, i još višlje tornjeve za zaštitu svog grada, jer bi sigurno prepostavili da će vatreni katapult moći još dalje i višlje da dobacuju kamenje.

Šta se dogodilo? Zidovi su srušeni a nisu postali višlji. Slično može i danas da nam se dogodi. Mnoge ideje koje danas razradujemo, u realnosti neće postojati, ali neka od njih će se probiti i postati deo našeg života.

Predočena tema "Umreženi egoista" je nastavak moje prethodne knjige: "Nova mobilnost društva". Mišljenje je sekvencionalno. Takodje se razvijaju i nove

teorije. Temu sam razvio iz prethodne - Mobilnost ljudi. Tako sam uspostavio kontinuitet. Kontinuitet koji se potvrđuje i time što koristim istoga izdavača.

Poslednju korekciju rukopisa ove knjiga sam izvršio u okviru "Razgovori 2004 u Karlsruhe-u, koji je bio pod naslovom "Umreženi egoista?". Tradicionalni muški način pisanja koji sam odabrao važi u istoj meri kako za žene tako i za muškarce.

Studenti su ti, od kojih mi profesori isto toliko primamo, koliko i dajemo. Na svakom predavanju naučim od njih nešto novo.

Johann Günther

Krems, godine 2004.

2. Uvod

Da li su se ljudi promenili kroz nove tehnologije? Da li se to može dokazati? Alat kao što je mobilni telefon pre 50 godina još nije postojao. Ovo je dakle traženje tragova o delovanju tehnologije.

Sa čim se to može uporediti?

Meteorolozi mogu posegnuti za podacima iz prošlosti, koji se relativiziraju sa današnjim merenjima. Merenja temperature i padavina su danas ista kao i pre 100 godina. Zbog toga se danas može reći, da je mesec juni 2003 u Centralnog Evropi bio najtopliji od 1935. godine.

Iako nam meteorolozi na televizije daju osećaj da oni mogu ne samo predvideti nego i odrediti vreme, prirodne katastrofe su ostale nepredvidive.

Društveno- političke promene, kao što je pad gvozdene zavese, nisu bile predskazane.

Sigurno može postati nesigurno. Danas imamo društvo koje je prijateljski nastrojeno prema tehnici, koje je pozitivno prihvatilo tehnološke inovacije kao mobilni telefon i internet. Ove tehnike su se munjevito proširile. Ukoliko bi se pak povećao broj protivnika odašiljačkih stubova i radio-zračenja, to bi se odmah preokrenulo u neprijateljstvo prema tehnici. Čovek bi morao i postao ponovo drugačiji.

Koji uticaj ima primena novih tehnologija, nije jednostavno utvrditi. Nedostaju uporedni podaci. Ipak, do promena je došlo. Korisnici interneta i mobilnih telefona su drugačiji ljudi od onih ljudi bez automobila i telefona.

Televizija i radio su promenili komunikativni odnos čoveka. Mobilni telefon i internet vrše dalji uticaj. Kakav je odnos ovih ljudi prema tehnologijama informacijama i komunikacije?

Za filozofa Konrada Paula Lismana (Konrad Paul Liessmann), tehnika je jasan uticajni faktor, kada on u predgovoru medijske knjige Mafreda Johmuza (Manfred Jochmus) "Dok nas ne prodje volja od slušanja i gledanja" piše: Mi živimo, bez sumnje, u dobu medija. Ali šta to znači? Bukvalno shvaćeno to može da znači: Sredstva triumfiraju u odnosu na ciljeve, tehnika određuje sadržaj. Poslednje godine i decenije bile su obeležene novim tehnologijama, napravljeni su aparati i mašine, dakle alati, koji u što kraćem roku mogu da učine dostupnim što veće količine podataka za što više ljudi."

Čovek poseduje i oduvek je posedovao unutrašnji poticaj koji ga vodi ka egoističkim radnjama. Ljudska duša to traži. To je činjenica, koja se teško može definisati, zbog čeka skrećem pažnju na jednu persijsku bajku:

"Bog je stvorio čoveka od gline. Kada je telo bilo gotovo, hteo mu je usaditi dušu. Ali duša se protivila. Nije htela da bude zarobljena u telu. Želela je da uživa slobodu i prostranost. Duša je volela muziku. Kako bi je bolje čula, ipak se uvukla u ljudsko telo da bi uz pomoć uha bolje čula muziku. I sada ona u ovom telu čini i dobra i zla."

Traže se odgovori na pitanja o uticaju tehnike. Pored nastanka novih nazivnih pojmova nastale su evidentne promene i u nekim životnim oblastima.

Životne oblasti kao što su

- sport,
- religija,
- ekonomija,
- rad,
- okolina i
- partenstvo

odabrane su kako bi se prikazao uticaj tehnike. Iz toga se mogu izvući razna scenarija.

Svet je postao tešniji i prostor za zajednički život manji. U godini Hristovog rođenja, na zemlji je živelo 200 miliona ljudi. 1850. godine, bilo je dve milijarde. Za 80 godina - do 1930 - taj broj se popeo na dve, a 1970 na tri milijarde.

Godina	Stanovništvo zemlje
10.000 pr.H.	2,5
1.000 pr.H.	100
1 po. H	200
1650	550
1850	1.075
1900	1.600
1950	2.486
1985	4.842
2000	6.156
2020	7.687

Razvoj stanovništva zemlje

Podaci u milionima ljudi

Izvor: RITTER, Siegfried: Održiv razvoj preduzeća kod SPORTident, magistarska teza, Krems 2003, strana 6

To dovodi do saznanja, da je veličina zemlje konačna i da naši resursi nisu neizcrpni. Shodno tome se menja delovanje ljudi. Kako u privatnoj, tako i u poslovnoj sferi.

Da bi se poboljšali životni uslovi čoveka, mora postojati:

- rast
- blagostanje i
- visok kvalitet života

To su faktori koji posežu za resursima planete Zemlje. Ni svaki region, ni svaka zemlja, ni svaki čovek se ne ponaša u skladu sa tim, ne uzima u obzir ograničenost resursa.

3. Egoista

Egoizma ima negativnu konotaciju. Filozof Ludvig Fojerbah (Ludwig Feuerbach) pripisuje egoistima atribute kao "zao", "neljudski" i "bezdušan". Egoisti samo teško mogu da žive sa drugim ljudima.

Šta je negativno? Šta je pozitivno?

Herman Hese (Hermann Hesse) u svom romanu "Demian" Kaina, koji je ubio svog brata Abela, postavlja za izabranika. On stvara sopstvenog Boga i naziva ga "Abraxas". Ovaj Bog ne pravi razliku između dobrog i lošeg.

Postoji li i zdrav egoizam? On potpada pod ljubav prema samom sebi; jedna osobina koja je isto tako važna, jer od "ja" nalazimo put ka "ti", dakle ka prihvatanju i zajedničkom agiranju.

3.1. Definicija

Herman Hese egoizam naziva takodje i svojeaglavošću. "Medjutim, čovek koji je jednom osetio hrabrost prema sebi i razabrao glas svoje vlastite sudbine, njemu, ah, nije ni najmanje stalo do politike, bilo da je ona monarhistička ili demokratska, revolucionarna ili konzervativna! Njega brine drugo. Njegova "svojeglavost" je kao duboka, divna od Boga data samovolja, ni jedna travka nije posvećena ničem drugom osim sopstvenom rastu. "Egoizam" ako čovek tako hoće.

Hese takodje misli da svaka stvar na svetu ima "svoj smisao". Iako u određenim pravilima preživljavanja preovladava nagon za zajedništvom, u samoj srži čoveka preovladava egoizam.

Ipak se mora praviti razlika između egoizma i samosvesti. Jedan raspoznavajući parametar za to je zavist. Zavist se razvija u odnosu na izraženu samosvest. Kao primer citiram profesionalnu grupu "studenti": "Istraživanja su pokazala da studenti u prvom semestru gotovo uopšte ne zavide svom neobično uspešnom kolegi sa osmog semestra. Više od 80 procenata je, prema fingiranom testu, iz izmišljenog novinskog članka koji govori o velikom uspehu starijeg kolege, našlo dodatnu motivaciju da i sami ulože više napora u učenju. Medjutim, od studenata u osmom semestru, jedva je 6 procenata bilo motivisano člankom - za njih je za motivaciju ionako bilo kasno.

Da li je svih preostalih 94 procenata bilo zavidno? "Verovatno ne", mišljenje je Ričarda Smita (Richard Smith). "Ako neko prednost nekog drugog proceni kao nedostižnu, to ne znači da je automatski zavidan. Ako se fokus podčinjenog bazira na njegovom osećanju manje vrednosti, on se, u odnosu prema nelaskavom poredjenju može osetiti depresivno ili posramljeno."

Sa druge strane, postignut uspeh može da izazove i divljenje. Dok se ne pojavi konkurentski odnos, čovek se čak može identifikovati s uspehom drugih - kao što se roditelji ponose kvalitetima svoje dece ili cele nacije pobedama svojih nacionalnih timova.

Danas je čovek umrežen i razmenjuje informacije; ali on u ovoj mreži stoji kao egoista. Profesor Šnajder (Schneider) ne vidi u saradnicima na projektu tim ljudi koji saradjuju, nego konkurente. Kada se bliže pogleda, upravo mnoge od Online-zajednica koje funkcionišu, ne slede zajednički cilj, one ne ostvaruju uspeh kroz zajedničku saradnju, one ne prave zajednički projekat, po pravilu, njeni članovi nisu jedan drugom konkurenti: Prevodioci ne rade na zajedničkom tekstu, oni se međusobno savetuju i obaveštavaju o individualnim projektima. Povremeno se udružuju u partnerstvo, koje - ako uopšte - funkcioniše samo van zajednice (Community)."

Kao i u privredi, nastaje COOPETITION - (Cooperation and Competition) saradnja i konkurencija. Jedan te isti čovek može biti u jednoj oblasti konkurent a u drugoj saradnik.

3. 2 Istorijski razvoj

Informativne i komunikacijske tehnologije imaju u razvijenom svetu uticaja na gotovo svako zanimanje. Da li ove tehnike, ovi alati utiču i na čoveka kao takvog?

Dok su ljudima stvari bile na raspolaganju u ograničenom broju, oni su bili navikli da te stvari dele. U vremenu izobilja, u razvijenim tržištima koja se orijentišu prema kupcima, osećaj za deljenjem se sve više gubi. Niko ne bi došao na ideju da svoj mobilni telefon deli sa još nekim. Svako ima svoj auto. U mnogim porodicama kada jedan član porodice mora da odveze svoj auto u servis, teško mu je naći nekog ko će poći sa njim. Ljudi ne žele ništa da dele. Kod prethodne generacije se mogao utvrditi isti fenomen sa biciklima. Bicikli nisu rado davani drugima.

Javne institucije se prilagođavaju ovim uslovima. U obrazovnom sistemu, u školama, u vreme nestašica -u Evropi posle drugog svetskog rata - bilo je knjižara u kojima su učenici pozajmljivali knjige (udžbenike). U narednim godinama, ove knjige su koristile sledeće generacije. Ponekad nije bilo dovoljno knjiga za sve učenike, pa je više učenika delilo jednu knjigu. Kako je raslo blagostanje, roditelji su deci kupovali knjige samo za njih i jedino su siromašniji morali pozajmljivati iz školske čitaonice. Kada to više nije bilo potrebno, jer je društvo postalo dovoljno bogato da se samo snabdeva knjigama, države su uvele besplatne knjige. Knjige su izgubile na vrednosti i po njima se pisalo kao po pisankama, te se nisu mogle ponovo koristiti. Kompjuter je knjiga u koju se može pisati uvek ispočetka. Mnoga skripta i dokumenta se elektronski memorišu i tako stoje vlasniku Note-book kompjutera na raspolaganju. On može da pravi i lične beleške. Beleške u štampanoj knjizi za druge nisu upotrebljive na taj način.

Već i ovaj mali prikaz "školske knjige" pokazuje kako se čovek menja. Od čoveka koji deli, do egoiste. Ova promena se uvek ponavljala tokom istorije. "Pritužbe o ljudskom egoizmu zaista nisu nove, sebičnost se kroz ljudsku istoriju provlači kao crvena nit. Zato nije ni čudo što je saznanje, koje je još u 17-tom veku formulisao Tomas Hobs (Thomas Hobbs): čovek je čoveku vuk, postalo prava krilatica. Tada, kao i danas, izgleda da je nagon za samoodržanjem postao osnovna motivacija ljudske delatnosti. "Težnja ka nadmetanju, nepoverljivost i težnja za

slavom" su prema Hobsu glavni razlozi što ljudi tako teško izlaze na kraj jedan sa drugim. Zbog nepoverljivosti se trude "da svako zbog vlastite sigurnosti pretekne onog drugog".

I Artur Šopenhauer (Arthur Schopenhauer) je bio duboko ubedjen u egoizam ljudi, što se može videti iz njegove izjave, "da svaka u besknočanom svetu se gubeći i do ništice umanjena individua, ipak sebe postavlja u centar sveta, i pre svega uzima u obzir vlastitu egzistenciju i dobrobit, i sa prirodne tačke gledišta je spremna da zbog toga žrtvuje sve ostalo, spremna je da uništi svet, samo da bi sopstveno Ja, ovu kap u moru, što duže sačuvala. Ovakvo uverenje je *egoizam*..."⁹

Sasvim drugačiju kvalifikaciju su u 19. stoleću doživeli pojmovi individualnost i samopotvrđivanje. Filozofi i socijalni kritičari ove epohe - kao na primer Džon Stjurt Mil (John Stuart Mill), Adam Smit (Adam Smith), Henri Torou (Henry Thoreau), Fridrih Niče (Friedrich Nietzsche) ili Karl Marks (Karl Marx) - formulišu pravo pojedinca da samostalno razmišlja i deluje, da se oslobodi spoljnih propisa i pravila i da autonomno organizuje svoj život. Spoznaja da je čovek "biće potreba" i da ima pravo na zadovoljenje potreba, ima prosvetujuć karakter i trebala bi da oslobodi čoveka od institucija, države i crkve koje ga stavljaju pod starateljstvo. Sada je čovek pojedinac sa svojim potrebama u središtu, društvenom uticaju su postavljene granice."

Proces modernog vremena je individualizacija. Organizacija individualnog života još nikada nije bilo tako sadržajno bogata kao danas. Na početku 21. veka imamo tri generacije sa različitim sistemom vrednosti, koje žive ili jedni kraj drugih ili jedni sa drugima.

Vrednosti nastaju iz onog što ljudima nedostaje. Vrednosti nastaju u mladosti i traju tokom celog života. Ova teorija je sadržana u narodnoj izreki "Što ne naučiš u mladosti, nećeš nikad naučiti".

Kako je došlo do tri "generacijske vrednosti"?

- Materijalisti posleratne generacije: Posleratni osećaj neimaštine se bazirao na nedostatku materijalnih stvari.
- Postmaterijalisti 70-tih godina: Deca posleratne generacije nisu oskudevala u materijalnim stvarima, ali su zato bili jako sputana. Mnogo toga je bilo regulisano pravilima. Oni su bili željni slobode.
- Nesigurnost 90-tih: Unuci posleratnih generacija imaju problema sa orijentacijom. Posao nalaze s mukom. Menjaju se mnoge stvari čija se promena ne može predvideti. Otkrivaju se nove - stare - vrednosti. Vrednosti kao što je sigurnost, pripadnost, harmonija i društveni odnosi.

U ovom okruženju nastaje društvo doživljaja. Ljudi imaju više para i više komfora. Postaju jedinke, koje neguju svoj vlastiti behaviorizam.

3.3. Individualni razvoj

U toku jednog života se menja i moral.

- U mladosti čovek je jače formiran egocentričnim ponašanjem. U pitanju je vlastito preživljavanje.

- U drugoj fazi dolazi osećaj odgovornosti za druge.
- Nakon toga sledi faza u kojoj se dobrobit drugih stavlja iznad vlastitih potreba.
- Tek u poslednjoj fazi dolazi do ravnoteže između "ja" i "ti".

Već je malo dete prisiljeno da se dokazuje, probija i primenjuje egoizam. Filozof CG. Jung je to nazvao: "Ptica se bori da izađe iz jajeta". Čovek, od rođenja pa do smrti mora da se dokazuje i da angažuje svoju snagu kako bi mogao da opstane.

Katolička crkva kaže: "Voli bližnjega svoga". To je visok cilj. Čovek u prvom redu voli sebe. " Čovek nije kadar ništa da voli tako kao samog sebe. Ni od koga čovek nije kadar tako da se plaši kao samog sebe. Tako je, istovremeno sa ostalim mitologijama, zapovedima i religijama primitivnog čoveka, nastao i onaj čudan prenosni i prividni sistem, prema kojem ljubav pojedinca prema samom sebi, a na kojem počiva život, važi kao zabranjen, te je morao biti zatajen, skriven i maskiran. Voleti nekog drugog imalo je bolje, pristojnije i plemenitije značenje nego ljubav prema samom sebi. Ali kako je ljubav prema samom sebi ipak bila jaka, i pored nje ljubav prema bližnjem nikad nije mogla uspeti, čovek je izmislio maskiranu, uzvišenu, stilizovanu ljubav prema sebi samom u obliku jedne vrste ljubavi prema bližnjemu koja počiva na uzajamnosti."

Posedovati više nego svi ostali je oduvek bio cilj. Još i danas, u Bolonji se vide ostaci tornjevi pokoljenja koji su nekada označavali ugled porodice. Važilo je jedno jednostavno pravilo: Ukoliko je višji toranj, utoliko je veći prestiž porodice. Ukoliko bi se neka porodica prezaduzila, gradska vlast je mogla da odredi da se toranj smanji. Koliko će toranj biti smanjen, zavisilo je od toga koliko je porodica bila zaduzena....Tornjevi su bili još samo jedan naročito skup način da se prikaže kojem društvenom staležu porodica pripada, pa je tako visina samog tornja u metrima bila pokazatelj socijalnih razlika."¹²

U današnje vreme se povećao privatni posed i povećao se i srednji sloj društva. Obe stvari predstavljaju hranljivu podlogu za egoizam koji se povećava.

Simbol za ovaj tip modernog egoizma je " japi " (Yuppie). Kod Yuppie-ja dominira rad i privredni uspeh. Medjuljudski odnosi se povlače u pozadinu. Tipičan Yappie je samac i neguje partnerski odnos na rastojanju.

Egoizam se ne odnosi samo na pojedinačne osobe, nego i na kolektivne organizacije. Pored individualnog egoizma postoji i kolektivni egoizam, koji u jednom društvu, jednoj interesnoj grupi generiše egoistično delovanje. Ljudi istih nazora se udružuju radi zajedničkog cilja. Ovo u krajnjoj liniji dovodi do jednog društva rizika. Društvo rizika stvara rizike koji se više ne mogu osigurati. Njihov društveni sistem normi ne može više obezbediti obećanu sigurnost. Ono dovodi društvo ili delove društva u opasnost. Nastaju prirodne katastrofe, koje nisu prouzrokovane dejstvom prirode, nego delovanjem ljudi. Katastrofe kod reaktora, genska manipulacija i oslobadjanje otrova mogli bi dovesti ceo život na zemlji do same granice. Oni koji su na vlasti, umiruju narod statističkim podacima i brojevima o verovatnoći katastrofa.

Egoizam za sobom povlači rivalnost i konkurenciju. Ova konkurencija se javlja u svim životnim oblastima. U privredi, gde proizvod X treba da bude bolji od proizvoda Y. Ženska odeća nije važna samo zbog lepote dizajna, nego zato što je važno imati lepši dizaj nego što ga ima konkurentkinja. Ljudi svakodnevno moraju prihvatati poraze kako bi drugima mogli obezbediti pobjede. Rivalitet je star koliko i

čovečanstvo. Gonjen unutrašnjim egom, rivalitet također može dovesti do maksimalnog uspeha i napretka.

Kako bi se samo-ostvario, svaki čovek mora biti svestan svojih jakih i slabih strana. Samo-ostvarenje je samo-oblikovanje na koje čovek može svojevolejno uticati. Taj proces ide od "ti" ka "ja". Žan Pol Sartr (Jean-Paul Sartre) kaže: Neko drugi ima tajnu, ta tajna sam ja". "Postajanje sopstvenog "ja" dešava se kroz "ti". "Ti" služi da postanem "ja". Medjutim, onaj drugi je bez značaja. On pomaže egu. Potrebna su mnoga "ti" da bi se došlo do vlastitog "ja". Ova interakcija je od prednosti za oba partnera koji komuniciraju. Tako gledano, obe strane su egoisti.

Samo-ostvarenje znači otvaranje prema drugom i prema svetu. Ukoliko se to ne desi, dolazi do narcisoidnog doživljaja samog sebe. Čovek je po prirodi socijalno biće. Biće kome je potrebna interakcija sa drugim ljudima. To je najjače izraženo u odnosu majka - dete. Iz tog proizilazi odrastanje. Ljudi uravnoteženog karaktera ne dovode druge u neprijatne situacije. Rezonanca koja se javlja iznutra ka spolja dovodi do toga, da eliminiše opasnost biti pregažen od drugog. Da li će se egoizam još pojačavati? Za Bernarda Litera (Bernard Lietaer) postoje dva ekstremna scenarija:

- kada je egoistično ponašanje jako izraženo, dolazi do "pakla na zemlji"
- ili
- ako je egoistično ponašanje slabo izraženo, nastaju udruženja za zaštitu.

Dalji uticajni faktor je stabilnost novca:

Ne postoji valutni krah

Jako
egoistično
držanje

Hiljadugodišnjica
koncerna

Dugotrajno
blagostanje

Slabo
egoistično
držanje

Pakao na
zemlji

Udruženja
za zaštitu

(grafikon, str. 20)

Četiri scenarija prema
Bernard Lietaer¹³

4. Čovek jedinka

Ljudi koji žive u kulturno razvijenim sredinama nemaju veliki podmladak. Oko 2000-te godine Evropska unija je počela da formira pojam "negativni momenat plodnosti". Došlo je do tendencije smanjenja broja stanovništva. Da bi broj stanovništva ostao konstantan, svaka žena bi morala da rodi dvoje dece. Na osnovu mrtvorodjenih, nešto više od - 2,06, u Evropi 2002. godine natalitet kod evropljanki je bilo 1,5 dete. Brojka koja je suviše mala da bi održalo postojeći broj stanovništva.

Uz to dolazi i činjenica, da žene sve kasnije radjaju decu. Žene žele da se dokažu u poslovnom životu isto tako kao i njihove muške kolege. Zbog toga se odlučuju na majčinstvo kasnije. U poslednjih 20 godina prvotkinje su starije za 4 godine. U narednih 15 godina doći će do povećanja broj stanovnika, ali to je uslovljeno očekivanim produžetkom života a ne radjanjem. 2020. godine u Evropi će doći do preokreta. 2100. godine broj stanovnika u Evropi će se smanjiti za 88 miliona, dakle pašće na 144 miliona.¹⁴

Demografska Politika bi morala preduzeti kontra-mere, što je u demokratskim sistemima teže nego u diktaturi. Privatnost - znači reprodukcija - postaje socijalni akt. Takvu vrstu stimulacije uvela je Istočna Nemačka 1976 godine. Dodelom stanova trudnicama i porodicama sa puno dece, stopa radjanja je od 1,5 povećana na 1,9. Ovakvm merama bi se moglo zaustaviti odumiranje stanovništva u Evropi i do 2100 godine Evropa bi se smanjila za samo 49 miliona stanovnika. Ali realizacija će u svakom slučaju biti teže u demokratskim zemljama nego što je bila u diktatorskoj Istočnoj Nemačkoj.

Kultura pojedinca, "ja-kultura" izoluje čoveka. Ljudi koji su samo-ostvareni postaju sve veći egoisti. Čovek "ja-kulture" u svakom delovanju traži smisao za sebe samog. Samo-ostvarenje takodje i izoluje ljude. Koliko ljudi su izolovani egoisti? Polazeći od korisnika kompjutera u privatnom životu i kod radnih mesta sa daljine može se reći da u razvijenoj Evropi postoji 10 - 20 posto ljudi koji su izolovani primenom novih tehnologija.

Evropa je posebno generacijama podsticala individuu. Individuu koja je gospodar i vladar. Često se pri tome zaboravlja da smo sistemom povezani sa drugim ljudima.

U poredjenju sa životinjama, čovek je manje samostalan. On ima manje predispozicija za egoizam. Jedna jaka grabljivica sa kandžama i oštrim zubima kao oružjem, može sama preživeti. Čovek je slab, bez dlaka po telu kao zaštita, može da se dokaže i uspe samo u grupi.

Čovek je sposoban da razmišlja. On može biti kooperativan. Tehnika mu je u poslednjim stolećima dala snagu koja ga izjednačava sa jakom životinjom i dala šansu da proživi svoj egoizam.

Da li će čovek u razvijenom zapadnom društvu postajati sve usamljeniji? Statističari kažu da. Imamo sve više jednočlanih domaćinstava. Godine 2002 u Austrija je, od ukupno 8 miliona stanovnika, bilo skoro milion ljudi koji žive sami. U

2003. taj broj se procenjuje na 1,3 miliona. Analiza aktuelnih brojeva je pokazala, da otprilike polovina ljudi koji žive sami su udovci i udovice, razvedeni ili stariji ljudi.

Privreda se na ovu "ja-kulturu" nadovezuje ciljanim marketingom. Container-Show "Big Brother" (Veliki brat) emitovan na jednom nemačkom kanalu, u kojem likove ovog progama možete putem televizije pratiti sve do toaleta, bio je samo preteča. Sve je više ljudi koji pristaju na to da obelodane sve što je lično i stalno raste broj publike koja svoje vreme koristi gledajući tu intimnost. Sve više popuštaju granice izmedju privatne i javne sfere. Lične fotografije sa porodičnog odmora preko interneta postaju dostupne publici širom sveta. Javni prostor se širi putem interneta i daje mogućnost da svaki pojedinac sebe predstavni na jednostavan način. Prostor samopredstavljanja još nije potpuno iscrpljen. "Osim toga i u banalnom, svakodnevnom životu se masovno pronalaze pozornice za nove Samopredstavljache: kao na pr. kafići sa ogromnim izlozima, trodimenzionalni Touch-Screens na fasadama bankarskih filijala, koje treba da pomogu pri oslobadjanju predrasuda od Tele-bankarstva (ponuda data od strane Frankfurter Agentur Advanced-Marketing-Consulting.com) a tu su naravno i telefonske govornice-kabine, koje više nisu kabine" Čak ni mrtvima se ne želi oduzeti šou. Novi način polaganja pokojnika na odar i nove mrtvačnice se prave od stakla, tako da se pokojnik može videti već sa ulice. Socijalno-kulturni sistem vrednosti se tako promenio, da je granica izmedju privatnog i javnog postala fleksibilna.

Tako je bilo i u prelazno doba iz srednjeg veka u novo doba. Erasmus von Rotterdam je analizirao ovu društvenu pojavu, a ona na sličan način važi i za današnje društvo. Već je Erasmus čoveka video kao "krpež", slično današnjim "Patchwork"-porodicama.

Da li je egoizam negativna osobina? Da li su to ljudi koji teško kontaktiraju sa drugima? Ljudi koji su zli i asocijalni? Ljudi koji vole sami sebe?

U lošim vremenima se brzo nadju oni koji su spremni pružiti pomoć. Akcije prikupljanja priloga nakon prirodnih katastrofa su uvek uspešne. Ljudi otvaraju svoja srca i pružaju pomoć unesrećenima.

Do koje mere to predstavlja pozitivno svojstvo? Prikupljanje priloga je uspešno samo dotle, dok se davalac priloga nalazi u žiži javnosti. Samo-ostvrenje. Ljubav prema samom sebi. Mi pravimo reklamu kroz vlastitu osobu i pokazujemo koliko smo dobri. Ljudi lepe na automobile nalepnice, kojima žele da pokažu kako koče kada preko ulice pretrčava neka životinja i da potpomažu decu u trećem svetu. Akcije prikupljanja priloga na televiziji prikazuju imena davaoca priloga. Oni čak prikazuju i visinu priloga. Otvara se jedan senzibilan sektor. Ni jedan Evropljanin u javnosti ne želi da diskutuje o svojim primanjima, ali pokazuje koliki je prilog dao. Davanje priloga radi samozadovoljenja. Visina priloga je limitirana. Ona ne sme da ugrozi postojeći životni standard. Prilozi koji se daju, ne smeju se osetiti u svakodnevnom životu. Veći životni standard donosi veći egoizam. Članovi jednog visoko razvijenog društvu se kreću po pisti i dobijaju ocene; oni moraju dobro izgledati i biti aktivni. Tako im ostaje suviše malo vremena da bi mogli da se brinu o svojim bližnjima.

No i pored svega, uvek se nadju ljudi kao što je Majka Tereza, Albert Švajcer i SOS-majke u prinudnim dečijim smeštjima. Koji su kriterijumi da se ljudi žrtvuju za druge?

Jedna studija koju citira Ursula Nuber¹⁶ daje sledeće objašnjenje:

- Očekujemo nagradu.
- Činimo to jer ćemo biti nagrađeni. Nagrađeni novcem pohvalom ili javnim priznanjem.
- Izbegavamo kaznu
Činimo to da bi избегли kaznu ili omalovažavanje.
- Mi pomažemo da bi reducirali vlastito samosažaljenje.
Da bi избегli naš vlastiti loš osećaj, mi pomažemo drugima.
- Pomažemo onima koji su nam slični.
Onaj ko nam je sličan pojačava osećaj zajedništva - "mi-osećaj". Na taj način mi indirektno pomažemo sebi.

U ovom vremenu brzog življenja i života, mnogi ljudi se ne snalaze u brzim prilagodjavanjima i promenama. Oni beže u unutrašnju emigraciju. Narcisoidan egoizam dovodi čoveka do toga da bude iznutra sam i da drugima daje sve manje priznanja. Narcisoidan tip ne poznaje svoje slabosti, ne može ih percepirati i često misli da ga pogrešno kritikuju.

Društvo stalno traži sve više samoorganizovanja i samostalnosti. Svako je sam odgovoran za vlastito obrazovanje samim tim i vlastitu vrednost na tržištu rada. "Samoorganizacija i kriza su dve strane iste medalje života. Samoorganizacija je tendencija da se odredjene (ali ne i sve) strukturalne procedure, koji su daleko od stabilnosti, prebace u novi osjećaj zadovoljenja potreba kada njihovi konstitutivni elementi generiraju neverovatne kombinacije".

4.1. Ravnopravnost muškarca (Mann - cipacija)¹

U ovom kontekstu se moramo osvrnuti i na muško ženske odnose . Aktivnosti oko jednakog tretmana muškarca i žene u poslednjim decenijama su pokušaji da se ženama da ista profesionalna šansa kao i muškarcima. Kroz to često muškarac dobija lošiji položaj. Kod oglasa za posao se često daje prednost ženi, čak i onda kada žena ima lošiju stručnu kvalifikaciju. U pokušaju tretiranja žena i muškaraca na isti način, često se prednost mora dati ženama, kako bi se prevazišlo istorijsko nasleđe. Muškarci na to reaguju sa "Mann-cipacijom". Novo društveno ponašanje muškaraca. "Oni se ne kupaju, umiru zbog nezdrave hrane i stresa i zanemaruju porodice. Muškarci su problem-zona postindustrijskog društva. Prilično bezizlazan položaj. A dramatično pri tome je: Tržište bi moglo skoro potpuno izgubiti muškarce kao konzumente sa njihovim specifičnim potrebama. Ali javljaju se prvi znaci ravnopravnosti muškarca: Muškarci postaju taktični ego-modeli, koji se sa ironijom, pametnim osvajanjem upražnjenih mesta i lobiranjem bore za nove manevarske prostore.

¹ Op.prev: Mann na nemačkom je muškarac, a emancipacija je ravnopravnost, igra reči autora

Konfliktni trendovi, koji forsiraju ravnopravnost muškarca: individualizam, samački život - i feminiziranje kulture."¹⁸

Uloga polova je tokom istorije¹⁹ često iznova definisana i podleže vremenskim trendovima. U 16. veku prednost se davala "jednopolnom modelu", koji nije pravio suštinske razlike između muških i ženskih polnih organa. Osim toga treba uzeti u obzir polnosti kao homoseksualnost, trevesticija i transseksualnost. I njihovo vrednovanje u društvu se menja tokom vekova.

Često dolazi do nesporazuma, jer se ne poštuje polna specifičnost muškaraca i žena. Muškarci su više orijentisani ka rešavanju problema, dok su žene emocionalnije. Kako muškarci, tako i žene postaju sve veći egoisti. Horx to deli na dva trenda:

4.1.1. Trend 1: SHE-MEN

"Mi svi znamo: homoseksualni muškarci su svesniji svoga tela, više polažu na modu i više su orijentisan ka trendovima i zabavi nego heteroseksualni. Mentalitet i pokreti homoseksualaca sve više utiču na muški stil života. U dnevnim "sapunicama" (na pr. "Dobra vremena, loša vremena") mladi muškarci se pojavljuju sa svojim prenaplašenom stilizovanim oblačenjem, a istovremeno i srdačno, sa krajnje komunikativnim ponašanjem. Oni su odavno definisali trend koji glasi:

Post-industrijski muškarac se odriče čvrstih koncepata identiteta i nalazi zadovoljstvo u taktičnom Ego- modelu. Mnogo toga na njemu deluje kao direktna projekcija ženskog mozga. Ali taktični ego-model se ne svodi samo na to da razume žene, on lukavo koristi Macho-ponašanje. Medijski ogledni primerak ovog trenda je golgeter heroj David Beckham. On je feminiziranje muškog koncepta doveo na nivo koji odgovara divama forsirajući korišćenje laka za nokte i Make-up-a. Odnedavno Beckman čak pozira i u ženskom donjem vešu.

4.1.2. Trend 2: Ironic Men (Ironičan muškarci)

Stvaranje klanova i rezervata u medijskim komunama je muška strategija preživljavanja upravo u vremenu novog definisanja. Muškarci vole da se kreću u društvu sebi ravnih: Komični komadi počev od Schmidt-a do Raab-a su isto tako mesto okupljanja za muškarce kao i rock- i Comedy-Radio (www.fettesradio.de, www.fritz.de ili www.radio21.de) i naravno "Buddy-Maganzn FHM. Trend lošeg ukusa dokazuje ovde svoju žilavost. Lošiji ukus se javlja kod frustriranih samaca između 25 i 45 godina - u krajnjoj liniji ne samo zbog toga da bi mogli sa distanciranim smehom prevazići vlastitu konfuziju uloga. Jedan sajt kao što je www.mamas-klassiker.de ("Uvuci košulju u pantalone") tematizira suverenom ironijom potisnuta majčinska osećanja. Ali tu dolazi i do ozbljnih i do dubljih osećanja; na ovu temu pogledaj muški forum magazina "Chrismon" (www.chrismon.de)"²⁰

Jedna nemačka studija²¹ je povezana sa istraživanjem nove uloge za muškarca, podelila muškarce na šest različitih tipova:

1. Popustivi

Predstavlja tradicionalnu sliku muškarca. Uslovljen materijalnim prilikama, nije mogao da se posveti porodici i deci u onoj meri u kojoj je želeo.

2. Nepopustivi

On se ne opterećuje novim ulogama nego sebe vidi kao glavu i hranioa porodice.

3. Kompenzator

On pokušava markantno preneti tradicionalnu sliku. Pri tome se ne da omesti tuđim potrebama. Njegov izlaz: mačo- držanje.

4. Neorijentisani

On je bez orijentacije i letargičan. Traži jaku ženu ili jakog šefa koji će mu biti uzor-vodilja.

5. Patchworker

On od tradicionalnog i post-modernog stvara vlastitu sliku muškarca. On oseća obavezu prema vlastitim ciljevima. Dok je samac, to funkcioniše.

6. Otkrivač vizija

On još nije našao idealno rešenje. Krizna iskustva obeležavaju njegove samo-refleksije.

Kada sam kardinala König-a u julu 2003. god. pitao, koje su to promene koje bi on kao star i iskusan čovek preporučio, odgovorio je: "Muškarci treba da postanu tvrdji, a žene mekše". On je napravio aluziju posebno na profesionalni život, u kojem se žene teže probijaju od muškaraca i zato se moraju oštrije boriti nego njihove kolege muškarci. Možde je tome razlog i to što se od žene ne očekuje ta "oštrina" i onda kada je žene upotrebe - ona postaje očiglednija.

Kod razvoda oba pola imaju isti tretamn. Ipak, za muškarce iz toga proizilazi niz imaju niz negativnosti:

- Maloletna deca se gotovo isključivo dodeljuju majkama; a ako muškarac i želi da učestvuje u odgoju, njegove šanse su male.
- Najčešće muškarci napuštaju zajednički stan. Oni moraju finanisrati novo prebivalište i dodatno plaćati za decu. Mnogi muškarci su time dovedeni na egzistencijalni minimum. Posledice toga su rad na crno i nezaposlenost.
- Muškarci, ukoliko sami ne izdražavaju decu, dobijaju pravo da ih posećju. Ali to ne umanjuje njihovo plaćanje alimentacije. Ukoliko otac povede decu 4 nedelje na godišnji odmor, on ipak i tokom ove četiri nedelje mora majci plaćati alimentaciju.

Sudovi za razvod su u principu u svim zemljama po pitanju polova neutralni. Ali u praksi, muškarci su više zanemareni. I pored toga, nakon razvoda neimaština više pogadja samohrane majke nego muškarce.

Mogućnost okončavanja i brzog ponovnog početka, kao što je daje razvod, nije nova. Katolička crkva već stotinama godina podučava apsoluciju. Čovek pravi greške, zgreši, uvidi ih i počinje iz početka. Crkva je to stotinama godina primenjivala za potlačivanje. Ona je ljudima ulivala osećaj griže savesti jer, Bog sve vidi i odmah sve zna. Ona je od čoveka načinila večitog grešnika. Danas je ispovest - i oprost od greha dobila sasvim drugi rang vrednosti. "Ego te absolvo". To je najveća greška naše crkve. Absolucija je suviše jeftina. Gresu ostaju bez ikakvih konsekvenci. Registar grehova se poništi, do novih grehova, ponovne ispovedi, novih grehova i tako do kraja života."²² Stanje na duševnom kontu se dovodi na polaznu poziciju, na nulu. Razvod, onakav kakvog ga daju državne institucije, je samo logičan produžetak.

4.2. Žene

Žene su danas samosvensije nego što su to bile u prethodnoj generaciji. U nekim područjima žene su već ispred muškaraca. To pokazuje i jedna studija koja je, 2003 godine Sprovedena u Austriji²³. Žene intenzivnije zastupaju vlastito mišljenje nego muškarci (57% prema 62%) one bolje drže na okupu porodicu i rodbinu (45% muškaraca, 58% žena) i otvorenije priznaju svoje sklonosti.

Kod ravnopravnosti žena u društvu polazi se od emancipacije i dolazi do trenda koji se odnosi na polove ("Gender Mainstreaming"). Promena i ravnopravnost žena na poslu i u društvu je dugotrajan proces. " Čini se da proporcijalno učešće žena nije toliko pitanje broja već je više pitanje orijentacije, polja delovanja i nevidljive barijere koje sprečavaju da žene napreduju. Ova dilema je ista u većini zemalja "²⁴

80-tih godina se "pol" etablirao kao pojam. Muškarci i žene su različiti i zbog svojih predispozicija drugačije agiraju i reaguju. Brain-Sex je u nauci još od pre dve decenije postao oblast naučnog ispitivanja. Žene drugačije razmišljaju. Njihove moždane polovine su drugačije formirane od muških. Shodno tome, one drugačije reaguju na tehničke uređaje nego muškarci. One su u rukovanju alatom realnije i nisu sklone da u njemu vide "igračku".

Žene žive duže od muškaraca. Zato treba i socijalno-medicinske aspekte tretirati drugačije kod žena nego kod muškaraca. Zdravlje muškaraca i žena kao odvojene, ali ipak spojene teme su još mlada nauka. "Tipični starosni rizici kao samački život, socijalne i materijalne nedaće u manjoj meri pogadjaju muškarce nego žene. S druge strane, žene uspeavaju konstruktivnije da se nose sa staračkim nedaćama i da tako zadovoljno prožive starost."²⁵

Bolesti kod žena su drugačije rangirane nego kod muškaraca:

Mesto:	Muškarci	Žene
1.	Srčana isuficijencija	Srčana isuficijencija
2.	Koronarno srčano oboljenje	Hipertonija

3.	Smetnje sa vidom	Koronarno srčano oboljenje
4.	Hipertonija	Osteoartroza
5.	Oštećenje sluha	Oštećenje vida
6.	Zakrećenje arterija	Oštećenje sluha
7.	Osteoartroza	Zakrećenje arterija
8.	Aritmije	Aritmije
9.	Oboljenja pluća	Diabetes mellitus
10.	Isuficijencija bubrega	Osteoporoza

Deset najčešćih oboljenja kod muškaraca i žena

Berlinski studio za stare (Baltes M. i Rosemeier H.P., 1997)

U RIEDER, Anita: Socijalno-medicinski aspekti starenja muškaraca žena, u ROSENMAYR, Leopold; BÖHMER, Franz: Nada: starost. Ispitivanje, teorija, praksa

Beč 2003, strana 85

Mnogi preduzetnici trudnoću kategorišu kao "bolest". "Žene su dosadne. One mogu da zatrudne, i to više puta" ²⁶. Statistički gledano čak ni ova "bolest" kod žena nema veće značenje. Trajno vezivanja saradnica za radno mesto nije zbog toga kraće od onog kod muškaraca.

Jedna američka studija²⁷ pokazuje, da bi 40 posto zaposlenih očeva bilo spremno, da napusti svoj posao i da se posveti vaspitanju dece, ukoliko bi žena dovoljno zaradjivala. Zapostavljanje žena po pitanju primanja, dakle indirektno deluje i na ravnopravnost.

Internetom dominiraju muškarci. Žene su u virtuelnom svetu više zanemarene nego u realnom. Žene su po pitanje tehnike nesigurne, iako bi na mnogim poljima bile podobnije.

Roberta Majerhofer (Roberta Maierhofer) formuliše to u svom članku o "Internetu u američkim ženskim romanima, ovako: "In Trouble and Her Friends" ("Nevolja i njeni prijatelji") tehnologija je svoje mesto jednoznačno dobila u muškom svetu, ali osnovni problemi kojima je žena u budućnosti izložena, ostaju ne promenjeni, iako su žene u kompjuterskoj tehnologiji otkrile mogućnost da rade na promeni društva."²⁸

Shodno tome kod problema žena sa tehnikom, ne radi se samo o razumevanju tehnike, nego o opstanku u "muškom svetu tehnike."

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx *U reklamama dominira prikazivanje žena, ali one su i u kulturi oduvek bile objekt. Izložba "high hills - mimoze, ruže, jesenje besmrtno. Ženska umetnost" na otvorenom prostoru galerije "Krem". Ruski umetnik odgovara na pitanje o aktuelnoj poziciji žene na ovoj slici, (slika str. 30) *kojom na ironičan način prihvata "Treću univerzalnu teoriju" Muammar Al Kadhafi-a. Kadhafi pokušava njome (nazvana i "Zelena knjiga) da posreduje u ravnopravnosti između muškaraca i žena i kaže, razlika između muškaraca i žena je ta, što žene imaju menstruaciju. Tekst na ovoj slici želi da kaže: "To nije menstruacija", želi da kaže, "Vidite dokle se stiglo sa emancipacijom", ili**

sasvim bezobrazno "Ako dakle ovo ipak nije menstruacija, zar onda nismo jednaki?"

Informativne tehnologije dele svet na mnogo globalnih mreža. Ove, kompjuterski stvorene komunikacije, daju ogroman broj virtuelnih zajednica. One pak menjaju način delovanja svojih članova. Menja se lični identitet. "Ja pod identitetom podrazumevam proces, u kojem socijalni akter nalazi sebe i konstruiše smisao, u prvoj liniji na osnovu postojećih kulturnih atributa ili nizu atributa, što isključuje obuhvatni odnos prema drugim društvenim strukturama."²⁹

Čovek koji sedi ispred kompjutera - iako je sam - uključen je u jednu zajednicu. Preko medijuma intrnet, on sreće druge ljude i ostvaruje lične kontakte. Putem E-mailova u "Chat-Rooms"-u i radionicama za diskusiju nastaju nova zajedništva koja nisu postojala u prethodnim generacijama. Oni stvaraju nešto novo u životu. Sliku jednog sveta, koji ranije nije postojao. U tom zajedničkom životu savladavaju se prostor i vreme. Poboljšava se komunikacija. Lakše se rešavaju politički, socijalni i moralni problemi. S jedne strane zbog anonimnog delovanja iz mreže, a sa druge strane zbog intenzivne komunikacije, koja je oduvek doprinosila rešavanju problema. U virtuelnim projektnim zajednicama definišu se zajednički ciljevi i zajednički se rešavaju problemi. Komunikacija u internetu donosi svoj vlastiti identitet, koji dozvoljava neprekidne promene i mobilnost.

U Nemačkoj je već krajem 2003 g. god. kod najvećeg E-Mail ponudjača WEB.de bila jednaka podela između muškaraca i žena.

Žene u radnom svetu imaju lošiji položaj. One manje zaraduju i penju se do viših lestvica u karijeri pod težim uslovima. Njihov lošiji položaj se još više oseća u svetu koji precenjuje rad i gde rad postaje centralni životni cilj. Gledano u apsolutnim brojkama, žena je u radnom svetu jednako zastupljena. 1994 g. u Engleskoj je po prvi put broj zaposlenih žena bio veći od broja zaposlenih muškaraca, i ako se broj zaposlenih sa polovinom radnog vremena javlja u ženskoj populaciji.

Veća samosvest žena u društvu dolazi do izražaja i kod seksa: "Ženska emancipacija je uhvatila maha, u mladoj generaciji je došlo do promene uloge polova. Žene ispod 30 go. žele da vode glavnu reč u seksu u okviru heterogenih partnerskih odnosa. One žele da ostvare karijeru, nisu više spremne da se podrede i znaju (bolje nego ranije) kada im se javi želja. Mladi muškarci se povlače u defanzivu, nesigurni su i ostaju sami. Jedna trećina njih nema partnerku."³⁰ Ideal muškarca koji je popularisan krajem 18 veka, se izgubio. U građanskom društvu muškarac je bio centralna tačka: Hranitelj i glava porodice i zajednice. Ovaj egoizam je zamenjen za jedan polno neutralni egoizam. Žene dobijaju isti prilaz ka samoostvarenju kao i muškarci.

Do 80-tih godina, izraz "starost" je u upotrebi bila polno neutralna. Danas se koristi i u ženskom i u muškom rodu, pri čemu su žene po pitanju izraza "starost" u lošijem položaju. Jedan muškarac "u starosti izgleda interesantan", žena koja stari je za muškarca "nezanimljiva". Staranje u odnosu na žene nije biološka situacija nego "društvena osuda žena, određena na način kako društvo ograničava slobodu žena, da vide same sebe."³¹

Društveni status žena u današnjem društvu zavisi od njihove starosti. Zdravstvena osiguranja traže maksimalnu premiju osiguranja za žene "sposobne za radnjanje". Žene koje su "sveže " udate, imaju lošije šanse na tržištu radne snage od starijih. Ali muškarci obraćaju manje pažnje na starije nego na mlađe žene. Shodno tome reaguju i reklame. Mišljenje Roberte Majerhofer (Maierhofer) po tom pitanju je sledeće: "Starost i starenje se mora međjutim posmatrati kao kontinuirani proces, koji nije povezan sa hronologijom godina, kao rasprava jedinke sa promenom životnih okolnosti. Humanistički zahtev, koji stoji iza zahteva za identifikacijom, s jedne strane na opšte ljudskoj, s druge strane na lično - involviranoj razini sastoji se u tome, da se prizna dostojanstvo jedinke, nezavisno od klase, rase, pola ili starosti."³²

5. Partnerstvo

Današnji čovek se orijentiše prema određenim slikama, kao na primer onima koje potiču od reklama. Tipična vrednost je, uvek izgledati mladalački.

Često su zahtevi i ciljevi nerealni. Oni od ljudi prave marionete, jer u prekomernim mogućnostima čovek ne može da nadje izbor. Naša kultura nam priča priču o nama samima, iako mi praktično živimo u društvu dijaloga. Važno je prepoznati sebe samog. Ali ko za sebe zna ko je?

Možemo li čoveka posmatrati kao čoveka kao kuću sa prozorima? Prozorima od stakla, kroz koje se vidi unutra? Kada su prozori čisti i nema zavesa, može se gledati u kuću. Ali svetlosni uslovni ne dozvoljavaju uvek da se gleda unutra.

Čovek poznaje stvari i osobine, svoje i onih drugih. Ali čovek nije onaj za kojeg sebe smatra, nego je onakav kakvog ga drugi vide.

Meni samom

poznat nepoznat

Skica: Johari-prozor (str. 33)

Mi smo mnogostrana bića. Bića koja se stalno menjaju. Ove stalne promene, partneri u zajedničkom životu moraju predusresti i moraju se međusobno prilagođavati. Zajednički život i međusobno razumevanje temelje se na prijateljstvu. Svojstvo koje se gubi. "20 posto svih Nemaca je u jednoj anketi odgovorilo da uopšte nemaju prijatelja, pri čemu je bez prijatelja više muškaraca nego žena. Već i deca danas ne znaju šta je pravi prijatelj: 28 posto dečaka i 38 posto devojčica nije dalo odgovore

na određena pitanja... Medjutim, mnogima je tema "Prijateljstvo" neprijatna, jer im prijateljstva ne polaze z arukom, ili zato što intuitivno osećaju, da to što oni zovu prijateljstvom, nije pravo prijateljstvo."³³

U civilizovanim regionma, ljudi dostižu dublju starost. Ovo ostarelo društvo mora zajednički život definirati iznova i postaviti nova pravila. Katolička crkva već 2000 godina u bračnom ugovoru propisuje: "Dok vas smrt ne razdvoji". Ovaj period se gravitirajuće izmenio i 50 godina zajedničkog života postavlja druge zahteve nego 10 godina, koliko je to bilo u srednjem veku. Tokom partnerstva mora doći do promene uloga. Životne faze i distance se iznova oblikuju. Pojam ljubavi mora iznova da se definiše. Ljudima u društvu koje stari je potrebno više inteligencije u odnosima i više spremnosti na promene. Razvodi zauzimaju jednu drugu vrednosnu poziciju. Bračni ugovori pokušavaju definisati pojedinačne životne faze. "Re-Marriage" (ponovna udaja-ženidba) neprekidno nudi novi početak. Odnosi se moraju ponovno definisati, a ne izvoditi iz reciklirane prošlosti.

Naredna generacija pristup porodici već vidi na drugi način. Jedna Lifestyle studija 2002 g. iz instituta Fessel je pokazala, da za one preko 15 godina, porodica i partnerstvo stoje na prvom mestu. Zajednički život sa drugom osobom je za 85 procenata veoma važno, a za 12 procenata još važno. Tek nakon toga dolaze

- Zdravlje
- Prijatelji
- Radno mesto
- Slobodno vreme
- Ekonomija
- Seksualnost.

Ova vrednost je stabilna već 80 godina. Politolog Fric Plaser (Fritz Plasser) najavljuje renesansu vrednosnog mesta porodice. I u internacionalnom poredjenju raste ugled porodice.

Povećava se broj sklopljenih brakova:

(Grafikon)
Strana 35

*Sklapanje brakova u Donjoj Austriji i Austriji. Izvor:
HERZBERGER, Bernhard; PITZINGER, Peter: Donjo-Asutrijski
porodični referat. 20 godina usluge za naše porodice, 1983 -
2003, Sankt Pölten 2003, strana 62*

Za 25 godina - od 1975 do 2001 broj sklopljenih brakova u Austriji se udvostručio. Osnova za ovaj porast je sigurno i veliki procenat razvoda i sklapanje drugog i trećeg braka.

Prema profesoru Maurer-u: "Živo biće čovek će biti zamenjen živim bićem čovečanstvom". Mi nismo individualani pojedinačni ljudi. Mnogi ljudi pre nas su već sve to činili. Čovek sam ovladava smo malim brojem stvari. On može da živi samo u kolektivu.

Na osnovu današnjih tehnologija menja se raspodela rada i znanja ljudi. Pećinci čovek je, kao pojedinac uspeo ovladati svim veštinama i sve je znao. Porast tehnologije je to učinio nemogućim. Nastali su specijalisti. Rad je, na osnovu neophodnih veština podeljen. Slično se dešava i sa znanjem. Medjutim, kompjuter kao alatka sve više pruža mogućnost, da čovek pojedinac ovlada celokupnim znanjem.

Čovek može da se posluži mašinama koje pružaju podršku kompjuteru, koji mu daje pristup celokupnom znanju na svetu. Podela znanja više nije neophodna. Zavisnost pojedinca od ostalih se opet smanjila. Egoizam se ponovo može jače razvijati.

5. 1. Samci (Singles)

Sve je više ljudi koji žive sami. Uzroci za ne uspostavljanje dugoročnih veza često leže u profesionalnom životu. "Ljudi su se odlučili za posao i karijeru, a da nisu svesni, da to za sobom povlači odricanje, i da je za partnerstvo ipak potrebno određeno vreme. Kada čovek relativno mlad udje u relativno veliku odgovornost, najdragocenija stvar koju najmanje ima je vreme."³⁵

Statistički posmatrano u 35 procenata nemačkih domaćinstava žive samci. Ovaj procenat se odnosi na broj domaćinstava. Od 82 miliona Nemaca, njih sedam miliona u srednjoj životnoj dobi nema partnera.

Nemački "Institut za budućnost" deli ove samce u devet kategorija:

Samci koji napuštaju gnezdo

To su mladi ljudi, koji su napustili dom.

Fun-Singles

Ljudi između 20 i 30 godina, koji često menjaju partnera i uživaju u svojoj slobodi.

Delimični - Singles

To su ljudi koji su u vezi, ali samo delimično žive sa tom osobom u zajedničkom domaćinstvu.

Taktički Sinles

I pored čvrstog partnerstva, oni zadržavaju vlastiti stan i tako sebi u svako doba osiguravaju mogućnost povlačenja.

Radni Singles

Ljudi, koji zbog profesionalnih razloga žive odvojeno od svog partnera.

Ženski Singles - paničar

Žene starosne dobi od cca. 30 godina, koje panično traže nekog partnera.

Muški frustrirani Singles

Neženje između 25 i 45, koji bi se rado oženili, ali nemaju uspeha.

Strajji Singles

Udovice/udovci ili razvedeni muškarci i žene koji ponovo traže partnera.

Seniori koji sami žive

Ljudi koji nakon gubitka partnera žive sami.

U nekim od ovih kategorija nalaze se i usamljeni ljudi, koji u socijalno uslovljenoj okolini više ne nalaze kontakt. Iako mnogi ljudi čeznu za blizinom, istovremeno je se i plaše. Oni su već izgubili bliskost sa samim sobom i ne bi mogli podneti blizinu druge osobe. Kamen temeljac za ovaj poremećeni odns prema sebi samom se nalzi u detinjstvu. Roditelji deci treba da daju impulse. Ali oni su često suviše zaposleni sami sobom. Na poslu a i svom slobodnom vremenu.

"Institut za budućnost" nam daje analizu o procentualnoj raspodeli "ljudi - samaca"

Samci (Single - Typ)	Procenat
Samci koji napuštaju гнездо	7
Fun-Singles-i	10
Delimični - Singles-i	5
Taktički Sinles-i	5
Radni Singles-i	4
Ženski Singles-i - paničari	4
Muški frustrirani Singles-i	10
Stariji Singles-i	18
Seniori koji sami žive	37

Jedna nedefinisana tamna cifra proizilazi iz grupe delimično "udati/oženjeni samci". Ljudi su oduvek uspostavljali odnose-veze i pored već postojećih životnih zajednica. Ta tendencija se u poslednjim decenijama još više pojačala. Sandor Marai³⁶ je još 1941. god. u svojoj knjizi "Promene jednog braka" video propast Zapada zbog učestalije pojave "odnosa u trouglu". Sa njegove građanske tačke gledišta, u ono vreme je to možda zaista tako izgledalo. Ali šta bi Marai rekao na odnose i veze Woodstock-generacije i njihove seksualne slobode?

Mi tek moramo da naučimo kako da se ophodimo prema ovim novim oblicima života i kako da živimo s njima. Čovek mora poštovati ličnu slobodu onog drugog, kaže Marija Šaumajer (Maria Schaumayer) u jednom radio - intervju. "Vrtići u predgradju puni egoista nisu slika koju želimo".

Uvek je bilo autsajdera koji sami žive i oni su često imali pozitivan uticaj na društvo. U nauci je, na primer, otpor protiv etabliranog društva često dovodio do uspeha.

Stranci - koji pripadaju drugačijim kulturnim sredinama - su manje zastupljeni u samačkim domaćinstvima. U Nemačkoj je 2002. god. živelo 2,2 miliona parova, a da nisu bili venčani. Od toga su 92 procenta nemačke životne zajednice. Udeo stranih životnih zajednica je bio 2 procenta (135.000), a udeo onih nemačko-stranih zajednica je bio šest posto.³⁸

5. 2. Porodica

Porodica nije u krizi kako se uobičajeno misli. Ona se samo menja i prilagođava novoj realnosti. Ona se dalje razvija i proizvodi mnogobroje forme.

U zajedničkom životu dvoje ljudi često se radi o ljubavi između egoista. To mora biti "Win-Win- situacija. Od koristi za oba partnera. Ali na taj način onaj drugi ostaje stranac. Čovek se od stranaca lakše rastaje, nego od nekog s kim je intiman. Svaki drugi brak se razvede, a mnogi brakovi čak i ne budu sklopljeni.

"Psihologija nema mnogo toga da suprotstavi ovom "Ekonomskom modelu ljubavi", čak naprotiv: Njene teorije potvrđuju, da veze funkcionišu samo onda, kada između davanja i uzimanja postoji balans, ni jedan od partnera ne sme biti oštećen."³⁹

Iz ekonomije se pozajmljuju modeli za zajednički život ljudi. Poverenje se zamenjuje ugovorima. Crkvena venčanja se zamenjuju bračnim ugovorima: ugovorima koji regulišu podelu zajedničkih materijalnih resursa, ali u potpunosti izostavljaju dušu. Muškarci i žene tako postaju "trgovački putnici po pitanju ljubavi", pri čemu se pod ljubavlju više podrazumeva seks nego međuljudski odnosi.

Porodice se mogu posmatrati iz različitih uglova. Jedan od njih je i pitanje ko finansira porodicu. Shodno tome, razlikujemo:

- samo jedno lice koje vaspitava-,
- samo jedno lice koje zaradjuje-,
- dvoje ljudi koji zaradjuju- i
- porodicu sa dvostrukom karijerom.

Iako to na prvi pogled izgleda protivrečno: najbolja komunikacija postoji u okviru porodice sa karijerom. Oba roditelja upražnjavaju svoje pozive i zbog toga moraju preciznije planirati svoj zajednički život. Zbog toga je jača artikulacija nego u drugim porodicama. U drugim tipovima porodica se putevi pojedinih članova porodice geografski razilaze. Postoji manje toga zajedničkog: manje zajedničkih ručkova, manje zajedničkih dogovora i manje zajedničkih rešavanja problema. Fast Food i 24-sovno radno vreme prodavnica su doveli do nezavisnosti od vremena za obroke. Svaki član porodice ima svoju sobu, svoj televizor i može se i sam zabaviti, bez obzira na druge članove porodice.

Tradicionalna porodica, kako je danas često zovemo - koja se sastoji od oca, majke i deteta - bila je duži period u istoriji, u mnogim kulturama u manjini. U 19 veku je preko dve trećine austrijskog stanovništva isključeno iz osnivanja porodice. Sluge i sluškinje nisu imale pravo da osnivaju porodicu, odnosno da se žene i udaju.

Osnivanje porodice je podsticano razmišljanjima o brizi za starost. Ljudi se služe svojim genetskim predispozicijama za razmnožavanje, da bi se obezbedili za starost. Od sedamdesetih godina 20 veka izgrađena je socijalna država i javne institucije su preuzele funkciju porodice:

- brigu u starosti
- odgoj dece kroz dečije vrtiće i škole sa celodnevnim nastavom.

Ove ustanove su učinile osnivanje porodice suvišnim i nepotrebnim. Komunističke vlade su dodatno potiskivale tradicionalnu porodicu gardjenjem takozvanog novog društva u kome su muškraci i žene bili ravnopravni. Žene su uvrštavane u radni proces isto kao i muškarci. Društvene aktivnosti van kuće su nadomeštale porodicu. Školstvo je prešlo na celodnevnu nastavu i preuzelo brigu o deci tokom celog dana. "Tradicionalna porodica" je izgubila svoj smisao i svoju funkciju.

5.2. 1 Tradicionalna porodica

Šta je tradicionalna porodica? Da li to znači zajednički život dece sa odraslima onako kako je to bilo pre vremena televizora i kompjutera?

Konvencionalna porodica se sastoji od oca, majke i najmanje jednog deteta. U ovako koncipiranoj porodičnoj zajednici je još moguće razlikovati, da li su oba roditelja zaposlena ili samo jedan brine o finansijskom resoru. Ovo utiče i na stanovanje dece. Da li žive u zajednici sa roditeljima? Faktori koji imaju gravirajuće posledice.

Porodična zajednica je uvek u sebi nosila i nosi generacijski konflikt. Različiti pogledi na svet i interesovanja, uslovljeni starošću. Zajednički ručak je ritual, koji porodicu drži na okupu. Ovde se odvija komunikacija. U tom vremenu, članovi porodice izmenjuju mišljenja. Neposredno posle jela, pojedine osobe nastavljaju svojim putem. Danas, čak ni televizor više ne stvara zajednicu. Svako želi, i to "nesmetano" da gleda svoj vlasiti program. U današnjim porodicama ne postoji interes za zajedničkim društvenim igrama u večernjim satima, ili za diskusijama. Mladji članovi porodice se povlače pred svoj vlastiti kompjuter ili televizor.

Isto je ponašanje i za vreme vikend - aktivnosti. Članovi porodice idu različitim putevima; deca sa svojim prijateljima a roditelji sa odraslima. Čak se i roditelji razdvajaju i svako sa svojim prijateljima sledi vlastiti interes. Zajednički život je više pomešten ka pojedinačnim aktivnostima.

Ko dominira u porodici? U prošlosti je to bila supruga i majka koja je kao "porodični manager" bila odgovorna za organizaciju života u slobodno vreme i kod kuće. Danas se više govori o "zajedničkom delovanju i odlukama". U praksi postoje težišne tačke. One se, s jedne strane, dele i fiksiraju se dužnosti u domaćinstvu, s druge strane postoje sporazumi koji dovode do vodeće uloge u porodičnom skupu. Dominacija više nije određena polom. Žene u principu bolje govore i mogu bolje komunicirati, ali to ne znači da one i preuzimaju ovu ulogu.

Čak se i tradicionalna porodica promenila u svom unutrašnjem odnosu. Položaj oca i majke je u odnosu na decu i u međusobnom odnosu drugačiji nego pre par desetleća. Umešala se tehnologija. Jedan primer za ovo je elektronski program za učenje, koji buduće očeve uči i priprema za novu situaciju u porodici. Pošto se muškarci više interesuju za elektronske sprave, komunikacija sa njima se uspostavlja putem jednog elektronskog programa koji im objašnjava obaveze budućih očeva. Objašnjenje koje konzumiraju muškarci sami, sedeći ispred nekog ekrana. Usamljeni muškraci idu u susret svojim funkcijama u zajednici.⁴⁰

5.2.2. Porodica sa više generacija

To je prava pra-familija, koja se bazira na principu brige za starost: Mladi izdržavaju stare; Stari pomažu i služe mlade. Zbog novih oblika zanimanja, ona sve više nestaje, iako u Evropi postoje oblasti u kojima je ova porodica potpuno razvijena te i dalje egzistira.

Ona ne zavisi od broja dece. U Kini, gde su sada skoro isključivo porodice sa jednim detetom, žive baba i deda, roditelji i deca u jednom porodičnom domaćinstvu. Na taj način kineska deca - jedinci postaju ekstremni egoisti.

5.2.3 Mala porodica

Mala porodica sa malo, odnosno jednim detetom, ima teoretski idealne uslove za vaspitanje. Dve odrasle osobe - roditelji - stoje jednom ili malom broju dece na raspolaganju. U praksi, ove porodice imaju više behavioristički ometene dece nego druge porodice. Mala porodica je preopterećena i ovaj deo vaspitanja prebacuje na nastavnike u školi. Društvo koje je orjentisano ka brzom tempu i radnim uspesima nije više u mogućnosti da savlada vaspitanje u maloj ćeliji "porodica".

5.2.4. Patchwork - porodica

Zbog velikog broja razvoda brakova, ima sve više dece koja ne žive sa oba svoja fizička roditelja. Deca žive sa ocem i majkom koji nisu bili "zaduženi" za njihov fizički dolazak na svet. Deca različitih majki ili različitih očeva žive zajedno u jednoj porodici.

Razvod se više ne posmatra kao razdvajanje. Razvedeni roditelji i dalje ostaju u kontaktu i zajednički proslavljaju svečanosti. Razvedeni muž dolazi na venčanje svoje bivše žene i dovodi sa sobom odmah svoju drugu ženu. Oni se razumeju; druže se i neguju to prijateljstvo.

Nastaje mreža rodjaka kakva nije postojala u prethodnim generacijama. Deca imaju više baka i deka a roditelji više zetova i snaha.

Danas je za čoveka teško da nadje izbalansiran životni put. "U suštini, to je prokleta 'nesredjen' svet u kojem živimo. Svetski pluralizam, virtuelna stvarnost, globalizacija - tu više ne može da se zadrži pregled, dobije uvid, da ne kažemo, da se razume. Zagriženije nego retko kad ranije, kritičari vremena, kulture, filozofi, naučnici ekonomisti i socijolozi traže ideju vodilju za jednu novu sliku sveta. Ali rezultat je jedna mešavina tradicionalnog učenja o vrlinama, prevaziđene retorike i zadirkivajućih igri reči.

5.3. Druge životne tipologije

Prouzrokovano pojačanom mobilnošću, stvaraju se nomadi, koji samo povremeno ili na ograničano vreme stanuju sa drugim ljudima.

Ovakav zajednički život može biti i među istim polovima. Nastaju porodice homoseksualaca i Trans-Gender-porodice koje se bore da budu pravno priznate.

U Nemačkoj je 2002 bilo 148.000 životnih zajednica homoseksualaca. U 58% ovih zajednica živeli su muškarci. Kod 13 posto svih homoseksualnih parove odrastaju deca. Ukupno, više od 10.000 dece živi sa homoseksualnim ili lesbejskim parovima.⁴²

Trans-bračna porodica je ona u kojoj roditelji nisu venačani. Partnerski suživot, sa ili bez dece, ali bez venčanja. Ove porodice su dominantne u skandinavskim zemljama, ali se šire u celoj Evropi.

PINKS - "Partly Income, no Kids" - su parovi bez dece sa različitim modelima rada i struke.

6. Privreda

Privreda je uzor za međusobno ophodjenje ljudi. Mi konzumiramo. Partnerstvo se menja kao moda. Prema bližnjima se ophodimo kao prema predmetima za jednokratnu upotrebu. Čovek sve više gubi svoju sposobnost za dugotrajno vezivanje. Uzor se čestno nalazi u ekonomiji, koja svoje ideale prosledjuje i širi putem reklama.

U našem umreženom društvu, pojam "rad" je nanovo definisan. U tradicionalnom smislu, produkcionni faktor čovek je transportovan do mesta proizvodnje. Nasuprot tome, u kompjuterskom umreženju, proizvodni faktor informacija se šalje čoveku.

"Sa novim modelima preduzeća, svuda se šire oblici rada, koje mi danas zovemo atipičnim: Pola radnog vremena, iznajmljeni posao, rad na ograničeno vreme, Tele-rad, honorarni rad i ostali oblici samostalnog zaposlenja i zaposlenja koje izgleda kao samostalno. Već danas je jedva dve trećine radnih odnosa ono što zovemo "normalan radni odnos".

Eksperti procenjuju da će u najskorijem roku na svakog zaposlenog koji pod "normalnim" uslovima radi puno radno vreme, doći jedan zaposleni, za koga su ranije važeće pravila postala izuzetak."⁴³ Pod "ranija pravila" Klotz (Klotz) podraumeva puno radno vreme.

Rad određuje celokupan ljudski život. Rad je postao zadovoljstvo, iako za mnoge prisila na svakodnevni rad povremeno ukazuje na oblike zavisnosti... (str. 44) Kolonizacija putem rada svih životnih oblasti, ne negira njen imperijalistički karakter."⁴⁴ Rad se mora braniti, jer on zadovoljava naš vlastiti ego i predstavlja samostalnost u životu.

Struktura preduzeća se menjala. Broj trgovaca koji se oslanjaju samo na sebe se stalno smanjuje. U oblasti prodaje životnih namirnica, u većini zemalja je iščezao tipični "dućan". Isto tako su nestale i male drogerije, prodavnice elektro i sportskog pribora. Najviše individualista, 62 procenata se može još naći među prodavcima knjiga i 39 posto u trgovini igračkama. Trgovinski lanci na nacionalnoj i internacionalnoj bazi se šire i oduzimaju malim trgovinama šansu za preživljavanje. Lanci, kooperacije, franšiza dovode do smanjenja broja prodavnica vodjenih od strane "jednog preduzetnika". Šansa za preživljavanje prodavnica koje su se priključile nekom lancu je 80 puta veća nego kod prodavnica koje vodi pojedinaac.

6.1. Tehnika preduzeća

Maldjim ljudima je kvalitet rada značajniji nego primanja. Kvalitet je ispred kvantiteta. Shodno tome, preduzećima je sve više potreban vlastiti sistem vrednosti, prema kojem će njihovi zaposleni moći da ih kvalifikuju.

Prilikom jednog ispitivanja ⁴⁶ na uzorku od 242 austrijska preduzeća utovrdjeno je, da 75 posto industrijskih preduzeća raspolaže vlastitim sistemom vrednosti. On se prevashodno odnosi na:

- stil rukovodjenja
- menadžment personala.

Specijalno su istaknuti: uloga uzora, jedanki odnos prema zaposlenima i fer platni sistem.

Mere koje imaju veliko značenje u praksi	vrednost ankete "važno" i "veoma važno"
Biti uzor za saradnike	95%
Jedanki tretman zaposlenih	90%
Fer platni sistem	90%
Transparentni i iskreni ugovori	86%
Fer formiranje cena	75%
Unapredjivlje ekološke svesti u preduzeću	69%
Odstranjivanje diskriminacije	69%
Unapredjivanje žena na rukovodeće pozicije	52%

Etika preduzeća

Studije "Corporate social responsibility", 2003

6.2. Rad

"Veoma je bitno, da li čovek ima posao ili ne". Poneki ljudi izvrše samoubistvo nakon gubitka posla. Biti bez posla je nešto veoma negativno. Ljudi to prećutkuju svojim komšijama, izlaze svakodnevno iz kuće i pretvaraju se da idu na posao.

Da li će ikada biti moguće, svim ljudima ponuditi radno mesto? Bernard Lietaer označava sadašnji napor političara kao "Začarani krug nezaposlenosti" i definiše ga u šest koraka:

1. Nezaposlenost stvara osećaj ekonomske isključenosti.
2. Neki ljudi pogodjeni ovim, daju sebi oduška putem nasilja.
3. Većina ljudi na nasilje reaguje strahom.
4. Gubi se osećaj zajedništva, društvo postaje nestabilno, raste politička polarizacija.

5. Vršiti se manje investicionog ulaganja, manje se kupuje.
6. Rapidno se pogoršava klima za investicije. Raste nezaposlenost.⁴⁷

Svaki čovek treba da ima posao. Svi članovi porodice žele da upražnjavaju svoj poziv. Zajedničko mišljenje je nestalo. Više se ne posmatra zajednički prihod porodice, nego svako gleda svoj individualni prihod.

Još u 19. veku to nije bilo tako. Nije svuda na svetu samo po sebi razumljivo, da se svakom stanovniku jedne zemlje želi ponuditi posao, a to ni istorijski nije uvek bilo tkao. Kako je u prvobitnom nastanjivanju uvedena podela posla u porodici, muškarac ide u lov, žena brine o domaćinstvu, tako je ostalo do danas. Izuzimajući "obračun učinka", koji je doveo do toga, da danas i žene idu u lov a rad u domaćinstvu se deli, ili se za to angažuje neko treći i plaća "zaradom od lova".

U umreženoj i internacionalnoj priverdi, radnik mora opet više da bude na putu i nomadsvno ponovo dobija na značenju. Job -nomadi putuju širom sveta i moraju se prilagoditi ekonomskim promenama, kao što se lovac prilagodjava promenama krajolika. "Životna putanja Job-nomada se ne upravlja ka jednom finansijskom cilju. Njihov život se formira kroz skokove, diskontinuitete i prilagodjavanja datim okolnostima - proces učenja koji traje ceo život, pri čemu sam put postaje sebi cilj. Ne retko je put mukotrpan i kamenit, jer se mnogi ljudi osećaju strano i bez orijentacije, izbačeni iz naviknutih uloga i rastera. Zbog toga se traži životna pomoć. U SAD-u već cveta nova branša takozvanih "Life-Coachs" ("Životnih trenera"), neka mešavina psihoterapeuta, savetnika za karijeru i bliskog prijatelja, koji ljudima u svakodnevnom konfliktu pomažu savetom i delom."⁴⁸ Job-nomadi nauče da ocene sami sebe i da sami sebe plasiraju na tržištu. Njih na to prisiljava egoističko delovanje, kojim dominira strategija preživljavanja.

Koje vrednosno mesto zauzima rad, zavisi od stepena razvoja jednog regiona. U Istočnoj Nemačkoj je socijalna sigurnost važnija nego u Zapadnoj Nemačkoj.

	nevažno	veoma važno	važno	srednje	manje
Socijalna sigurnost	76	20	2	1	0
Pravičnost	75	24	0	1	0
Sloboda	51	40	8	0	0
Solidarnost	35	48	13	3	1
Ravnopravnost	30	44	18	5	2

*Izvor: Wolfgang ENGSTLER "Istočni Nemci kao avngarda".
Berlin 2002, strana 92*

Ravnopravnost - formirana komunizmom prošlosti - ima niže vrednosno mesto. "Ravnopravnost dobija poslednje mesto, i onda ako se odgovori dalje klasifikuju prema starosnim grupama, statusu službe, poziciji u partiji."⁴⁹

Industrijsko doba je čovečanstvu donele viši kvalitet života, "ali epoha masovnog rada i masovne proizvodnje je stvorila i deprimirajuće zavisnosti koje su

još uvek delotvorne. I industrijska era je podelila društvo - na one koji poseduju radno mesto i besposlene."⁵⁰

Iz egoističkih pobuda, rad dugo nije uživao dobar glas. Ljudi koji su mogli živeti ne radeći, bili su vidjeniji. Aristotel je pisao o ukidanju rada uvođenjem automatizacije. Došlo je drugačije. Mi imamo visok stepen automatizacije ali volja da svaki čovek ima posao je veća nego u svim proteklim stolicima.

Značenje srednjovekovne reči "rad" još ima veza sa rečima teškoća (patnja), briga i nevolja. Martin Luter (Martin Luther) uvodi u svoj prevod Biblije pojam "zvanje", što predstavlja rad kao poziv - profesiju. Samoostvarenje čoveka. Religija se u medjuvremenu izgubila iz javnog života, ali ostao je radni pojam "zvanje" a ipritisak, da svaki čovek mora imati profesiju. Religija je drušvu nametnula jedan pojam, koji danas niko ne može da ispuni. Prvi sociolizi oprezno sebi dozvoljavaju da skrenu pažnju na to, da više neće biti punog radnog vremena. Ali potreba čoveka za radom i dalje stoji na prvom mestu. Zadovoljenje ove potrebe se očekuje od političara. Globalizacija ekonomije je oslabila uticaj političara. Oni uopšte ne mogu ispuniti želje birača i zbog toga birači postju nezahvali, odnosno političari "ubiraju" njihovu nezahvalnost.

Internacionalni koncerni i organizacije određuje gde će koliko ljudi biti zaposleno. Nacionalne države i regioni mogu na ovo pozitivno uticati putem lokalnih unapredjenja i potpore. Kada se povuče novac, često se i preduzetnici povlače prema novim područjima koja se unapredjuju i kojima se pruža podrška .

Nezaposlenost se preduupredjuje samostalnošću. Ljudi koji ne nadju posao ni u kakvom preduzeću, sami postaju preduzetnici. Političari podstiču ovaj trend, kako bi smanjili cifru nezaposlenih. Početkom 2003 u Nemačkoj je stvoreno novo preduzeće "JA- AD" (JA -Akcionarsko Društvo). Ova nova samostlana preduzeća tri godine dobijaju državnu dotaciju. Oni ne smeju - izuzimajući članove porodice - nikog zaposliti, što znači da su prisiljeni da sami agiraju na tržištu. I gornja granica njihovih primanja je limitirana: JA- AD direktor sme da zaradi manje od 25.000 Evra godišnje. Država dotira prve godine po 600 Evra, druge i treće samo 240 mesečno.

U Nemačkoj svako peto novo osnovano preduzeća-firma, formira se kao odgovor na nezaposlenost. Institut za tržište i ispitivanje rada (IAB) je utvrdio, da je u 2001. godini 70 posto osnivača firmi, nakon nezaposlenosti bilo još 3 godine aktivno i u proseku zapošljavalo još jednog saradnika.

Čovek današnjice želi imati više uticaja na tok rada. Nadokanda za posao samo u novcu, kod višeg životnog standarda, više nije dovoljna. Priznanje i zadovoljstvo poslom su postali faktori koji manje razvijena društva ne poznaju.

"Hijerarhijski princip reda prema kome se ljudi dele na "vladare" i "podanike" je u nestanku, kaže bečki filozof Gerhard Švarc (Gerhard Schwarz). Razvoj se munjevito kreće u pravcu autonomije. Raniji autoriteti kao crkva, država ili roditeljska kuća sve više gube na značenju. U budućnosti će u preduzećima biti sve važnija saglasnost saradnika, dakle jedna koncensus - kultura. Gde ovo nedostaje, kao recimo u katoličkoj crkvi, moglo bi doći do smanjenja broja saradnika, što bi se negativno odrazilo na preduzeće."⁵¹

Civilno društvo mora obezbediti pravo jedinke. Ljudi imaju pravo na subjekat vlastitog delovanja. Subjekt vlastitog, rada ojačava individuu. Čovek se prilagođava društvenim promenama.

To se očituje i u životno-radnom grafikonu . Klasična posleratna karijera je bila ravno penjuća krivina.

Grafikon str. 49

Godine pripadnosti
preduzeću

Internacionalni razvoj kariere

Novi putevi razvoja karijere

Rang u hijerarhiji

*Kopija: Mobilnost u
hijerarhiji*

Kod minornog učinka kriva je kratko izravnana ili redukovana u njenom usponu, ali generlano je životni razvoj bio takav . Ona se isto tako naglo spušta odlaskom u mirovinu.

Posebno dejstvo ova promena karijere ima na službenike i ljude, koji su imali garantovani radni ugovor za ceo radni vek (pragmatiziranje). Za njih to znači izostajanje faktora sigurnosti na koji su navikli, a koji je nekim zanimanjima ima i negativno dejstvo. Na akademskim područjima se angažuje sve manje istraživača i profesora, oni se primaju po ugovoru za određene projekte. Ljudi koji su ovim pogodjeni, moraju sami da se brinu za svoje naloge. Tako kratkoročno nastaje jedan "akademski proletariat". Ljudi moraju sami da se snalaze i sami da formiraju svoj poslovni život. "Drift" postaje životni princip.

Horizont zaposlenih se proteže preko celog radnog veka. Moderan radni čovek ima predvidiv radni životni ciklus od maksimalno 3 do 5 godina. Shodno tome je i krivulja u karijeri. Ona se odnosi samo na ovaj sagledivi vremenski period. Ljudi rade nekoliko godine na vodećoj i rukovodećoj funkciji, kako bi zatim opet preuzeli posao saradnika u nekom timu. U pravom planu stoji zadovoljenje koje potiče od obavljanja delatnosti.

Zadovoljstvo na poslu se može meriti i činjenicama: Stres smanjuje radni učinak. Stres nastaje i sa povećanim osećajem nesigurnosti. Epoha sa sigurnim radnim mestima, sigurnom karijerom i repetitivnim funkcijama je prošla. Sistem jedinstvenih pravila se zamenjuje fleksibilnom modelima rada i nadoknade. Pozadina toga je i u promenjenim okvirnim ekonomskim uslovima. U poslednjih 15 godina skraćeni su proizvodni ciklusi. Poslovi se raspisuju samo za određeni vremenski period. Zaposleni se kupuju samo za tačno definisan ciklus. Takav čovek mora neprekidno tražiti, kako bi svoj lični rad mogao nuditi i prodavati na tržištu, pri čemu "vremena čekanja" treba da se izbegnu. To dovodi do povećanog egoizma u borbi za radno mesto.

Sve je manja razlika između radnika zaposlenih kod nekog i samostalnih preduzetnika. "Samostalnost" je postala nova radna vrlina. Radnik sve više postaje svoj vlastiti gospodar, upućen sam na sebe. On je na slobodnom radnom tržištu da bi prodao svoj rad. On se više orijentira prema radu i rezultatima rada nego prema vremenu. Zaposleni je u stalnoj opasnosti da bude potisnut i mora da učestvuje u utakmici sa konkurencijom.

Borba za preživljavanje je na prvom mestu. Poslodavci iz ovoga također mogu izvući svoje egoističke ciljeve i tako što će neprekidno delegirati svoje usluge. Takoreći izbaciti ponudu na konkurentsko tržište novih samostalnih preduzetnika koji onda u međusobnoj borbi snižavaju cenu za tako dedeljene naloge. Na taj način se kupuje jeftiniji rad nego što to mogu proizvesti vlastiti zaposleni.

U nekim zemljama nema pravne razlike između samostalnih i zaposlenih. Firme nisu odgovorne za prijavljivanje poreza i svojim radnicima plaćaju dogovoreni bruto iznos. Radnici moraju sami prijaviti i platiti porez. Radnik je odgovoran i za zdravstveno i penzijsko osiguranje i sam može odabrati osiguravajuće društvo. Čovjek je odgovoran za sebe samog i svoju tržišnu vrednost na tržištu rada. To se odražava i na obrazovanje i usavršavanje. Za dalje usavršavanje nije nadležno personalno odeljenje, nego zaposleni lično. Što je više obrazovan, utoliko je veća njegova tržišna vrednost, utoliko ima više šansi da zaradi više para, utoliko je sigurnije njegovo radno mesto. Ova promena je evidentirana i u konzervativnim zemljama u poslednja 3 meseca. Na mom univerzitetu - Univerzitet Dunav (Donau Universität) - preko 90 posto studenata na postdiplomskim studijama sami snose troškove studiranja. U Austrijskom institutu za unapredjenje priverede, Institucija za dalje obrazovanje, ih je više od 80 procenata.

Nestajanje zaštite od strane države i slabiji uticaj Organizacija zaposlenih, prisiljavaju zaposlene pojedince, da u borbi za radno mesto intenzivnije razmišljaju o sebi i da se ponašaju egoistički.

Zaposleni je već po osnovu svog obrazovanja usmeren ka individualnim procesima. U celokupnom sistemu obrazovanja, deca se školuju da budu "pojedinačni borci." Rezultati se dobijaju kroz individualno ispitivanje. Daju se ocene koje učenicima omogućavaju da se međusobno porede, što dovodi do rangiranja, međusobnog takmičenja i konkurencije u kojoj jedni druge potiskuju. Poslednja grupno-dinamična delatnost u okviru osnovnog obrazovanja se odvija u obdaništu, gde deca zajednički slažući kocke realizuju jedan projekt. Ali ekonomija očekuje zaposlene koji su sposobni za timski rad, a obrazovni sistem ne daje takve ljude. On proizvodi egoiste obučene za preživljavanje.

U ministarstvu obrazovanja je potpuno prepoznata spremnost da se to promeni. Uvodjenjem kompjutera u škole, grupni rad postaje aktuelan. Korišćenje novih medija se zasniva na konstruktivnim počecima Kolaborativne forme učenja su aktuelne u stručnim diskusijama.

U poslednjim decenijama je značajno skraćeno radno vreme, ali iako se istovremeno povećavao godišnji odmor, zaposleni moraju sve više i više vremena posvetiti učenju i daljem obrazovanju:

Godišnji radni sati po osobi, 1870 - 1979

	1870	1880	1890	1900	1913	1929	1938	1950	1960	1970	1979
Nemačka	2.941	2.848	2.765	2.684	2.584	2.284	2.316	2.316	2.083	1.907	1.719
Francuska	2.945	2.852	2.770	2.688	2.588	2.297	1.848	1.989	1.983	1.888	1.727
Italija ¹	2.886	2.795	2.714	2.634	2.536	2.228	1.927	1.997	2.059	1.768	1.556
Japan	2.945	2852	2.770	2.688	2.588	2.364	2.391	2.272	2.432	2.252	2.129
Kanada	2.964	2.871	2.789	2.707	2.605	2.399	2.240	1.967	1.877	1.805	1.730
UK	2.984	2.890	2.807	2.725	2.624	2.286	2.267	1.958	1.913	1.735	1.716
USA	2.964	2.871	2.789	2.707	2.605	2.342	2.062	1.867	1.794	1.707	1.607

¹ Za Italiju je za 1979 g. stavljena brojka iz 1978 g.
Izvor: Maddison (1982); Bosch (1994:88, tabela 1)

"Umreženi egoista" se ogleda i u organizacionoj formi preduzeća. U vremenima globalizacije i interneta, pravila i tradicionalni fiksni oslonci gube na važnosti. U internetu može svako sa svakim da trguje. Tako se gubi razlika između kupaca i prodavaca, između producenta i konzumenta. Nestaju hijerarhije u okviru preduzeća. Razlika između zaposlenih i onih sa slobodnim zanimanjem je, po pitanju poreza, nestala u većini razvijenih zemalja. Zaposleni i oni sa slobodnim zanimanjima rade jedni pored drugih na jednom te istom projektu. Oni su umreženi. Hijerarhije se nadoknadjuju tržišnim vrednostima. Ljudi se sve više vrednuju, zapošljavaju i nagradjuju u skladu sa njihovim znanjem i sposobnostima.

Sad je sezona i moda procesne orijentacije. Pozadina je egoizam. Ljudi, radna snaga ograđuju svoja radna područja kao dečija igrališta. Oni postavljaju ograde oko svojih radnih područja, što još više otežava saradnju. Ali radni procesi moraju biti usaglašeni. U telekomunikativnom svetu još više nego u industrijskom. Spojevi se stvaraju tako što se izvrši opis "dečijih vrtića" i onda se oni logički spajaju: procesna orijentacija. Organizaciona forma, koja uzima u obzir društveno političku realnost. Upravo kod procesne orijentacije se mora odvijati pojačana komunikacija.

Način razmišljanja koji se sreće i u privantom životu. Kod kuća u nizu, bašte se odvajaju visokim živicama no čak i tu, komšije se svadjaju oko visine zidova i živica.

Dobrovoljni rad je jedna mogućnost kroz koju čovek može sam sebe da ostvari. Inače, kroz sve veću individualizaciju može doći do izolacije. Prema Dr. Faustu, spirala delovanja se zaoštrava i ljudi ne žele da budu isključeni iz toga. Danas se ljudi moraju češće pozicionirati jer nedostaju fiksne koordinate. Onaj ko mora neprekidno ponovo da se orijentiše postaje okrenut ka sebi. Takve osobe se moraju stlano iznova "prodavati" i stavljati svoje kvalitete u prvi plan.

Da pri tome dolazi do preterivanja, pokazuje i premer jednog, za direktora raspisanog konkursa: Jedan kandidat je odbijen posto nije bio dovoljno fleksibilan, bio je već 20 godina oženjen istom ženom.

U tržišnoj ekonomiji ljudi su više upućeni sami na sebe. Nephodna je promena, kao u modi. U građanskom društvu je to bilo jednostavnije. "Društveni

položaj", "zanimanje" i "poreklo" bili su dovoljni da definišu status. Danas prevladavaju neo-liberalističke ideje i usmeravaju ka ego-čoveku, ka Ja-preduzeću, ka "JA AD". Samo-briga, samo-odgovornost, samo-ostvarenje su prepreka u socijalnim pitanjima. Oni stvaraju socijalnu hladnoću i nesocijalno društvo. Camilitarisam (poseban društveni oblik) dolazi iz Sjedinjenih Država. Ali u Evropi se početkom 21. veka već nazire vraćanje ka "Soft - individualizmu". Koliko brzo može doći do promena, pokazuju prirodne katastrofe, koje naglašavaju koliko je važno da se ljudi drže zajedno i međusobno pomažu. Dve trećine ljudi je socijalno angažovano.

Apokaliptična prestava da će rad nestati, neće se nikad ostvariti. Ipak, ova formula se u politici neprekidno ponavlja. Nezaposlenost stoji kao negativna "bolest" u mislima. Pojam "nezaposlenost" se negativno definiše. Politicari se bore protiv nezaposlenosti. Traže se čudotvorna sredstva, medikamenti kako bi se suzbila nezaposlenost.

Ali egoizam nagoni ljude na bolje ponašanje u odnosu prema drugima. Samo tako je moguće objasniti da su u 2003 g. tri najbogatija čoveka na svetu zaradili toliko para koliko i 500 miliona najsiromašnijih.

6.3. Slobodno vreme

Na osnovu odnosa radnog i slobodnog vremena meri se životni stil (Lifestiyle) jednog društva. Udeo radnog vremena u životu ljudi se poslednjih decenija značajno smanjio i sada izgleda kao da stagnira. Radno vreme postaje sve kraće. Medjutim, ovaj redukcion proces sada stagnira:

	1870	1890	1900	1929	1938	1950	1979
Nemačka	2.941	2.765	2.684	2.284	2.316	2.316	1.719
Francuska	2.945	2.770	2.688	2.297	1.848	1.989	1.727
Italija	2.886	2.714	2.714	2.228	1.927	1.997	1.556
Japan	2.945	2.770	2.688	2.364	2.391	2.272	2.129
UK	2.984	2.890	2.725	2.286	2.267	1.958	1.617
USA	2.964	2.789	2.707	2.342	2.062	1.867	1.607

Godišnji broj radnih sati po osobi 1870 -1979

Za Italiju je za 1979 stavljen broj iz 1978.

Izvor: Maddison (1982); Bosch (1994:8, tabela 1)

Danas radno vreme iznosi samo polovinu onog vremena, koje ljudi provode spavajući:

Delatnost	Sati	Procenat
Slobodno vreme	330.000	50
Rad i obrazovanje	110.000	17
San	220.000	33

Mobilnost tokom slobodnih vremena

Izvor: News 2/1999

Obelodanjuje se i stepen razvoja. Shodno tome se mogu povući jasne razlike između nekadašnjih komunističkih evropskih zemalja i kapitalistički formirane zapadne Evrope. Stanovnici jednog dela kontinenta su situirani i imaju druge sisteme vrednosti od onih iz istočne Evrope koji hrle da sve nadoknade i postignu viši životni standard.

Uprkos tome, svaki narod ima svoje osobenosti. Linije razdvajanja, prema jednoj studiji Fesela (Fessel) GfK Instituta⁵², ne teku granicama nekadašnje gvozdene zavese. Isto tako se ne može utvrditi neka razlika između zemalja severne i južne Evrope. Svaka nacija ima svoje posebno obeležje.⁵³

Finci i Švajcarci upražnjavaju sport i fitness više nego druge nacije. U dokolici uživaju Grci, Portugalci i Poljaci, kod kuće, ispred televizora, pored radija, sa knjigama novinama i časopisima. Za baštenskim radovima čeznu Austrijanci, Švedjani, Holandjani, Belgijanci i Nemci (poredjano po intenzitetu). Portugalci i Grci ne uživaju u ovakvoj aktivnosti u slobodno vreme. Live-Performance kao opera, pozorište se ne traži najviše u kulturnoj Austriji, nego u Danskoj i Belgiji. Interesovanje za ovo ne postoji u Portugaliji. Austrija je tačno u evropskom središtu.

Portugalci, Španci i Grci daleko više cene profesionalni život od privatnog života. Najviše energije u privatni život ulaže se u Engleskoj. Za postizanje ravnoteže najviše se zalažu zemlje: Švajcarska, Švedska, Belgija i Holandija.

U čemu je razlika između dve zemlje u kojima se govori isti jezik, Austrije i Nemačke? Austrijanci imaju veći radni pritisak i manje investiraju u slobodno vreme. Manje rado dolaze u restorane i barove, a kada to čine, potroše znatno više novca nego njihove komšije u Nemačkoj. Austrijanci troše više vremena na sport i fitness nego Nemci i manje vremena provode kod kuće.

Tehnika i manje slobodnog vremena za čoveka može da znači i korak unazad. Rupert Lay to naziva: "Granice napretka":

- "Individualni emotivni korak u nazad postoji uvek onda, kada se dodatno obrazuje više aleksitimičkih simptoma. Na primer kada se smanjuje sposobnost da se čovek raduje ili žalosti, ili se redukuje sposobnost da se osmišljeno sadržajno ophodi sa tuđim emocijama. Kolektivni emocionalni korak unazad postoji kada institucije dodatno pospešuju ovaj razvoj. Korak unazad se u potpunosti može utvrditi u nekim preduzećima.

- Socijalni korak unazad imamo onda kada individualni ili kolektivni egoizam određuje interes, rukovodjen delovanjem a dominantan moral postaje emotivizam.

- Kulturni korak unazad imamo onda kada se ljudi u svojoj delatnosti sve više ciljno opredeljuju, kada svet doživljaja postje sve manji a za uzvrat se kultivira svet delatnosti. I ovde socijalna polja daju sve manje podstreka. Čak i teorija da se sadašnjost zamenjuje "društvom slobodnog vremena", ne orijentiše ovo društvo autonomnom sposobnošću doživljaja koji se uvećavaju, nego kolektivizirajućim ponudama slobodnog vremena."⁵⁴

Upravo u okviru slobodnog vremena, tehnika je izazvala velike promene. Koliko se toga promenilo u domaćinstvu, može se predočiti jednostavnim primerom jedne porodice. Članovi porodice sede zajedno četvrt sata na jednom Brainstorming-u. Oni imaju zadatak da popišu sve uređaje koji danas postoje u domaćinstvu, a kojih do pre pet do deset godina nije bilo. Lista je začudjujuće dugačka. Putem kompjutera i telekomunikacija može se upravljati ne samo uređajima za domaćinstvo nego i uređajima za negu bašte i za hobije.

6.4. Konzum

S obzirom na nove društveno-političke prilike, čovek je postao novi tip konzumenta. Stručnjacima za marketing je potreban novi pristup da bi pridobili kupce.

Tradicionalni potrošač je bio komotan i samim tim manje fleksibilan i manje spreman da menja marku. Njega je lakše bilo sinhronizovati i vršiti uticaj na njega putem manipulacije masovnih medija. Egoističan čovek je veći individualac. On je aktivni suigrač u društvu i koristi svoju umreženost. Porizvodi se mogu lakše izneti na tržište. Ali zato se i negativna iskustva, kroz podršku interneta brže šire. Konformistički konzument je postao nezavisniji. Čovek 21. veka u razvijenom svetu je manje povezan sa osnovama. Udeo resursa koji se koriste za životne namirnice, u poslednjih 50 godina je više nego prepolovljen. Više je novca na raspolaganju za komunikacije nego za životne potrebe.

Troškovi	1950	1958	1998	2001
Hrana	51%	27%	26%	19%
Odeća, nameštaj	17%	16%	14%	12%
Životni troškovi, grejanje	9%	18%	32%	34%
Ostalo	23%	39%	28%	35%
Telekomunikacije i saobraćaj				20%

*Slika: Troškovi života se smanjuju
average spendign of a working person*

Pomeranje vrednosti koja se pripisuje životnim namirnicama i luksuznim dobrima zavisi od stepena razvoja društva. Evropske zemlje imaju visok životni standrad i shodno tome je i samoprocena. Jedna, sredinom 2003. u Asutriji sprovedena studija⁵⁵ pokazujeda ljudi sebe označavaju siromašnim ,

- kada nemaju mobilni telefon,
- kada sebi ne mogu priuštiti auto ili
- ne mogu otići na godišnji odmor.

Uočljivo je da ljudi ispod 30 godina pojam "siromaštvo" definišu na široj osnovi nego stariji ljudi. Mladji su veći deo svog života proveli na višem stepenu razvoja društva i shodno tome su i njihovi zahtevi i potraživanja viši.

Profesionalni proizvodi dospevaju do konzumenta i na masovno tržište trostepenim putem. Specijalno tehnička roba - tehnika je ćerka prirodnih nauka -

prvo se koristi u vojnoj oblasti, drugi stepen je upotreba na profesionalnom planu, pa tek u trećem stepenu dolazi na masovno tržište. "Global Positioning Systeme" su bili u upotrebi u vojsci, zatim u civilnom vazduhoplovstvu a danas su već intergrirani u mnoge automobile kako bi uz pomoć satelitskog navodjenja vozaču pokazali put.

Alati telekomunikacije čine od ljudi bolje informisane konzumente. Ovo je takodje kriterijum za razvijeno tržište. "Pošto su vreme i pažnja veoma retka dobra, konzumenti od ponudjača očekuju da ponudjači pokucaju na vrata pre nego što budu pušteni unutra i konzumentu daju adekvatnu nagradu za vreme koje je uložio - upustio se sa njima. Neometano zatrpavanje potrošača reklamnim porukama, "Hype" današnjih dana, će do one mere biti neuspešno, do koje bude uspela da se probije nova, suptilnija kultura reklamiranja ("Buzz", odnosno propaganda od usta do usta koja bazira na iskustvu potrošača)."⁵⁶ Opterećenje informacijama postaje sve veće i snalaženje u tome sve teže. Konzument više ne dozvoljava da bude preopterećen informacijama. Jedan kriterijum kvaliteta koji se ne može meriti. Lavina informacija kojoj je konzument izložen se duplirala u poslednjih 20 godina:

Vremenski period	Konzumiranja medija u satima / dan	Konfrontacija oglasa / dan
1942 - 1964	4,4	76
1987 - 2000	9,0	150

Konzumiranje reklama USA: Prosečne Vrednosti u odnosu na vremenski period i američko stanovništvo. Izvor: Advertising Research Foundation (Fondacija za reklamna istraživanja)

Ljudi u razvijenim tržištima su programirani za "VIŠE". Za više porizvoda koji se mogu nabaviti, za veće plate i primanja, više konzumiranja, više komunikacije. Prosečan građanin ima 30 TV kanala, jedan mobilni telefon sa preko 300 funkcija. On je preplavljen sa 2000 reklama. Ljudi koji puno gledaju televiziju, puno i surf-uju:

Online - minuti	Televizijski minuti
180	197
100	156

U domaćinstvu srednjeg sloja postoji oko 2500 predmeta. Ponekada izgleda da njihovo povećanje nije moguće. Shodno tome nije začudjujući trend uništavanja nepotrebnih stavri. Pre svega imućni ljudi smanjuju svoja materijalna dobra i koncentrišu se na suštinsko. Glumica Erika Pluhar (Erika Pluhar) je pobacala sve slike iz svog stana i uživa u belim zidovima.

Prema tome, kriza u privredi nije izazvana samom privredmon, nego su je izazvali ljudi koji više ne žele "više", ne žele "još" nego pojednostavljaju svoj život.

Putem individualnih mrežnih sistema može se doneti sve više individualnih odluka. "Masovni artikli će sve više gubiti na značaju. Na njihovo mesto dolaze tako reći 'male serije' visoko inovativnih, originalnih proizvoda, koji na neki način nose znak autentičnosti porizvodjača. Ne retko, 'male serije' će značiti pojedinačnu proizvodnju."⁵⁷

Tome se prilagodjavaju i oblici proizvodnje. S jedne strane, u društvu individualista otpada masovana proizvodnja. Proizvodi se uglavnom prema porudžbini kupaca, kako bi se ispunile i najindividualnije želje kupaca. U autoindustriji ne odlučuje ukus "dizajnera kuće" nego ukus kupca. On može naručiti sve moguće kombinacije raznih "ekstra stvari" i kombinacije boja.

Konzument se više ne može segmentirati putem klasičnih marketinških instrumenata. Do jedinke, individuuma se može dopreti samo sve finijim instrumentima. To omogućava televizijska tehnologija sa povratnim kanalom. Tako pasivni gledalac televizije postaje aktivni suigrač i odlučuje šta će mu se dogoditi. On se čak može umeštati i u dešavnaja - recimo u nekom filmu. Igrani filmovi nude različite verzije ishoda filma i konzument odlučuje da li će to biti film sa "happy end"-om, da li će kraj biti žalostan, ili hoće li film imati nastavak.

Za okruženje će se ova individualizacija opet odraziti na pozitivan način. Iako se u Evropi proizvodi oko 2000 vrsta jabuka, u vreme masovnog konzuma i masovne proizvodnje, u supermarketima je na prodjau bilo ponudjeno manje od jednog tuceta. Individualizacija ponovo dovodi na police prodavnice više robe i različitiju robu. Da li se na taj način konzumentu olakšava izbor, još je pitanje bez odgovora. Poslednjih je godina zaista povećan pritisak jeftine masovne proizvodnje, ali glavni fokus ipak ostaje na markiranim artiklima. Ovo pokazuje i situacija u Austriji:

1996	86%
2002	77%

Udeo markiranih artikala u Austriji

Opterećujuće na okolinu deluje i brza promena artikala. Tako je 2002. godine jedan mobilni telefon korišćen prosečno 8 meseci i onda zamenjivan novim. Uz to dolazi još i generalni rast. Korišćenje resursa dodatno opterećuje okolinu. To znači da je blagostanje povezano sa opterećenjem okoline. Sjedinjene Države sa svojim jako lošim ekološkim vrednostima su dobar primer za ovu tezu. Milionski proizvodi kratkog životnog veka prouzrokuju "reku struje i energije". Jedno od mogućih rešenja je možda "dematerijalizacija". Na tržištu već postoje prvi primeri za ovo - kao na primer infra - crvena tastatura, to je tastatura pisaće mašine koja se projektuje na radno mesto i fizički zamenjuje tastaturu. Nove tipke su samo akt Software-a, nema viša Hardware-a.

Dematerijalizacija utiče i na logistiku i na taj način može pozitivno delovati na ekološki sistem. Trodimenzijonalni štampači će u buduće uštedeti transport robe. Proizvod će se štampati direktno na licu mesta. Nove verzije proizvoda će se tražiti preko interneta. Ovakva podela proizvoda odgovara gore postavljenoj tezi, da čovek želi odmah sve da ima i to tamo gde se on nalazi. Dematerijalizovani prenos stvari ide tome u prilog. Konzument ne mora više da ide do prodavnice, on robu može da vidi na internetu i da je, u krajnjoj liniji, "prenese" na svoj trodimenzionalni štampač, gde odmah može da je materijalizuje i da mu bude na raspolaganju.

Pored toga postoji još jedan trend koji ide od "Hardware" prema "Software". Rasprostranjenost kompjuterske tehnologije se ubrzava i pojednostavljuje promenom "Hard-i Softcomputing"-a. Zamena je usledila 1990.godine:

Grafikon: str. 61 *Hard-und Softcomputing*
Izvor: KARAGIANNIS, Dimitris; TELESKO, Rainer:
Management znanja. Koncepti veštačke inteligencije i Soft-
computing-a, Minhen, Beč 2001, strana 182

Opterećenje koje za ekologiju predstavljaju artikali za jednokratnu upotrebu i bacanje, to na području Know-how predstavlja brzo obezvređivanje znanja. Brz tehnički razvoj može biti prepreka određenim socijalnim slojevima ili celim regionima da uhvate korak sa korišćenjem informativno tehničkog napretka. Mehanizmi egoizma, kakve poznajemo kod isključivanja doseljenika, se ovde pojavljuju u istom uzorku ponašanja.

Individualizacija u marketingu donosi i više ravnopravnosti u različitim starosnim grupama. Starosne grupe od 15. do 50. godina su prezastupljene dok su seniori manje, ili su potpuno ignorisani. Iako skoro 50 posto populacije čine seniori, u reklamama su zastupljeni sa samo 6 procenata. Jedan razlog za to je verovatno, da su stariji ljudi jednostavno manje atraktivni za filmske spotove nego mladi i dinamični, ali i ovde će se pojaviti nove strategije na tržištu. Seniori će kao ciljna marketinška grupa dobiti veće značenje.

Kao što u politici birači koji menjaju partije dobijaju na znanju, tako i konzumenti menjaju češće svoje proizvode.

Povlačenje socijalnih ustanova od strane države i pad kursa akcija idu paralelno. Žrtve su uvek novi socijalni slojevi. Svako se zatvara u svoj krug i zavidi onom drugom na tome što on ima. Novi tip konzumenta? Pod naslovom: "Da li je moderan kupac neizlečivo neveran drug"? opisuju Devid Luis (David Lewis) i Daren Bridžes (Darren Bridges) novi tip potrošača:

- Jedna petina konzumenata se jedva ili uopšte ne oseća privrženima jednom određenom ponudjaču ili isporučiocu. Oni od slučaja do slučaja odlučuju, gde će šta da kupuju. Nasuprot tome, kod tradicionalnih konzumenata, trend-kvota je veća od dve trećine.
- Dve trećine novih potrošača je izjavilo da su uvek otvoreni prema boljim ponudama. Kod tradicionalnih konzumenata, ova kvota je ispod dve trećine.
- 10 posto konzumenata posmatraju verne kupce jednostavno kao "budale, koje je lako nasamariti". Kod potrošača starog tipa, ova kvota iznosi u najboljem slučaju 3 posto.
- Samo 5 procenata novih konzumenata je mišljenja, da će na duže staze biti verni stalnim isporučiocima. Kod tradicionalnih potrošača, ova kvota je preko polovine.⁵⁸

Uz pomoć interneta, kako mala, tako i velika preduzeća konzumentu daju osećaj: "Kupac je kralj".

U razvijenom društvu postoji veći finansijski manevarski prostor, koji stvara razmaženije konzumente. Pitanje bogatstva i siromaštva je pitanje kako čovek sebe klasifikuje. "Kod nekog čoveka koji je svesan svog bogatstva, pre ili kasnije će se uspostaviti i materijalno 'bogatstvo'. Znači navoda treba da nagoveste da će čovek

sa svešću o bogatstvu, uz relativno malo novca i poseda, sebe doživeti kao bogatog."⁵⁹

U osnovi je, u razvijenom "zapadnom svetu" čovek kao konzument, sam sebi najbliži. Loše vesti o nekom proizvodu ne mogu ga više zaustaviti da ne kupuje. Stvari, u čijoj proizvodnji su učestvovala i deca, ne odbijaju ljude od kupovine. Jedna studija koju je sproveo "Info Research" na 1.500 osoba, rezultirala je ovakvim reakcijama:

- "Sva preduzeća su ista, dakle nema smisla razbijati glavu o tome."
- "Šta može moj doprinos da promeni."
- "To je tako daleko. "

Jedan praktičan primer su američki proizvodi. S jedne strane, uslovljeno ratom u Iraku, 2003 je došlo do povećanog internacionalnog anti-američkog raspoloženja. Ali to ipak nije sprečilo konzumente da kupuju američke proizvode. Jedne dnevne novine su to ovako formulisale: "Čovek može mrzeti Amerikance, ali ipak voleti "Coca Colu"."⁶⁰

U razvijenom svetu, gde ljudi imaju "sve" što im treba, i konzumna dobra dobijaju socijalnu ulogu. Za socijalno poredjenje konzumska dobra se pojavljuje kao merni parametri. "Već i sama činjenica da neko poseduje auto, govori o bogatstvu. I tek što je posedovanje auta postalo simbol, došlo je do diferenciranja klase proizvoda. Bilo je skupih i manje skupih automobila koji su javno otkrivali materijalne uslove vlasnika. Što je jače bio uvrežen sistem markiranja automobila u društvu koje ume da vrši procene, utoliko više je simboličan cilj premašivao prvobitni cilj putničkog transporta. Sigurno je: da su skuplji automobili po parvilu udobniji, brži, bolje izradjeni. Ali deo porasta potražnje za skupim automobilima nije proizašao iz želje za boljim kvalitetom, nego iz želje za javnim samo-predstavljanjem. Mnogi su se želeli pokazati boljim nego što su bili."⁶¹

U reklami se kaže: "Biti škrt je cool " U bogatim društvima se tvrdičluk može bolje razvijati. "Tvrdičluk pretpostavlja da čovek ima previša. Tvrdičluk traži manevarski prostor da bi u njegovom okviru nastao prekomerni konzum. Za najveći deo našeg društva u prošlosti nije bilo tog manevarskog prostora. Zbog toga se tvrdičluk mora istorijski posmatrati:

- U 17. veku Molijer (Moliere) je škrticu predstavio u svojoj komediji "Škrtica".
- U 19. veku, Balzac (Balzac) je stvorio u romanu lik Père Grandet (izgovor?), koji je izgradio jednu vrstu ljubavnog odnosa prema novcu.
- U 20. veku Walt Disney (Vlt Dizni) je svorio komičnu figuru patka Dagoberta koji se kupao u novcu, ali nikom nije hteo dati ni paru .
- U 21. veku, tvrdičluk se deli prema svim starosnim grupama i grupama prema imovinskom stanju.

Specijalne ponude i jeftini pojedinačni komadi privlače sve. Jedan primer za to je www.geizkragen.de.

7. FAKTORI OKOLINE

Naše shvatanje sveta i, kako se mi njime u mislima bavimo, bazira se još na Aristotelu «Obično, ne razmišljajući baš mnogo, razlikujemo organsku od neorganske prirode, biljke i životinje, i opet životinjsku prirodu od razumno-socijalne prirode čoveka»⁶²

Ako se, pak, to razmišljanje zasniva na modernim empirijskim naukama, onda ove logike načina postupanja više nema. Čovek, doduše, i dalje svrstava na skali, praveći razlike između živih i mrtvih stvari, no i u ovim obema grupama ima razlike. Oboje, i životinja i čovek, su živa bića, ali na skali vrednosti imaju, međutim, različitu položajnu vrednost. Položajna vrednost, koja u razvijenom društvu blagostanja može pretrpeti promene. U nekim područjima Evrope stanuje više ljudi zajedno sa domaćim životinjama nego s nekim drugim čovekom.

7.1 Država

Ima li još zemalja? Postoje li još nacionalne države?

Reč "nacionalna država" ima u raznim jezicima i kulturama različito značenje. Neke u to ubrajaju sve stanovnike države, bez obzira na nacionalnost. Granice su na geografskoj teritoriji, a ne na teritoriji gde su nacije. Konzervativna definicija pod tim podrazumeva omeđavanje narodnosti i sve druge nacije, koje na ovoj teritoriji žive, isključuje. Svet je naša jedina zajednička otadžbina i mora zato da se i zajedničk koristii.

Granice padaju. Države se udružuju u zajednice, kao što je Evropska Unija Jesu li to prijateljski savezi? Nacionalne države imaju, u stvari, nešto egoističko. Ako im je životni standard na visokom nivou, zatvaraju svoje granice da ne bi puštali siromašne. A kod onih gde je nivo nizak niko neće, i granične kontrole može i da ne bude. Egoistički se puštaju samo oni koji stanovnicima donose prednosti. To se praktikuje onda, ako « onaj koji kuca» poseduje sposobnosti koje nedostaju samoj toj državi. Potraga za konačistem 21. veka, kada Marija i Josip ne moraju da spavaju u štali, ako su dobri informatičari. Sa «Zelenom kartom» puštaju se visoko kvalifikovani specijalisti. Drugi se odbijaju.

Stanovnici jedne države, kao samohodajuića, samočuvajuća bića-kako opisuje još Platon u svom konceptu države «Politeia»- stvaraju oko sebe park-prostor.

Ljudi se ponašaju kao životinje. Jeste, oni su bića koja su pretrpela neuspeh zbog svog postojanja kao životinja i ostajanja kao životinja. Njihov život životinje bi im, možda, bio lakši. Ne bi morali da misle.

Kao u zoološkom vrtu štite svoj ograđeni prostore, u ovom slučaju nacionalna država. «Što se, pak, platonskog zoovrta i njegove Nove-institucije tiče, radi se o tome da, za sve na svetu, dozna, postoji li između populacije i direkcije samo gradualna ili specifična razlika. Pod prvom pretpostavkom bi, naime, odstojanje između čuvara ljudi i njihovih šticećenika bilo samo slučajno i pragmatično- u tom slučaju bi se stado moglo osposobiti da svoje pastire u turnusu iznova bira. Ukoliko,

međutim, između upravnika zoovrta i zoostanovnika postoji specifična razlika, onda bi se oni međusobno tako načelno razlikovali da ne bi bila zgodna i savetna izborna uprava, već samo uprava iz razboritosti. Ali, onda bi neiskreni direktori zoovrta, pseudodržavnici i politički sofisti agitovali za sebe, uz argument da su oni, ipak, iste vrste kao i stado, dok bi se pravi odgajivač uzdao u razliku i diskretno dao do znanja da je on, jer razborito postupa, bliže bogovima nego konfuznim živim bićima, o kojima se on stara». ⁶³.

«Čovek hoće da bude među svojimima». Nemačka Savezna vlada je 2002.godine zaključila da na studiranje u Nemačkoj pusti maksimalno 10 posto stranih studenata. Nemački političari to ne rade da bi drugima, možda siromašnijim zemljana, nešto poklonili, već je namera da se sopstvena deca i omladina vaspitavaju kao internacionalisti, a za to su potrebni stranci kao «trainer on the job». Što na prvi pogled, dakle, deluje karitativno, u stvari je egoistički.

Telekomunikacija bi mogla efikasnije da integriše građane u odlučivanja. Demokratije uvode odabrane zastupnike za brže odlučivanje. Uz pomoć novih tehnologija mogao bi da odlučuje celokupan narod. To se, međutim, retko, do uopšte nikako ne koristi. Izabrani zastupnici neće da daju svoju vlast, a normalni građani neće da preuzmu odgovornost, štaviše, učešće opada i na izborima zastupnika. Manjine dobijaju veću položajnu vrednost. «Mi živimo u masovnoj demokratiji, koja znatno operiše zaštitom manjina, i zato već odavno postoji tako nešto kao moć manjine ili moć nemoći. Ima čak i toga, što se danas među sociolozima naziva» arrogance of weakness», dakle arogancija slabosti.»

Demokratije u tradicionalnom smislu nisu više dorasle zahtevima današnjeg društva. Neophodna je neka treća demokratska revolucija. Otfried Hefe (Otfried Höffe) kaže: «Dvojako završava Federalna Svetska Republika. U globalnoj građevini prava i demokratije ona predstavlja poslednji građevinski kamen; ona je njen krov koji je kruniše.»

Kako treba da se stvori ta «svetska država»?
Jednim jedinim aktom osnivanja?
Sve države pristupaju dobrovoljno?
Iz jedne institucije kao UNO?
Sa vojnom silom?

Neka hegemonistička država, kao Sjedinjene Američke Države, proširuje se u svetsku državu? Iz čisto pacifističkih pobuda, koje ukidaju ratove među državama i tako ujedinjuju i same države? U skladu sa temom ove knjige, čovekov egoizam će raditi protiv takvih napora, mada i globalizacija dovodi do ujedinjenja na svetu.

Zajednice država, kao Evropska Unija, menjaju nacionalne države.

Nastaju nove oblasti koje negiraju stare granice država. Mađarski grad Sopron je bliži Eisenstadtu, glavnom gradu pokrajine Burgenland, nego Beč. Nastaće mađarsko-slovačko-austrijski region. Strukture zajedničkog života se menjaju

«Države i organizacije slične državama (UNO, EU) su jedini politički reprezentanti sa određenim formalnim kompetencijama (uključujući i kompetenciju za

legalnu primenu sile). Ali, i drugi subjekti pretenduju na to da prezentuju političke ponude i zahteve: individue (bez obzira jesu li državljani ili ne) nevladine organizacije, pokreti za revolucije i migracije. Individue ne moraju da se zadovoljavaju ulogama podanika (u svemu poslušni) i klijenata (konzumenti zaštite). Biti građanin, u stvari, znači: kao individua iskoristiti (postepenu) funkciju da reprezentuje; slično, dakle, državi, koju konstituišu građani i koja konstituiše građane. Građanin biti, dakle, znači: već malo biti građanin». ⁶⁶

U globalizaciji smo na početku 21.veka u prelaznoj fazi. Globalizacija nije još u svemu

akceptirana i usvojena. Kod putovanja i u privredi su ljudi zapadnog sveta potpuno globalni. Oni to- moći putovati i bez granica i prepreka, moći posetiti druge kulture- vide kao

prednost. A i u trgovini je globalizacija dobrodošla. Robe, koje se proizvode u nekom drugom delu zemljine kugle, i sa kojima strane kulture dolaze u domaće trpezarije, kupuje

se u robnim kućama. A samom čoveku ulaz se ne dozvoljava (još ne). Proces globalizacije

još nije dovršen, jer bi, u suprotnom, i ljudi bili dobrodošli.

Ovaj negativan stav prema strancima pokazuje i studija sprovedena sredinom 2003.godine u Austriji. ⁶⁷ Na uzorku od 950 lica bilo je postavljeno pitanje «Šta Vam je simpatično»? I slika je bila ovakva:

Vrednost	Procenat ispitanih	Vrednost	Procenat ispitanih
Domovina	60	Privatizacija	10
Red	54	Stranci	9
Sigurnost	54	Genetika	8
Samostalnost	38	Proširenje na Istok	8
Internet	28	Globalizacija	7
Crkva	18	Štrajkovi	7
Sindikato	17	Činovištvo	5
Preвремена penzija	16	Atomska energija	15
Euro	15		

To je Austrijancima simpatično.

Tradicionalne vrednosti definišu sliku vrednosti Austrijanaca.

Izvor:IMAS, www.imas-international.com.

Pri tom, Evropa i Eropska Unija imaju još i dodatni problem, koji, možda, potiče iz duge tradicije evropskog kontinenta.

« Posle 1500 godina eksperimentisanja sa askeзом, pobožnošću, čežnjama, ispitivanjima i naporima Evropljani znaju -ili misle da znaju- da čoveku nikada ne odgovara da bude siromašan, bez nasleđa i da se preda. U meri u kojoj ovo znaju sposobni su za maksimalne napore» .⁶⁸

Ljudi, čiji je životni standard na nižem nivou, ne puštaju se u zemlju, jer bi ovo moglo da redukuje sopstveni nivo. To je bila jedna od najvažnijih tačaka diskusije prilikom EU-proširenja za zemlje iz centralne i istočne Evrope, čiji je ekonomski status bio znatno niži od onog u državama Evropske Zajednice Država. Ljudi nisu spremni da se vraćaju na niži materijalni Status quo koga su postigli. «Čak i Sever očekuje kao element formiranja svojih budućih političkih procesa bezuslovno dalji porast, dok, naprotiv, Jug hoće lilegitimno masivno da nadoknadi».⁶⁹

Gledajući iz perspektive ovog motiva, moguće je i to da se rapidan porast svetskog stanovništva tokom sledećih 200 do 300 godina opet redukuje. U procesu koga pokreće ljudski egoizam, čovečanstvo se opet može vratiti na malo milijardi stanovnika, ako ne čak i na samo jednu milijardu.

Svi narodi pokušavaju ovo «nestajanje» da izjednače. Sve više se prihvataju stranci. Ovo dovodi do seobe naroda. Tako je i evropski kontinent postao veliki migracioni prostor. Ceo svet je, međutim, u pokretu. 120 do 130 miliona ljudi su migranti i trenutno u pokretu.

Problem je, kako razlikovati posetioce (turizam) od onih koji su tu nastanjeni. Evropska seoba naroda već ima tradiciju. U 19.veku preselilo se 100 miliona ljudi. Posle Drugog svetskog rata 60 miliona. Reigrutacione oblasti su se proširile. Početkom 20.veka išlo se samo u susednu zemlju, a u međuvremenu su se ljudi rasporedili po celom kontinentu. Emigracione zemlje kao Grčka i Italija postale su imigracione.

Politika, kako se postupa sa došljacima, je različita:

- U Evropi doseljenici dobijaju samo radnu dozvolu. Državljanstvo dolazi kasnije.
- U SAD se prvo dobije državljanstvo, a kasnije tek radna dozvola.
- Shodno tome, Evropa ima visok procenat stranih radnika i slabu integraciju.

Istočnoevropske zemlje imaju, sa samo malo godina razmaka, iste probleme kao i Evropska Unija. U Zapadnoj Evropi žena u proseku ima 1,5 dete. U Češkoj samo 1,18. Zainteresovanost za preseljenje s Istoka na Zapad je veoma mala.

- 13 do 68% jeste zainteresovano, ali
- samo 7 do 26% za trajno preseljenje.

Stvarne migracione namere ima samo 0,75 do 2,5 %. To je otprilike 700.000 ljudi. U narednih 15 do 30 godina će maksimalno doći do promene od 3 do 5 miliona lica. Glavni razlog su razlike u platama.

Umrežavanje omogućuje da i manje grupe ljudi mogu privući pažnju i tako postići uticaj, koji im ne bi bio moguć da primenjuju tradicionalne metode. Internet

povećava ujednačenje šansi.«Generalno postoji tendencija da se sve manje grupe tiskaju u javnost, ali, zbog povećanog broja transportovanih pojedinačnih interesa grupa ta pojedinačna mišljenja ili sadržine imaju malo šanse na velik publicitet. Kao negativna posledica medijalnog /komunikativnog samoodređenja građana mogla bi se javiti zasićenost politikom i totalno povlačenje iz javno političkog života».⁷⁰

Novo društvo menja ljudske postupke. Sprovode se nove fuzije. Rad i slobodno vreme, odnosno dom i biro, srastaju i ne mogu se više razdvajati.

Usled velike mobilnosti dolazi do stalno novih spajanja društava. Zbog toga kompleksnost i mnogoslojnost nacionalnih država postaju još komplikovaniji. Nacionalne države su nastale tokom građanske revolucije. Njih definiše broj raspoloživih radnih mesta. Radna mesta su privukla ljude i dovela do migracija i preseljavanja. Posledice i dejstva ovog procesa deluju još danas.

Nacionalne granice su sve manje i kulturne granice. Globalizacija umrežava ljude sve više i iziskuje smanjenje ego-kulture. Postoje tri mogućnosti da se u nekom timu izgradi interkulturalna kompetentnost:

- *Opisujući*: Utisci, doživljaji i način ponašanja u stranim zemljama upoređuju se sa praktičnim iskustvima. Tako se pripremaju i saradnici nekog preduzeća za boravak u inostranstvu. Taj «boravak u inostranstvu» može se praktikovati i u sopstvenoj zemlji tako što se u radni tim prihvaju kolege iz drugih kultura.
- *Posredujući*: Ovde se, za razliku od čisto deskriptivne metode, u ljudski zajednički život prihvataju i vrednosti i osnovne pretpostavke.
- *Situativno*: Kultura je samo jedan faktor od mnogih i može se razumeti samo kao kultivisano ophođenje sa razlikama.

Egoistički ustrojen čovek je uvezan i upleten u razne mreže. Jedna od njih je mreža internacionalizma, mreža kultura koje prelaze granice. Pri tom, kulture firmi često pobeđuju, nadvladaju nacionalne kulture i vode saradnike preduzeća u geta. Odrasli i vaspitavani u kulturi zavičaja, ljudi se preseljavaju u druge zemlje u kojima i dalje žive život na kojim su navikli, a da se ne integrišu. Neke države pokušavaju ovo da prevaziđu zahtevajući polaganje ispita iz jezika i nacionalne istorije te zemlje. Švajcarski građanin može se postati samo onda, ako se polože određeni ispiti, kao oni iz nacionalnog jezika.

Moderni Evropljani razmišljaju manje nacionalno od konzervativnih. Fridrih Dürrenmatt (Friedrich Dürrenmatt) se u svom komadu «Das gemästete Kreuz» [«Utovljeni krst»] oprašta od nacionalne države i od patriotizma. «Patriotizam je religija, pa čak i kada se prevodi kao otadžbinska ljubav. Ukoliko se, međutim, pojam otadžbina bliže istraži, vidi se naposljetku da je to nebuloza. To nije racionalan nego emocionalan pojam. To je osećanje, koje pojedinac može da gaji prema državi i na koje država rado apeluje. Ono iracionalno u odnosu pojedinca prema državi».⁷¹

Ni regioni se više ne mogu razgraničiti. Zapad se ne mora videti na kontinentu Evropa. Pripada li islamska Turska Evropskoj Uniji? Pravoslavna Grčka je već dugo član Evropske Zajednice Država. Zapad «Evropa» proširiće se na ceo

svet. Ukoliko se dođe u francusku oblast na južnom moru, putnika dočekuje plava evropska zastava sa zlatnim zvezdama evropskih zemalja. Evropa je već nekih stotinak kilometara od američke obale. Supermarketi su organizovani kao u Parizu. Personal je isto toliko mešoviti kao u domovini: crni i beli.

«Zbog tehničke i ekonomske ekspanzije i okupacije granice Zapada više ne treba povlačiti teritorijalno...Evropa će, ipak, dići ruke od vrednosti i od stabilizujućih institucija, ukoliko ih je proizveo i nosilo Novo doba, jer one više neće udovoljavati ekonomskim, političkim, socijalnim, kulturnim, moralnim zahtevima sadašnjosti. Mi, trenutno, doživljavamo raspad ekonomskih, socijalnih, kulturnih, političkih i moralnih vrednosti, koje su formirale duh, ideale i institucije novog doba.»⁷²

Faktor uticaja na nacionalnu državu je vreme. Oni koji vladaju su već preko organizacije vremena ovladali ljudima. Kraljevi su određivali kada se spavalo, a kada se radilo. U današnjim demokratijama se to nije promenilo. I današnje stanovnike države organizuju, i na njih se utiče preko faktora vreme. Samo što današnji političari ne upotrebljavaju reč «upravljanje vremenom», već pojmove kao «politika reda i discipline», «politika prostora», «politika prava» ili «Gradski urbanistički propisi». Ubiranjem novca upravlja se preko faktora vreme. Kaznu plaćamo po vremenu: Zadržavanje automobila do 3 minuta je nekažnjivo, a potom se plaća novčanom kaznom. Porezi u sferi reklame ubiraju se prema vremenskoj osi. Kratki televizijski spotovi koštaju manje od dužih. A tako se interveniše i u pojedinačnim sferama života:

- Regulisanje punoletnosti a time i demokratskog saodlučivanja.
- Starosna dob, počev od koje neko sme da vozi auto.
- U Nemačkoj se neko za Saveznog predsednika sme kandidovati tek od 40te godine.

«Brzi narodi su bogati. Spore zemlje su siromašne.» Na ovu jednostavnu formulu može se svesti primena brzine i vremena. Sa zdravljem tih ljudi je uglavnom obrnuto.

Granice se povlače iznova, ali će i dalje biti jedinica koje su jedna s drugom povezane. Nacije, zemlje ili ma kako ih zvali, zastupaju svoje interese u odnosu na druge. Za egoizam i prvo mesto su se izborile, a i dalje se bore. Pošto više nema sovjetske super sile, Sjedinjene Američke Države su stekle monopolističku poziciju jedine sile na svetu, koju i iskorišćuju. Od propasti komunizma postoji jedan «unipolaran svet». « Kao pobedonosna super sila preostale su SAD, i odonda se nisu mogle odupreti iskušenjima da vladaju s takvom arogantnošću koja šokira i dobronamerne saveznike».⁷⁵

7.2 Stanovanje

Tradicionalni gradovi iščezavaju. Pogled kroz prozor neke vasijske letilice pokazuje da se gradovi, koji su centri i koji su okruženi seoskom, manje naseljenom oblašću, samo mogu naći u zemljama razvoja. Razvijeni regioni na Zemlji imaju trakaste naseobine. Kroz ostrvo u Japanu proteže se grad; istočna obala Amerike postala je prolazan grad, a u Evropi - u Nemačkoj, Italiji i ostalim regionima-vidljivi su trakasti gradovi.

Tradicionalni gradovi napunjeni su «međugradovima» Ti «međugradovi» su svojom infrastrukturom mnogo efikasnije prilagođeni današnjim zahtevima života nego stari gradovi. Klasični gradovi se više i ne grade. Postali su muzeji i kao takvi posećuju se sada u tzv. «Gadskom turizmu».

Slična struktura može se dokazati i na nivou država. Sledeći primer iz Nemačke je egzemplaran. Slični međugradovi nastaju, međutim, u celom razvijenom svetu.

Slika: (73.str) *Umreženi gradovi u Nemačkoj*

Gradovi se proširuju i sve više i više potiskuju prirodu. U bibliji se doduše kaže «Potčinite sebi zemlju», a, da li se time mislilo i na «eskploatisanje», o tome često treba dobro razmisliti.

Državama upravljaju ljudi, zato one i postupaju kao ljudi. Društva sa višim procentom samaca daju mnogo više egoista od zemalja sa velikofamilijarnim strukturama. Ovo se manifestuje i na ponašanje njihovih vodećih struktura i političara.

Veći broj samaca uslovljava i promenu potražnje za stanovima. Potražnja za manjim stanovima raste. Stan sve više postaje puževa kućica, u koju se čovek povlači i u kojoj se regeneriše. Ranije se moglo razlikovati samo između «izlaziti» ili «ostati kod kuće». Danas se dom više kultiviše. Kultura doma oblikuje i vrstu nameštaja.

Klasična trpezarija izgubila je na značaju. Kuvanje se odvija u dva ekstrema: s jedne strane ljudi, za koje je kuvanje hobi i kompenzacija za profesiju, i koji poseduju veoma skupu infrastrukturu, i s druge strane, ljudi, koji se pretežno hrane brzom hranom i jedu udobno pred televizorom.

Istraživači trendova konstatuju porast konzumiranja alkohola i jela kod kuće. Zajedničko gledanje televizije opet je sve prisutnije i zamenjuje izlazak u bioskop.

Manji stanovi imaju višu tržišnu vrednost od kuća. Stan nudi više fleksibilnosti. Čovek se može jednostavnije smestiti. Ne mora se negovati kao bašta kuće. Stan pruža više mobilnosti, a i više odgovara egoizmu postojećeg stila života.

Singl-stanovi proizvode veću potrošnju. Porodice poseduju samo jedan frižider, jer ih deli više njih. Tako je i kod standardnih stambenih zajednica. U samačkim domaćinstvima ovi kućni uređaji pripadaju jednoj osobi. Svaki partner ima svoj sopstveni frižider, svoju sopstvenu veš mašinu, svoju sopstvenu kuhinju i svoje sopstveno posuđe. Samci prave trgovini viši promet.

Ali i samim porodicama je zbog visokog životnog standarda potrebno sve više stambenih površina. Jedno malo mesto na jugu Austrije treba ovo jasno da ilustruje

	1971.	1981.	1991.
Broj osoba	1.834	1.220	1.055
Kuće	275	231	333
Osoba po kući	6,7	5,3	3,2

Opština Granitztal kod Sankt Paul.

Uzeto iz: NN. St. Martin i das Granitztal, St. Martin 1998, str. 76/77.

Za samo 20 godina ne živi ni blizu tako mnogo ljudi u jednoj kući.

Gotovo kao u getu žive ljudi u nekom selu na Istočnoj obali Kanade, do koga se stiže samo preko nekoliko stotina kilometara dugog peskovitog puta. Selo je podignuto tokom izgradnje hidroelektrane. Svi stanovnici su zaposleni u elektrani. Poslodavac se pobrinuo i za infrastrukturu: radnja, hala za klizanje, bazen za plivanje, sala za koncerte... Ali, od svega samo (po) jedno. Nove pridošlice dobijaju pravila ponašanja. Jedno od tih glasi: «Prva tri meseca ne sklapajte nikakva prijateljstva. Sa tim ljudima ćete morati uvek da stanujete, čak i onda, ako se sa njima budete posvađali.» Uprava sela nalaže svojim stanovnicima da se u ophođenju sa bližnjima ponašaju opreznije nego u drugim krajevima. Upućeni su jedno na drugo. Godišnji odmori predstavljaju jedinu promenu. Ali, takav oblik zajedničkog života predstavlja poseban problem za pubertetsku omladinu. Oni odrastaju sa drugom decom sela kao braća i sestre, i iznenada dođe do prolazne ljubavne veze. Tajnih sastanaka nema. I, baš je tu samo jedan bioskop, jedan bar i jedan restoran.

Pošto se radi o terenu fabrike elektrane, svi stanovi i kuće su u vlasništvu firme i kad dođe vreme za odlazak u penziju, ljudi moraju ponovo da se sele. Oni, međutim, odlaze opet na ista mesta da tamo zajednički provedu i veće života.

7.3 Obrazovanje

Obrazovanje sadrži u sebi pokret i promenu:

«Moj mlađi sin me pita: Treba li da učim matematiku?

Za šta, želeo bih da kažem. Da je dva parčeta hleba više od jednog jedinog. Upamtićeš to i tako.

Moj mlađi sin me pita: Treba li da učim francuski?

Šta će ti, želeo bih da kažem. To carstvo propada.

Samo rukom protrljaj stomak i zastenji.

I već će te razumeti.

Moj mlađi sin me pita: Treba li da učim istoriju?

Šta će ti, želeo bih da kažem. Uči da svoju glavu zabiješ u zemlju.

Tada ćeš, možda, ostati.
Da, uči matematiku, kažem.
Uči francuski, uči istoriju». ⁷⁴

U takozvanom društvu informacija i znanja obučavanje i učenje traži pružanje pomoći u sticanju novih znanja i upoznavanju novih tehnika. Referentna literatura često govori o kompetencijama informacione tehnike kao o novoj tehničkoj kulturi. No, nije to samo tehnička veština da se otkucaju elektronske poruke nego i fundamentalno nov način, kako ljudi međusobno komuniciraju. Obrazovne institucije imaju važan zadatak da zajedničku igru teksta, slike i tona problematizuju u multimedijalne sredine i da deluju suprotno društvenom rascepu-«digital-divide».

Živimo u uravnoteženom naizmjeničnom označavanju između «Globalizacije» i Regionalizacije». Oba ova pola potrebni su jedno drugom, mada se često (subjektivno) misli da se oseća preimućstvo jednog. Pored toga, mesta proizvodnje su, zahvaljujući pomoći telekomunikacije, sve manje važna.

Oba pravila važe za privredu, ali i za univerzitete i mesta obrazovanja. Obrazovanje podleže još jačoj promeni nego privreda. Obrazovanje je do današnjeg dana bila stvar države i bilo je predviđeno za određeno razdoblje u životu. Po završetku tog dela života, ulazilo se u sledeći, u profesionalni svet. Sve stvari, koje se menjaju. Mobilnost zbog globalizacije. Mobilnost u duhovnom. U toku ljudskog života čovek je sve više primoran da se bavi ne samo jednim zanimanjem, što zahteva neprekidno školovanje, prekvalifikaciju i usavršavanje.

Povrh toga, vrednost privrede, preduzeća, organizacije sve više se meri prema nivou obrazovanja saradnika. Poresko-pravno se vrednost preduzeća procenjuje doduše, po investicijama u nameštaj, mašine i građevine, za uslužna preduzeća novije generacije, kao na primer softverska, ove brojke malo kazuju o konkurentnosti i pravoj vrednosti firme. Morala bi se meriti vrednost «mozga», «znanja» saradnika.

Obrazovanje je postalo roba i mora da bude marketinško. Obrazovni sistemi moraju da reaguju na tržišne promene. Svako ko radi, mora da se neprekidno sam usavršava. Ova prinuda na Life long Learning se često oseća kao već »doživotna.« Sadašnje društvo definišu istovremeno nesigurnost, traganje za orijentacijom, očuvanje postojećeg i želja za promenom. Ove protivrečnosti zbivaju se u svetu, koji se nalazi u presudnom preokretu. Društvene promene su deo procesa modernizacije. U sferi obrazovanja mogu se konstatovati različita očekivanja, zahtevi i konsekvencije». ⁷⁵

Onaj na koga se to odnosi, mora sam da odluči, u koje će forme obrazovanja investirati. Jedno, u našem tehnifikovanom svetu, opet aktuelno pitanje je pitanje humanističkog obrazovanja.

Koju poziciju ima opšte obrazovanje u poređenju sa stručnim znanjem? U 19.veku opšte obrazovanje je bilo rezervisano samo za gornje društvene slojeve. Egoistički je i novonastalo građanstvo branilo mesto obrazovanih. Danas je opšte obrazovanje

«demokratski legitiman stepen gubitka obrazovanja. Pa, kad već ne može svako da bude obrazovan, ono, neka bar bude opšte obrazovan».⁷⁶

Usavršavanje koje prati profesiju je sve važnije. Na kursovima za usavršavanje susreću se ljudi raznih profila, različitih godina i različitog predznanja itd. Oni na obuku često dolaze iz dva razloga :

- Usavršavanje u cilju dopune i proširenja znanja u svojoj struci;
- Osposobljavanje za neki drugi, novi posao, kako bi započeli neko drugo zanimanje. U tom slučaju, međutim, mora im se pomoći da steknu i osnovno znanje.

Najnoviji razvoji u sferi informacione tehnike dovode do dubokosežnih promena u društvu. Svesni važnosti ovog razvoja, političari iz Evropske Unije su na sastanku u Lisabonu 2000.godine doneli referentne odluke.⁷⁷ Takozvana E-Learning-inicijativa forsira četiri glavna delokruga rada:

- Napori za pojačano opremanje;
- Zalaganje za obrazovanje na svim nivoima;
- Razvoj visokovrednih usluga i multimedijlnih sadržaja učenja; i
- Izgradnja centara za sticanje znanja i njihovo umrežavanje.

Očigledno se kompetentnost informacionih tehnologija može smatrati važnim ciljem u nastavi i u učenju. Pored toga, svet je sve manji, a karakteriše ga globalizacija i internacionalizacija. Kako bismo u ovako izmenjenoj ekonomskoj sredini mogli da konkurišemo, neophodni su nam novo znanje, novo umeće i nove veštine, koje se moraju sticati kroz obrazovanje i vaspitanje. Mladim ljudima potrebna je sposobnost da mogu misliti apstraktno i sistematski, moraju biti skloni eksperimentisanju, spremni na saradnju sa drugim ljudima i to izvan mesnih, regionalnih i nacionalnih granica, da mogu brzo reagovati na promene i da uče sve što je novo, ako to zahtevaju novi razvoji».⁷⁸

Korišćenje multimedija posebno je neophodno tokom usavršavanja. Usavršavanje se odnosi na one koji su već integrisani u proces zanimanja. Pored troškova usavršavanja i faktor vreme je bitan resurs. Moduli za daljinsko učenje i multimedijalni instrumenti, koji se mogu upotrebiti i na samom radnom mestu i u slobodno vreme kod kuće, pomažu u savladavanju ove poteškoće.

Roditeljima su potrebni minute i sati da budu bez dece. Tragaju za mogućnostima da uposle i samu decu. Kod velikih porodica to je bilo jednostavno rešiti: Starija deca paze na mlađu. U manjim, i u porodici sa jednim detetom to nije više moguće. Dečji vrtići i jaslice su pomoć samo delimično, a sve zemlje i ne nude baš neku mrežu socijalnih institucija. Veoma često ni u potrebno vreme.

Izlaz su i bile i ostale alatke, kojima se deca sama zanimaju. Igračke su tako instrument odvratanja (pažnje). One postaju sve interaktivnije i kontaktiraju s detetom neko određeno vreme, koje se prethodno može definisati. Audio-i videokasete mogu se tako programirati. Dete ostaje mirno, dokle god ga drži uzbuđenje filma. Multimedijalni programi se još određenije mogu unapred

programirati. Uz pomoć interaktivnosti deca se drže pred ekranom, a roditelji ili samohrani vaspitač mogu da se bave svojim poslom.

Upotreba alatke informativne i komunikativne tehnike nastavlja se i u doba kada se uči. Kao u predškolsko tako i u školsko doba upotrebaljavaju se alatke, koje dečaku u uzrastu zaokupe pažnju da se on sam zabavlja.

Globalno umrežavanje elektronskih medija stvara nove pretpostavke, koje prevazilaze tradicionalne kanale obrazovanja, čitanja knjiga i frontalnu nastavu.

Elektronskim mrežama moguće je uspostavljati veze, za koje u tradicionalnim sistemima nije bilo mogućnosti. Količina znanja postaje raspoloživa tek u umrežavanju. Poslednjih godina tehnika je pomagala u proizvodnji informacija, sada pomaže pri selekciji i obradi. 80-tih i 90-tih dominirala je tehnološka inovacija. U 21. veku se ove tehnologije primenjuju. Tehničko znanje postaje sastavni deo našeg života.

U Evropi se digitalizacija telekomunikacija u različitim oblastima forsira kao alatka. I u nastavi. Pri tom se, međutim, često zaboravlja da je u obrazovnom sistemu najbitnije sticanje novih znanja. «The aim of teaching is simple: it is to make student learning possible».⁷⁹

Sve više studenata ima pristup internetu i koristi E-mail za razmenu informacija. Alatke za elektronsko učenje, međutim, često ne poklanjaju pažnju samom čoveku. Ne zanima njih, o kom tipu čoveka se uopšte radi; da li je to neki

- miran,
 - dominantan,
 - reklamirajući,
 - slab,
 - jak ili potpuno
 - odsustan
- student.

Kriterijumi kvaliteta, koje tehnika može samo teško da ujednači. Ličnost mora direktno da bude uključena, kako bi se neki korisnici izvukli iz usamljenosti teleučjenja.

«The concept of a personality can be seen from two points of view minimally. Commonly we understand this notion as a person with excellent characteristics, knowledge and character that are incomparably better than the other people have.

Psychology, however, understands a personality in a wide sense. Each person is a personality, though he/she differs from the others by his/her uniqueness and positive or negative individuality. The psychical life is realized by processes which influence developing individual characteristics. These characteristics then characterize a personality of an individual, determine what he/she is and in what he/she differs from the other people».⁸⁰

Teleuniverzitet Hagen imao je na području informatike stopu odustajanja od studija-Drop-out-Rate preko 90 posto. Usamljenim studentima nije uspevalo da se sami motivišu i da napreduju u studiranju. Kad bi nailazili na otpor, lako su se predavali

Ne samo da pojedinac mora stalnim usavršavanjem da poboljšava svoju marketinšku vrednost, kako bi ostao atraktivan na tržištu rada, već su i obrazovne institucije sve više i više upućene na svoje sopstvene snage i moraju da se učvrste i održe na slobodnom tržištu obrazovanja. «Država se povlači iz svoje dominirajuće uloge u javnom životu. Obrazovne institucije dobijaju na autonomiji. Postojeća obrazovna hijerarhija se zbog novih informativnih kanala i prilaza znanju dovodi u pitanje-deregulacija, evropeizacija, internacionalizacija, globalizacija-primoravaju obrazovne institucije da menjaju svoje ponude i strukture. Usavršavanje sa svojim aktuelnim, fleksibilnim i programima po meri čoveka sve više dobija na značaju. Privatni ponuđači utiču na nastalu situaciju na tržištu. Troškovi i odgovornost za učenje, dalje učenje i obrazovanje pomeraju se u individualne sfere odlučivanja onih koji uče». ⁸¹

8. Moć

Moć je vezana za ljude. Moć (*Macht*) dolazi od *machen* (raditi, činiti, praviti i sl). Čovek hoće da svoje sopstveno činjenje nametne drugom i time samog sebe stavi u prvi plan. Moć znači dominirati, gospodariti nad drugim. U negativnom smislu mogla bi se moć poistovetiti sa porobljavanjem.

Činjenje, rad je najveći čovekov imetak. Ovaj glagol znači i delati, postupati. A to je presuđivanje o dobru i zlu. Mi prosuđujemo i imamo sopstvene skale. Moć nad dobrim je loša, a moć nad lošim je dobra. To je zamka! Ne postoji dobro i zlo. Pitanje je:» Šta ima više prednosti?» Pitanje nije «dobro»ili «loše», već je važno povlačenje granica. Pozicioniranje prednosti i mana. Lepo je da se nađu razlike. Ali, razdvajati ne bi trebalo.

« Svi mi znamo, šta je moć, sila, najkasnije, kada smo joj potčinjeni, kada se osećamo kao njena žrtva. Kao osnovna činjenica života i društva ona nam je isuviše poznata... Po klasičnoj definiciji Maksa Webera moć je «svaka šansa da se u nekom socijalnom odnosu, i pored opiranja, sprovede svoja volja, svejedno na čemu ta šansa počiva»... Moć uvek kazuje: Volja jednog sprovodi se i pored jakog otpora drugog; onaj čini nešto, što ne bi učinio da nije prisillne volje onog prvog «. ⁸².

Zbog unutrašnjeg čovekovog nagona, njegovog egoizma, on hoće da svoje činjenje nametne nekom drugom. Ova prevlast važna je za opravdanje postojanja. Sopstveno telo mora stalno da se probija i dominiranjem dalje da preživljava. Imanuel Kant potkrepljuje pitanje «Šta je čovek»? trima pitanjima

:

- Šta mogu da znam?
- Čemu mogu da se nadam?
- Šta mogu da učinim?

Delanje, rad je Hegel povezao sa korišću i blagoslovom za čoveka. Raditi, dakle, one stvari, i one stvari su zastupive, koje donose i korist i blagoslov. Do 20. veka su se oba ova faktora u prirodnoj nauci podudarala. Uvođenje elektriciteta, električne struje donelo je potrošačima i korist i blagoslov. U 21. veku to se više ne slaže. Ne donosi sve što ljudima koristi u isto vreme i blagoslov. Ne sme se i sve raditi, što se može. Postoje etičke granice.

Dekart (Descartes) je razlikovao između duha i materije. Ako se neki čovek, kad se ujutro probudi, oseća bolesno, on meri telesnu temperaturu termometrom. Ako pokazuje vrednost iznad 37 stepeni, oseća da je njegovo predosećanje potvrđeno i zna da je bolestan. Ukoliko je vrednost ispod 37, pretpostavlja da je zdrav i da mu je utisak pogrešan.

Ljudi ne pate zbog toga što su prirodne nauke i njihova ćerka tehnika tako loše, već zato što je ona tako dobra da hoćemo svuda da je primenimo.

Zahvaljujući tehnologijama «moć je postala tako velika, tako uništavajuća i tako apstraktna ... kao nikad pre. Da li je ikad viđena sila, koja bi se mogla poistovetiti sa silom Sjedinjenih Američkih Država?»⁸³.

8.1 Znanje je moć

Računari centriraju informacije i znanje, i 400 godina staroj izreci Francisa Bacona «Znanje je moć» pridaje se mnogo veći značaj nego kroz sve vekove pre. Znanje znači imati moć nad prirodom. Znanje znači da znaš više od drugog. Posedovati ekonomsko ili lično preimućstvo.

Znanje je moć. Znanje je, međutim, u poređenju sa stvaranjem, samo mali odsjaj stvarnosti. Svet nije opisiv. Galileo je zato uveo model svet. Redukovana zemaljska kugla pomoću koje se mogu isprobati promene za stvarni svet. Naučni eksperimenti kao uvod u realno pretvaranje. Prirodna nauka se odriče istine i ograničava na znanje.

Znanje znači i odgovornost. Ljudi koji imaju mnogo znanja, imaju veću odgovornost od onih koji su manje informisani. Političari imaju odgovornost koje često nisu svesni. Oni razlikuju, razdvajaju i procenjuju situacije. Oni se sa kulturnim stavovima svoje otadžbine laćaju rešavanja stranih problema. Egoistički hoće da iznivelišu svet. Amerika se pretvorila u svetskog policajca. Ona određuje ko je u pravu, a ko ne. Ona određuje ko je loš, a ko dobar. Ko spada u «države nitkova i hulja» i time u neprijatelja, i kome će se prijateljski odobriti pomoć za zemlje u razvoju.

Pri tom se ne rešavaju ni kulturni ni regionalni problemi, niti se zatvara jaz između siromašnih i bogatih. Posle svake krize siromašni su još siromašniji, a bogataši još bogatiji. Rat i vojne intervencije pogoršavaju lokalne konflikte.

Jaz između bogatih i siromašnih se produbio. Ni mere internacionalnih organizacija kao Ujedinjene Nacije nisu mogla to da spreče. Obradom informacija jaz je postao još produbljeniji. Primitivni komunikacioni instrument telefon pokazuje: što

je zemlja, nacija siromašnija to (ima) manje telefonskih priključaka Slično je i sa korišćenjem Interneta, mobilnog telefona ili računara.

Slika na .str.83 Odnos između bruto nacionalnog proizvoda i raširenosti telefona.

Znanje je u ekonomiji takođe roba. Za to su potrebni finansijski resursi koji upravljaju intervencijom. Siromašno i bogato se mnogo više akcentuje. Novac postaje instrument upravljanja, kojii, međutim, nije dovoljan da se sa znanjem postupa sa puno odgovornosti.

8. 2 Moć i politika

Najveća sila su (bili su?) vlastodršci, gospodari. Danas su to u demokratskim zemljama političari. Ali, da li oni drže vlast? Zar već ne određuju i propisuju industrije i globalna preduzeća? U klasičnom obliku demokratije svaki državljanin može da saodlučuje. «Svaki glas računa se isto, glas nekog idiota isto toliko kao i glas obrazovanogi».⁸⁴ Glavni cilj političara-tako često izgleda-je da bude ponovo biran. Nisu oni funkcioneri, koji pored svog poziva kojim se bave, agituju kao predstavnici naroda. U Koloradu parlament vodi računa o radu svojih zastupnika. Leti, kada seljaci moraju da rade na njivi, nema zasedanja. Ova se koncentrišu na malo meseci u zimu, u mrtvoj sezoni. Sem toga, moraju se učvrstiti na vlasti i održati protiv administracije. Službenici su postojanija institucija demokratskih država. Čak im se, često, ne može dati ni otkaz-pragmatizovani-i tako zaštićeni od političara i njihovih promenljivih partijskih pripadnosti. Političari, naprotiv, moraju iznova pridobijati njihovu blagonaklonost i, uprkos tome, sprovesti svoje ideje. Fridrih Direnmat (Friedrich Dürrenmatt) kaže u svojim «Svetim dobrima» («Heilige Gütern») ovako »Nisam revolucionar. Ja sam predsednik ove države i moram da se držim njenih zakona. Molim i tebe da činiš to isto. Zato prihvati borbu protiv birokratije i institucija isto tako hrabro, kako je obično prihvataš protiv monstruma, ne demoliraj ih, uveri ih «.⁸⁵

Istorije politike za Karla Poppera nema.» Ne postoji nikakva istorija čovečanstva, ima samo neograničen broj priča, koje se tiču svih mogućih aspekata ljudskog života. I jedan od njih je istorija političke moći».⁸⁶ Ali važnije je-i to pre svega u vezi sa novim tehnologijama- gledati u budućnost. Na početku 21.veka poziv političara menjaju dva faktora:

- tehnologije i
- nove vrednosti.

Može li tehnologija podržati demokratiju i pomoći joj? Uglavnom je tako da oni koji se razumeju u tehnologiju, ništa se ne razumeju u politiku i obrnuto. Internet i vlada

nemaju automatske veze iako uspostavljanjem automatizovane uprave vlada tome daje konkretan oblik, kao E-Government.

Sve više je takvih vlada-na primer, Švajcarska u jednom dokumentu iz 2000.godine-koje žele da se uz pomoć nove Internet tehnologije preporuča kao servis za pružanje usluga građanima. To bi, međutim, bio pogrešan put koji odvodi od demokratije. Bolje je vlada kao politička institucija uz učešće građana. Građani nisu klijentela; njima pripada grad. Država koja pruža usluge bila bi patronat država, i ona nije više demokratska.

Sama tehnologija ne može dizati nikakvu revoluciju. Politika, naprotiv, može da revoltira uz tehnološku podršku U okviru razgovora o kulturi u Karlsruheu 2004. profesor Benjamin Barber sa Univerziteta iz Marylanda je postavio pitanje, da li u virtuelnom društvu može da bude politike i na to odgovorio navodeći sedam karakteristika:

1. *Speed* :znači»brzina» ali i više demokratije? Ne. Demokratiji je potrebno vreme za razmišljanje i promišljanje .
2. *Interaktivnost*: Građanin nije samo posmatrač u mreži, već i aktivni izvršilac. Mreža pojačava angažman građana.
3. *Lateralnost*: Horizontalna komunikacija između svih i sa svima. Nije to Top Down-komunikacija kao u tradicionalnoj politici. Demokratija znači horizontalne odnose, to jača demokratiju. Pre Interneta nije bilo otvorenog prostora, gde su građani mogli da diskutuju. MOVEON.COM je politički pokret-konzervativno reklo bi se politička partija-u Internetu. To su alatativni pokreti koji sami, međutim, ne garantuju aktuelnu politiku. Postupak biranja u anonimnoj ćeliji je drugačiji od foruma za diskusije.
4. *Neposrednost*: Internet daje «First Hand Informacije» i izlazi na kraj i bez meditacije. Politika se može upražnjavati i bez političara. Građani ne zavise od eksperata. Internet, doduše, daje mnoge informacije, pa ipak, to još uvek nije znanje. U tom smislu je ova neposrednost takođe i rizik.
5. *Segmentacija*: Svako, ko bi želeo, može u mreži doći do reči. Čovek nikad ne mora nikada nijednog stranca, ili nekoga koga neće da sretne, ni da čuje ni da vidi.
6. *Anonimnost*: Identitet se gubi a Privacy ostaje. Jesu li tajni izbori dobri za demokratiju ili bi ljudi trebalo da izjašnjavaju putem javnih Statements. Elektronska karta građana može ovu anonimnost-bar u domenu elektronskih izbora-da ukine. Anonimni građani su i neodgovorni. Oni demokratiji donose probleme.

7. *Monopol*: Kroz Hard-Software je Internet monopolisan i kontrolisan. Internet ne pripada, doduše, nikome, mada, ipak, malobrojnim. Oblik i sadržina teško se mogu razlikovati. Kao koncept je mreža slobodna. Praktično pripada firmama kao Microsoft, America Online, Bertelsmann i drugima.

Barber hoće da mi postavljamo pitanja, pre nego što započnemo diskusiju o pojedinostima tehnike. Mi razgovaramo sa ljudima sa drugih kontinenata, ali se sa sopstvenom decom i sopstvenim partnerom ne razumemo. Njegovo načelo je Prvo politika, pa onda tehnika. Prvo čvršća politička volja, a onda tehnologija.

Konzervativno razmišljanje se gubi. Do sada važeće vrednosti zastarevaju. Ali, ova zastarelost vrednosti menja i institucije i poziciju politike. Moralne norme postaju neupotrebljive, jer se više ne odnose na važne sfere života:

- «Pokazale su nesposobnima da napredak (tehnički, kao i ekonomski, politički...) humano regulišu. Tako je došlo do perverzija napretka (atomska bomba, manipulacije na ljudskom genu, polittehnika...).
- «Pokazale su nesposobnima da dovoljno cene i poštuju okolinu.
- «Pokazale su nesposobnima da uticaje socijalnih sistema na ljude održe/čine socijalno podnošljivim. Države realizuju politički, ekonomski, ekološki egoizam. Crkve ostaju ponuđački orijentisane i odgovaraju na pitanja koja niko ne postavlja. Mnogim preduzećima je ideja o pravdi u raspodeli strana ...
- «Pokazale su nesposobnima da regulišu porast čovečanstva».⁸⁷

Prvobitna funkcija države- sprečiti štete na opštem dobru-se izgubila, kada je država potpala pod uticaj moći političkih partija. Samo ako je uspostavljena podudarnost u zadovoljenju interesa države i interesa partija, radi se ispravno. Poslanike za parlament biraju, doduše, građani, ali oni ne glasaju u njihovom interesu, nego u interesu političke frakcije.

Uz pomoć novih tehnologija i putem elektronskog kontakta sa građanima elektronskoj vladi postaje s jedne strane teže da vlada, a s druge strane, koncentriše medije. Bez pomoći medija-radio- ne bi Adolf Hitler zauzeo onaj položaj, koji je imao

8.3 Mediji i moć (uticaj)

Vlastima su potrebni mediji kao oruđe »Ma kako da je vlast u nekom društvu organizovana-potrebni su joj kanali, mediji preko kojih može da se izjašnjava i sprovodi svoju volju, (a) i potrebne su joj slike o samoj sebi. Nema vlasti bez atributa, nema vlasti bez estetske prezencije, nema vlasti bez simbola, ali i ni jedne vlasti bez skretanja, pogrešnih tragova i prevara ».⁸⁸

Novi mediji su još komplikovaniji i mnogim građanima uskraćuju pristup. Mi govorimo o «digital divide», dakle o jasnoj podeli na glupe i pametne. Za političara

su, kako je predočio Silberbauer, idioti isto tako važna glasačka stoka kao i pametni. S druge strane, može se brzo i direktno postići željena ciljna grupa

Mediji kao faktori moći mogu brzo da se osamostale. Zato ih zovu: «Najmanje kontrolisana sila». Poziv novinara je veliki faktor rizika da izivi egocentrične stavove negativno za druge. Novinar je uvek imao kao i svi vlastodršci veliku odgovornost. U tržišno-ekonomski dominirajućem profesionalnom svetu, kakav početkom 21. veka preovladava, ispunjenje etičkih zahteva postalo je teže i komplikovanije. Balans između ponude informacija redakcijama i mogućeg Output redaktora je neujednačen. Odeljenja za štampu privrede i odeljenja politike proizvode sve više informacija, sa kojima sve umanjene redakcije ne mogu više da idu u korak, pa se vesti, veoma često, publikuju neistraženo i nekomentarano. Tehnika utiče na mnoga zvanja. Na poziv novinara, međutim, drastičnije, jer se radi o zvanju koje ima multiplikatorsko dejstvo. Novinari nisu više samo pisci informacija, već i producenti. U sferi štampe se tekstovi automatski preuzimaju u slaganje i onaj koji piše postaje i Layouter (grafički urednik) U audio-i radio-oblasti vesti se pripremaju i proizvode prigodno za emitovanje. Novinar je prvenstveno pozabavljen zanatskom produkcijom. A s druge strane, «liferanti», odeljenja za štampu proizvode obaveštenja gotova za emitovanje, što ih čini primamljivim da se direktno preuzmu. A i zbog ekonomskog pritiska, koji je nastao liberalizacijom elektronskih medija. Ponuda i potražnja snaga nisu iznivelisane. Vršenje uticaja na javno mnjenje nikada nije bilo tako jednostavno i kupovno kao u demokratskim strukturama sadašnjeg vremena.

«Politika i mediji odgovaraju jedno drugom. Granice između uticaja i moći nisu jasno definisane. Nominatori nekog društva bili su svaki put jedan od njegovih suštastvenih vlastodržaca. Kod medija je reč o moći, i to, ne na prvom mestu samo o moći da se (nekim) vlada. Radi se o moći i uticaju na čovekovo razmišljanje, osećanje i ponašanje u njegovom dobu».⁸⁹

Bahler (Bachler) registruje promenu u načinu rada novinara, koja pokazuje uticaj ovog profesionalnog staleža i povezanost sa moći:» Kada sam neposredno posle rata učio novinarstvo, čemu je američka okupaciona sila u Salzburgu posebno korisno doprinela, nije nijedan čovek, ni u stručnim krugovima ni u publici govorio o nekoj «Četvrtoj sili» Ni naši US-Teachers nisu ništa znali o tome. Neposredno posle Hitlera i unifikovanih medija sve bi nam, što ima veze sa silom, izgledalo ozloglašeno. Mi smo odrastali u tradiciji klasičnog anglosaksonskog novinarstva i trebalo je da budemo izvestioci, objašnjivači, oni koji formiraju mišljenje, nisu mediji morali da vladaju, oni su bili, ako su to bili, u najboljem slučaju kontrolori državne moći i uticaja. Najvažnija zapovest: Mišljenje i izveštaj morali su da se strogo razdvajaju jedno od drugog «.⁹⁰

Bahlerov Statement jasno ukazuje na promene medija poslednjih 20 godina. 70-tih godina u opticaju je bilo više mišljenje nego informacija. Obrazovne institucije na univerzitetima uvele su promenu. Mediji i njihovi novinari postali su sami sebi svrha i čak faktor moći. Promena, koju treba internacionalno dijagnostifikovati. I u američkim medijima su novinari postali interpretatori, a ne izvestioci. Poslednji rat u Iraku bio nam je dokaz. Razlog za rat-Irak proizvodi hemijski ratni materijal-nikad nije dokazan. Nedostajala je kritika medija. Demokratija se pretvorila u svetsku diktaturu.

Tako novinari u izveštavanju zaobilaze realnost « Uzdiže se i napreduje vrsta novinarstva koja ne oslikava stvarnost već inscenira, i ne nerado dozvoljava da se

ona inscenira. Uspeva novinarstvo bez ikakve informacije. Jer više je medija nego materijala-sa dve posledice: S jedne strane, besni borba za podelu informacija, a s druge, mnogi mediji stvaraju veštački materijal; čas veštačkog novinarstva». ⁹¹

Masovna medija raspolažu moći, uticajem i silom. Egoisti su ljudi koji deluju na osnovu moći i uticaja. Oni -kad dobiju šansu- koriste svoj uticaj. Ponašanje mnogih novinara može biti ilustrativan primer za ovo

Pored novinara i privreda je ta, koja koristi svoj uticaj preko reklame. Zavisnost od reklame i njenih prihoda se povećala. Sa liberalizacijom na scenu izlaze male ustanove i vlasnici malih medijskih kuća, čija je finansijska zavisnost još veća.

U sledećem koraku ekonomija direktno dira u posed medija.

Medijski koncerni, kao austrijski Kronen Zeitung, raspolažu koncentracijom uticaja gotovo jedinstvenog u Evropi. Kombinovano sa izmenjenim novinarstvom postaje faktor moći, kome oznaka «Četvrta sila» veoma dobro pristaje.

Valter Zajter (Walter Seitter) postavlja pitanje, da li korišćenje medija vodi ka vladavini. «Onda je pitanje, da li naimenovani i postavljeni mediji ostaju poslušni u ulozi pukog bespomoćnog sredstva, u koju ih sateruju oni koji su na vlasti i oni koji te medije postavljaju, i da li «sva moć,vlast» ostaje prepuštena vršiocima vlasti i nominatorima medija. Odgovor na ovo pitanje ne može se dati jedanput za svagda na određen način. O problematici, o kojoj se ovde razgovara, diskutovao je Hegel kao «Dijalektika gospodara i sluga». To možemo da okarakterišemo kao problem produkcije moći prenosom moći. Vršioći vlasti se razumeju u to, kako da podobna i upotrebna sredstva kao, na pimer, mediji rade za njih: Oni prenose njihovu moćnost na sebe same» .⁹²

Svojim korisnicima mediji lažno prikazuju narcisoidno udešenu i medijalno prilagođenu realnost. Slušajući meterološke izveštaje medija sve više ljudi veruje da je vreme određivo. Klimatsku uznemirenost našeg globusa, koje je uvek bilo, smatraju uvredom. Za to okrivljuju političare što nisu preduzeli mere da spreče prirodne katastrofe. Matija Horks (Mathias Horx) je pisao u jednoj kolumni pod naslovom «Mi klimahondri»: «Mi precenjujemo sebe.

...Moglo bi biti da predstava o nekoj ljudski stvorenoj klimatskoj katastrofi nije ništa drugo do obrnuta grandomanijska fantazija? Hibrid negativnog? Nas ljudi ima danas nešto više od 6 milijardi egzemplara. Gušteri su nekada šetali po Zemlji u više od 100 milijardi primeraka. Kao što znamo, i ovi su imali sasvim pristojno visoku potrošnju benzina i proizvodili su ne nezatne otpadne gasove. Ali, njima je trebalo više od 300 miliona godina da bi izumrli!» ⁹³

Mašine daju čoveku više snage i time više uticaja. Automobilom je čovek brži nego kad ide peške, pa zato ima više moći u poređenju sa onima, koji nemaju auto. «Brzina je moć i dugo je bila ogromna moć. Priviđanje duhova bilo je jednostavno definisano kao prevazilaženje prostora za tako kratko vreme da to čovek ne može ni da zamisli. Kao rezultat tehničke dominacije svetom brzina je svoj dijabolički karakter izgubila samo površno; u utrobi društva opsednutog brzinom boravi pravi demon, koji joj neće dati da se smirii» .⁹⁴

Brzina nije samo fetiš, kako je Lisman (Liessmann) naziva, nego služi i za zadovoljenje sopstvenog *ja*. (Ono) zadovoljava želju: da se brzo postigne cilj, pri čemu cilj sam po sebi danas nije više tako važan. Forma realizacije je važna. Helmut Kvaltinger (Qualtinger) se izrazio popularno, ali pri tom pogodio suštinu:

» *I was ned wo i hinfoa, aber i bin frira durt*» (Ne znam kuda putujem, ali ću pre stići tamo).

9. Tehnika

Hoće li tehnika da zameni čoveka? Hoće li mu biti pomoćno sredstvo ili jaram? Alatke treba da olakšaju čovekov život. Tehnika koja nije alatka je igračka i tako beskorisna za svakodnevni život. Ona može da služi samo za zabavu.

Tehnika je dopuna i proširenje čoveka. Ona ga jača i čini ga nezavisnijim. Ranije je za zemljane radove bilo potrebno mnogo ljudi i njihova snage mišića. Danas jedan čovek, uz pomoć bagera, može da uradi više nego stotine ljudi pre nekoliko stotina godina. Problem, koji je oduvek zaokupljao čovečanstvo.

Gerhard Šulce (Schulze) u svojoj knjizi »Najbolji od svih svetova« («Die Beste aller Welten») pita, kako bi bilo, kad bi svet bio mašina i ljudi bili roboti na ovoj planeti:» I sami ljudi i organizacije imaju, zbog česte monotonosti svojih reakcija, određenu sličnost sa mašinama: Ako nekoga, ko je veoma osetljiv, nepravedno kritikujem on će biti uvređen; ako se zna da je policija postavila radar-klopku, onda svi voze po propisu». ⁹⁶

Tehnika zailazi u sva područja života. Ne samo u ona koja su orijentisana na privredu; i u obrazovanju i umetnosti je tako. Ona proizvodi novi sistem vrednosti. Novi svetovi vrednosti pokušavaju da budući Cyberspace ljudski regulišu. Moraju se stvoriti nove etičke vrednosti. Ljudi, koji u svet šalju računarske viruse i time pričinjavaju štete firmama u nezamislivoj vrednosti, nisu svesni svog prestupa. Oni su se samo zabavljali. U takvoj šali ne prepoznaju nikakav zločinački prekršaj. Nove vrednosti su neophodne da bi se ovaj svet kibernetike definisao i iznova regulisao.

U svojoj veoma interesantnoj analizi američkih izbora za predsednika 2000. godine Mark Warschauer predstavlja u opštim skicama kritičku teoriju tehnologije (critical theory of technology) i suprotstavlja je determinizmu i instrumentalizmu:

«Technological determinism suggests that the technology itself automatically brings about certain results (whether good or bad). Instrumentalism is a seemingly opposite approach; it views technology as completely indifferent toward the ends to which it can be used.

In fact, both of these approaches underestimate the role of social context in helping shape the impact of technology. Technology is NOT determinist, but is shaped by human agency. And people can NOT use technology toward any ends they wish, as technology carries with it certain biases which reflect its own historical development and design. Take for example, the Internet-which was designed to be used on personal computers (a bias toward the economically well-to-do) using the ASCII code (a bias toward users of roman alphabets), etc.

It is thus impossible to evaluate any technology on its own accord; it must be understood in an ecological context. And it is particularly important to examine the (unequal) power relations that effect how technology is used.

Let me continue my previous message and make more explicit some of the links to educational technology. A determinist view would content that computers in school are necessarily good (or necessarily bad), and will most certainly bring particular results. (...) An instrumental, or "neutralist", view would contend that computers carry no bias, that they can be used however we wish. However, computers do carry with them the bias of their history and design, and this bias intersects with social inequalities which impact (on) education.

(...) An instrumental view would suggest that computers can be a great equalizer, since they can equally benefit rich and poor. However, the broader context in which computers have been developed and are used means that other preconditions are required for access to computer technology, such as literacy, electricity, etc. This means that in a context like Egypt (and in many places), computers are more likely to be a stratifier than an equalizer."⁹⁷

Ove i slične veze valjalo bi u nekoj raspravi sa informacionim tehnologijama tematizovati i problematizovati.

Internet je izmenio mnoge uređaje i od uređaja se razvio u funkciju. U mnogim područjima našeg života suočavamo se sa tim. Ali mnoge od tih procesa uopšte ne razumemo. Sistem kod kompjutera se uruši, i mi ne znamo zašto

Za ispit za dobijanje vozačke dozvole su polaznici u generaciji pre morali još znati sve detalje, kako funkcioniše motor. Danas se samo mirimo s tim da radi. U početku, kada je počela prodaja automobila, kupci su bili pozivani na obuku u fabriku, čak na nekoliko dana, kako bi se i sami prihvatili posla, i učestvujući u njemu, i sami mogli ukloniti kvar. Mreža radionica još nije bila gusta ili uopšte nije egzistirala. Danas vozači nemaju više nikakav tehnički pristup. Sledeća generacija automobila nema uopšte haubu motora za otvaranje. Motor se konstruiše za upotrebu dok traje. Ako je on pokvaren, i auto je pokvaren. Funkcionalnost, kakvu već sada mnoge mašine poseduju u sebi. Motor, mašina je fiksno zavarena u kućište i ne može se uopšte otvoriti za reparaturu.

Na postavljeno pitanje o naizmeničnom dejstvu, da li tehniuka utiče na čoveka ili ovaj koristi tehniku kao alatku, sam Internet daje dobar odgovor: Internet ne predstavlja ništa drugo do li mrežu. Fizička struktura, koja nije ništa drugo do magistrale. Transportni put kao reka za brodove, šina za voz. Pa čak još primitivnije: Internet koristi stare i postojeće strukture kao telefon ili kablovsku televizijsku mrežu. Internet, doduše, otvara nove mogućnosti, ali per se nije ništa novo.

Ko će intervenisati da pomogne? Koja nauka će doneti objašnjenja? Duhovne nauke bi trebalo da ponude odgovor o preterano eksponiranim tehnologijama; ali one su zatajile

«Mi smo- naprotiv-preturili preko glave niz društvenopolitičkih kontroverzi o naučno-tehničkim razvojjima, a druge nam predstoje. Nisu sva nova saznanja i iz toga izvedene mogućnosti društveno ostvarive ili poželjne Time je kriza duha i svesti čovekove u prirodnoj nauci i tehnici realna. Poverenje u «hard sciences» je sve manje, a «soft sciences» niko više ne sluša. A zajednički ove nauke odavno više ne umeju da razgovaraju. Problem, koji je engleski fizičar i romansijer, Charles Pierce Snow, u svom brilijantnom eseju «The Two Cultures» još 50-tih godina konstatovao; da između naučnika prirodnih i duhovnih nauka više ne postoji veza, jer su jedni prezaposleni, a drugi prenadmeni». ⁹⁸

9.1 Komunikaciona tehnika

Komunikaciona i medijska tehnika je faktor koji podstiče progresivni egoizam. Ona ističe formulu da čovek sve

- ovde,
- sada i
- odmah

hoće da ima.

Slika. sa 94.: *Umreženi egoista hoće uvek da bude prvi*

Telefon je generaciji pre još uvek bio instrument, koji je morao da se deli. U porodici, u domaćinstvu bio je-ako uopšte-samo jedan telefonski aparat. U kancelariji je više saradnika delilo jedan telefon. Danas ima svako svoj sopstveni. Prema gore citiranoj formuli, niko svoj mobilni ne bi delio sa kolegom ili nekim drugim članom porodice.

I fiksni telefon postaje kroz Internet mobilan i tako, prema gornjoj formuli, stoji svom korisniku uvek, svuda i samo njemu samom na raspolaganju. Broj telefona u Internetu je mobilan i može se svuda koristiti. On nije više vezan za jedno mesto. On će sve više-zajedno sa mobilnim telefonom-potisnuti tradicionalni telefon. Statistike vodećih zemalja to pokazuju. Japan je 2004.godine imao

- 70 miliona korisnika mobilnih telefona
- 60 miliona vlasnika fiksnog telefona i
- 25 miliona internet telefonskih brojeva (Voice over IP)

Pri tom se opet postavlja centralno pitanje:

- Goni li nas tehnika?

ili

- Koristimo li je kao alatku da bismo olakšali naš život?

Čak se i auto-sredstvo za kretanje, koje bi moglo da primi više lica-koristi samo singularno. Nijedan član porodice ga ne deli sa drugim. Ako auto nekog člana porodice mora u servis, često je teško da se nađe prilika za zajedničku vožnju.

Konzumiranje muzike se zahvaljući medijskoj tehnici temeljno promenilo. Slušanje muzike više ne zavisi od mesta i vremena. Važni i čuveni pevači, celi orkestri i horovi memorišu se na nosiocima podataka i mogu se slušati svuda i u svako doba. Više ne zavisimo od koncertne sale (=mesta) i datuma izvedbe (=vreme). Konzument može da sluša svoju muziku u svako doba i svuda. «Svuda» omogućuje mobilna oprema za reprodukciju. Walkman i mobilni discplayer mogu slušanje omiljene muzike omogućiti i u šetnji, trčanju ili u vožnji podzemnom železnicom.

Slično je i sa gledanjem televizije. Usluga Video on Demand («Video na zahtev») omogućuje svakom da gleda željeni film, kad hoće i da ne zavisi od vremena emitovanja neke televizijske stanice. Može film da pozove iz memorije, ako mu to prija. Zahvaljujući propusnim opsezima u mobilnoj telefoniji i mesto postaje fleksibilno. Mobilni telefon postaje televizijski aparat i tako pruža mogućnost da se željeni film, aktuelne vesti mogu gledati na svakom mestu. A Video on Demand sa mobilnim telefonom znači: konzumirati filmove ovde, sada i svuda.

Ovaj izmenjeni oblik konzumiranja audio- i video komunikacije ne zamenjuje, doduše, stari medijum teatar, operu i koncert, ali je uticao na konzumiranje i formu recepcije starih medija. Naučna postavka «novi mediji ne zamenjuju stare» ostaje, doduše, i dalje ispravna, ali se često pozorišne daske brkaju s domaćim televizorom, i posetilac počinje sa onim, ko sedi do njega diskusiju o upravo igranom, ne obzirući se na druge posetioce. Kao da je to film koji se daje na kućnom televizoru. Kao da je čovek jedini konzument. Nije da se izgubio obzir, već je u pitanju izmenjeno ponašanje koje se ne može oceniti samo kao egoizam.

Tehnika ne menja nego ojačava. Pešaci ne mogu veoma lako da nastradaju u nesreći. Biciklisti žive već rizičnije, a godišnje umre milion vozača, mada se samo-kao i pešaci-kreću.

Računari mogu još određenije sakupljati i memorisati, prikrivati, selektirati informacije nego što je to bilo moguće manuelno.» Ni novi mediji kao Internet i E-mail neće promeniti ništa u tome da se informacijama ne manipuliše... Slobodan protok naučnih informacija je više utopističko obećanje, jer i u računarskim mrežama ljudi teže nekimm ciljevima, želeli bi da steknu ugled, formiraju grupe i druge isključuju iz ovoga. I u World Wide Web mogu se formirati naučni ortakluci, međusobno se podržavati i podupirati, a druge diskriminirati, kaže Froehlich. Relevantne informacije su, kaže, kao i do sada, dragocene i zato su roba koje nema dovoljno. Zbog toga će i dalje biti uskraćivanja i nepravičnog zadržavanja, usporavanja i blokiranja informacija». ⁹⁹

Informacije se nezakonito zadržavaju ne samo u nauci, već i u ekonomiji. Saradnici i šefovi pribavljaju sebi prednosti i bolje izlazne pozicije onim «ne informisati». Zbog toga može da strada i kultura poslovanja. Klaus Grawe je u nekoj radio-emisiji ovako formulisao:» Mora se računati sa tom osnovnom potrebom. Ljudi

hoće da imaju svoj sopstveni prostor i izvesnu vlast na sopstvenom malom prostoru. E, sad, to bi želeo baš svaki čovek da ima, a to je i moguće, a da ne ide na račun zajednice» .¹⁰⁰

Mediji su tek u novije vreme dobili interaktivnu ulogu. Prvobitno su bili čisti distributeri informacija. Tek elektronski mediji proizvode ciklus igre neprekidnog davanja i uzimanja; slanja i primanja.

Profesor Vajcenbaum (Weizenbaum) me pre nekoliko nedelja upita:»Koliko novih medija znate?» Nisam znao mnogo. Pa, dobro, on je dokazao da baš i nema tako mnogo novoga. Novi mediji su često stari. Pre svega, pet karakteristika opravdavaju naziv »novi mediji«:

- Novi mediji nude svoje usluge za tako kratko vreme da štampa i televizija zaostaju za njima u konkurenciji aktuelnosti.
- Novi mediji nude informacije po celom svetu
- Oni se ne ograničavaju na regione i zemlje.
- Novi mediji nude interaktivnost i time postižu novi oblik kvaliteta komunikacije.
- Novi mediji se prilagođavaju potrebama dotičnog korisnika. Oni se odnose na tačan horizont interesovanja konzumenta.

Novi mediji omogućuju obradu ogromnih količina podataka. Za malo sekundi može se pretražiti više informacija nego što bi to čovek za ceo svoj život mogao da učini.

Studija koju sam sproveo 1996.godine pokazala je da se sa povećanjem udaljenosti intenzitet komunikacije smanjuje. Ljudi koji stanuju vrata do vrata imaju najintenzivniji kontakt. 90 posto komunikacija u preduzećima je interno i samo 10 posto odnosi se na klijenta, na one partnere od kojih preduzeće živi . Govorna komunikacija čini polovinu radnog vremena:

- 50% govorna komunikacija /dogovori/ telefonski razgovori itd.
- 30% pisanje/čitanje/arhiviranje
- 20% manipulisanje brojkama.

Kvantitet je ispred kvaliteta.» Dekvalifikacija i kvantifikacija -oba fenomena mogu se indentifikovati po intenzitetu informacije, kao intenzitet pažnje. Ukoliko informacije tendenciozno nemaju više nikakvu vrednost jer isuviše opširno i razvučeno lutaju bez šanse prisvajanja, onda je pažnja moguće merilo da bi se odredila vrednost informacija «. ¹⁰¹

Slično je i sa privatnošću. Čovek nosi pečat svoje prošlosti i društveno je biće. Socijalne okolnosti i komunikacione tehnologije ga usamljuju. «Čovek je životinja u čoporu, a mogao bi da postane vuk samotnjak, i to obespokojava. Uzroci tog nespokojstva pokazuju se u sve većoj površnosti i mizeriji društva. Indicija za usamljeniju budućnost je sve manja međuljudska komunikacija. Gotovo svaki drugi Asustrijanac očekuje smanjenje komunikacije među ljudima «. ¹⁰²

Ista studija upućuje na desetominutnu ličnu komunikaciju među bračnim i životnim partnerima. Deo komunikacije premešta se na SMS i E-mail. Za lični razgovor ostaje malo vremena. Na pitanje « Kako vidite razvoj komunikacije među

ljudima u vezi sa mobilnim i linternetom. Time mislim da čovek razgovara lično, ne telefonski ili preko Interneta. Vidite li to pre pozitivno ili negativno?»

Ovo povećanje/smanjenje vidim kao	Pozitivno	Negativno	Ni...ni
Austrijsko.stanovništvo od 15 godina	20	54	27
Muškarci	23	49	28
Žene	17	58	25
15 do 24 godina	22	49	28
25 do 29 godina	14	59	27
30 do 39 godina	19	54	26
40 do 49 godina	17	56	27
50 i stariji	23	54	23
Zemlja	21	54	25
Mali-srednji grad	20	56	24
Glavni grad	19	48	32
Osnovna škola	23	52	25
Škola bez mature	21	55	24
Matura, Viša str.škola, Fakultet	15	54	31

Procene pokazuju gubitak lične komunikacije. Tehnologije kao mobilni telefon prodiru u međuljudsku komunikaciju idelimično zamenjuju komunikaciju Face-to-face.

Ovo dovodi do daljeg koraka-prema ovde citiranoj studiji-do pomeranja vrednosti. Anketirani navode da će sledeće vrednosti izgubiti na značaju:

Osećaj povezanosti jedno s drugim	59
Zaštićenost i toplina	57
Spremnost na pomoć	56
Poverenje u druge ljude	54
Osećaj za nekog drugog	53
Čestitost	49
Emocionalnost, Izražavanje osećanja	49
Osećaj da se možeš osloniti na drugog	48
Založiti se za nekoga	46
Socijalni angažman	45
Jednostavno sklopiti prijateljstvo	44
Moći spoznati probleme	34

Austrijsko stanovništvo počev od 15 godina; podaci u procentima

Socijalno ponašanje čoveka se menja. To se može objasniti smanjenjem lične komunikacije. Slobodno po Vaclaviku (Watzlawick), ne može se ne komunicirati.

Elektronske alatke podržavaju i pomažu svakodnevni život i redukuju tradicionalni put komunikacije. Public Wireless LANs nudi prolaznicima informacije svuda. Preko mobilnih telefona može se dobiti informacija kao « Gde je najbliži WC»? Global Positioning System utvrđuje gde se nalazi onaj ko poziva i daje inoformaciju o najbližoj instituciji-u ovom slučaju toalet.

Elektronski sistem informacija zamenjuje tradicionalnu komunikaciju u kojoj se zainteresovani raspituje kod prolaznika za konkretno mesto.

Obim komunikacije stalno raste. Ne samo novi nego i stari mediji povećavaju obim distribuiranja. Danas ima više dnevnih novina nego juče; više knjiga nego godinu dana pre. I to uprkos Internetu, DVD i CD.

A da bi se ove ponude mogle i konzumirati, pojavljuju se nove tehnike. «Improved Reading» zove se «Brzo čitanje». Ljudi koji mnogo čitaju su uvežbaniji i zbog toga brže čitaju. Tako je uvek bilo. Povrh toga, postoje tehnike čitanja, uz čiju pomoć se brzina čitanja može udvostručiti. Po evropskom proseku, čitalac uspeva da pročita između 200 i 250 reči u minuti. Treningom se ovo može povećati na 500 reči u minuti. Ali, više se ne čita kompletan sadržaj. Pažnja se posvećuje onim pozicijama, za koje je čitalac zainteresovan.

Slika: *Fiksiranje oka* , str.100

Gornji primer pokazuje na šta se koncentriše čitalac pri čitanju nekog pisma. On prvo čita od koga je pismo, zatim Predmet i već na trećem mestu Post Scriptum. Ukoliko se svi ovi faktori slažu, počinje sa detaljnim čitanjem.

Slično racionalno čitaju naučnici. Naučni rad privuče pažnju po naslovu i kraktom, sažetom izlaganju i apstraktu. Kao što je prikazano u gornjem primeru sa pismom, oči se vode ciljano. Oko se (na)vodi/prati vertikalno duž teksta, a da se ne čita red po red. Čak i čitanje po drugi put donosi više nego jedanput polako. Ponovljen tokom 24 sata ostaje tekst u dugoročnoj memoriji.

Ljudi se adaptiraju na povećanu ponudu. Brzina konzumiranja se poslednjih godina povećala kvaliteta zaostaje, jer je procenat razumevanja pao na do 50 posto. Obrnuto, odabrano čitanje može poboljšati kvalitet.

9.2 Virtuelni svet

Mi živimo u realnom svetu koji, međutim, postaje sve virtuelniji. Internet i mobilni telefon su samo dve tehnologije koje do toga dovode. Mada je virtuelnosti već bilo:

Snovi odvođe čoveka u virtuelnu realnost.

Pri čitanju knjige čitalac uronjava u prividan svet.

Čak i loša tehnika može osloboditi put u virtuelnost. Mali, crno-beli-monitor, na kome se daje neki veoma dobar film, može gledaoca da uključi u svet filma. Sićušnost ekrana postaje zbog uzbudljive radnje irelevantna. I obrnuto. Neki divan, veliki ekran ne može poboljšati loš film.

U našem svakodnevnom životu imamo više virtuelnog nego realnog. Danas je teže biti svestan da živimo u realnom svetu i da smo okruženi realnim stvarima. Samo malo njih uspe u tome, i to samo nakratko.

Emocije mogu da zamene tehniku i da čoveka odvedu u virtuelni svet snova. Sama tehnika nije važna. Važne su teme kao smrt, život i ljubav. Emocije su važnije od tehnike. Kad se pogleda slika, takođe se ne misli na četkice i boje i kako je slika napravljena. Ona mora da deluje i da privuče posmatračevu pažnju Vrsta primenjene tehnike je nebitna.

Čovek ima 5 čula. Virtuelnost može da bude šesto. Realnost može da postane apstraktna. Ponekad uz pomoć opijuma ili alkohola, odnosno muzike.

Medijima je potrebno šesto čulo čoveka da bi došli do života. Film je mrtav medijum. I kad su svi gledaoci otišli, on i dalje igra.

Svet nauke teži sve da objasni i sve skrivene odnose očigledno da prikaže. Šta onda ostaje za današnjeg čoveka? Imamo li mi dušu?

Pred pitanjima koja se tiču duha i svesti čovekove kapituliramo, jer je naše društvo veoma opterećeno tehnikom i orijentisano na nauku. Duhovnost se mora iznova stvoriti i aktivisati.

Još sredinom 20.veka Maks Friš (Max Frisch) je verovao da će telekomunikacija zameniti putovanje i u «Homo Faber» navodi reči svoga profesora sa fakulteta O.:»Svadbena put (tako je govorio uvek) potpuno je dovoljan, a kasnije ćete sve što je važno naći u publikacijama, učite strane jezike moja gospodo, ali putovanje, moja gospodo, je srednjevekovno, mi već danas imamo sredstva komunikacije, a kamoli sutra i prekosutra, sredstva komunikacije, koje nam svet dovode u kuću, to je atavizam putovati s jednog mesta na drugi. Vi se smežete, moja gospodo, ali to je tako, putovanje je atavizam, doći će dan kada više neće biti prevoza, i samo će svadbena parova ići autom po svetu, inače nijedan čovek-Vi se smežete, moja gospodo, ali Vi ćete to još doživeti!»¹⁰³

Pored već postavljenog osnovnog pitanja: «Utiče li tehnika na ljude ili mi nju koristimo kao alatku-da li je mi potčinjavamo sebi?» bez odgovora je ostalo i dodatno pitanje :»Škodi li tehnika ljudima?

Da li mu škodi fizički? Utiču li radio talasi mobilnih telefona negativno na ljudske ćelije? Da li nam škode duševno?- može li u nekom virtuelnom društvu biti poverenja?

Na oba ova pitanja nije moglo biti odgovoreno, samo eksplorativno a ne kroz eksperimente-još ne. Imamo tek prve začetke i prva iskustva. Tako je, na primer, francuska etička komisija u jednoj dugoročnoj studiji¹⁰⁴ upozorila na to da su ljubitelji nasilja u filmu i video igrama dvadeset godina kasnije u 800 puta više slučajeva postajali nasilno kriminalni nego što je to slučaj sa apstinentima.

S l i k a sa str. 103

Na snovima se, međutim, ne gradi realan život. Snovi brzo razočaraju. Virtuelan zajednički život podleže sličnim pojavama habanja kao i realni odnosi. Anonimnost može omogućiti, možda, da se više i direktnije kaže, ali pravila zajedničkog života ostaju nepromenjena. »Tu bi se tek prvo moralo dokazati da anonimni svet kibernetike—u poređenju sa seljačkom zajednicom—omogućuje baš onaj kvalitet susreta, koji pripadnici postmodernog doba, likovi sa karakterističnim crtama autizma, traže i podnose».¹⁰⁵

U snu se mozak može pozabaviti samim sobom. Neće ga odvrćati realna okolina. Rad ispred ekrana je, prema tome, samo redukovana fantazija. Okolina je prezentnija nego u snu.

9.3 Da li elektronski mediji čine ljude usamljenim?

Često i dugo naučno raspravljano pitanje. Svi koji rade na daljinu i radnici kod kuće se usamljuju, i grupni rad iščezava. Naprotiv, nastaje novi oblik saradnje, koji je internacionaliji. Virtuelne radne grupe u Internetu su bez granica i spajaju ljude iz mnogih zemalja. Čovek time zadovoljava svoju žal za daljinom.

Rad na istom mestu gde je i stan, odnosno u vlastitom stanu, u sopstvenoj kući je, u osnovi uzeto, ništa novo, nego ga poslednjih 150 godina više nema. Pre industrijalizacije su radno mesto i mesto stanovanja bili identični. Zajednički život u porodici bio je intenzivniji. Status klonirane porodice je nestao, i prema tome, nisu tele radnici sami, zato što im je radno mesto kod kuće, već zato što su im članovi porodice nestali.

Naše društvo i način zajedničkog življenja su se izmenili. Tehnologije dobijaju neku drugu položajnu vrednost. «Grupna alatka», telefon, kao « Fixed Line Phone» se u obliku mobilnog telefona pretvorila u «individualnu alatku». Faks aparate i štampače delili su pre nekoliko decenija grupe, a danas ga svaki radnik u kancelariji ima na raspolaganju individualno.

Ovaj trend se može potvrditi i u sferi privatnog života. Gledanje televizije bilo je porodično zanimanje. Složili bi se da svi gledaju jedan program, koji je bio zajednički konzumiran. Diskusije i mišljenja prethodili su aktu «gledanja televizije». Grupa «porodica» («Familie») morala je da se pozabavi sama sobom. U međuvremenu, televizijskim aparatom raspolaže svaki član porodice. Usklađivanje nije više potrebno. Svako može da konzumira svoj željeni program individualno. A i proces koordinacije bi kod ovako obimne ponude programa bio mnogo teži. Iščezava i zavisnost od vremena. «Prime-Time», vreme za glavni večernji program, unosio je u porodični život fiksno vreme toka odvijanja vremena. Bilo zajedno ili individualno, vreme konzumiranja televizije bilo je identično. Sa Video on Demand, sa video rikorderima i televizijom iz Interneta prethodno dato fiksno vreme programa ide u zaborav. Konzumenti su slobodni. Mogu da konzumiraju prema želji i sklonosti. Stariji ljudi pretvaraju jutarnje sate, kada više ne mogu da spavaju, a drugih ponuda još nema, u svoje «Prime-Time». Za mlade, koji kasno izlaze i vraćaju se posle ponoći, su noćni sati za gledanje televizije.

Malo društvenih slojeva ostaje po starom i gleda program u klasično vreme. Ovo upropašćuje tradicionalno odvijanje dana. Zajedničko večeravanje u krugu porodice je sve ređe. Obed nije više grupno- dinamički proces. Svako uzima svoje jelo individualno. Fast-Food-gotova hrana to omogućuje. Zamrzivači i mikrotalasne pećnice su tehnička pomoćna sredstva. Promena radnog vremena prodavnica omogućuje ispunjavanje želja i za onim jelima, kojih baš nema u zamrzivaču. Gotova jela mogu se naručiti i via Internet i isporučiti na domaći trpezarijski sto. Ne dostavlja se samo pica, dostavljaju se čitani meniji. Restorani sve više sarađuju sa specijalizovanim distributerskim firmama, koje će njihova jela otpremati u domaćinstva. Tako konzument može iz kuće pri jednom «Outlet»u da naruči predjelo iz jednog, a glavno jelo iz nekog drugog restorana, a za dezert sladoled iz nekog specijalnog salona za sladoled. Distributerska firma spaja ovaj meni i onda isporučuje. Ni u jednom restoranu se jelo ne služi na takav način.

Grupa porodica je dobar primer za to, kako odrastaju «umreženi egoisti». Svako ide svojim poslom individualno. Već malo dete ide u »svoj» vrtić, kao što i roditelji svaki put idu u «svoju» kancelariju. Naveče se svi skupe za spavanje. Zbog individualizacije slobodnog vremena «zajedničko vreme za spavanje» sve se ređe praktikuje. Porodica se raspada u zajedničko živeće individualiste?

Vremenska osa se raspada. Radnje produžuju svoje radno vreme, a via Internetom može se kupovati 24 sata dnevno. E-Government omogućuje građaninu da posvršava administrativne poslove u svako doba dana. «E-Learning» ne zavisi od vremena nastave, a za tele-rad nema više fiksnih kancelarijskih vremena. Čovek gubi fiksne oslonce na vremenskoj osi. Ima tako mnogo sloboda da je sve teže orijentisati se. Čovek će kao individua iznaći nove načine ophođenja sa ovim -u poređenju sa tradicionalnim rasporedima- haotičnim tokom.

Sličnu situaciju imamo na srednjeročnoj osi života. Klasičan raspored je bio:

- detinjstvo
- obrazovanje
- poziv
- penzija.

Danas se obrazovanje i poziv preklapaju. Poziv nije više «lifelong». Bazno znanje se mora aktualizovati. Posledica tog neprestanog usavršavanja je novi raspored vremena, koji se pozitivno manifestuje. Tokom đlačkog doba ima u školskoj godini zaključnih perioda života, koji se završavaju svedočanstvom. Sledeća godina može iznova da započne. Kao nakon ispovesti svi gresi su izbrisani i čovek počinje opet sa neutralisanom savešću. U profesionalnom životu nedostaju takva razdoblja.

Razredi kurseva za usavršavanja vraćaju osećaj pripadanja grupi iz škole. Ljudi iz raznih područja, firmi, mesta i različitog starosnog doba stižu u zajednicu nekog kursa za usavršavanje i zajednički ovladavaju programima obrazovanja do svečanog kraja. Vremensko razdoblje u životu koje pruža zadovoljenje. Dabome, da ovi periodi nisu unapred programirani i nemaju fiksne vremenske razmake kao oni u

đračko doba. Za koje vreme će se neki posao prihvatiti, i kada će opet doći do ličnog usavršavanja, nije definisano.

9.4 Saobraćaj

Koliko još može da bude, biće individualnog saobraćaja? Koliko će ljudi još moći sami određivati, kada će kuda da voze?

Sve više automobila ima na ulici. Sve manje ljudi sedi u njima. Oni nisu spremni da dele. Čak i sedište pored vozača služi više kao mesto za odlaganje vozačevih stvari, a ne za sedenje nekog saputnika.

Pojam »politika vremena« je relativno nov. Vreme je sve dragocenije. Sve više se meri po vremenu. Produktivnost se ne izražava samo u novcu i povećanju vrednosti, već i produktivnosti po satu, kao «čovek/godina». Brzina prevoznih sredstava raste da bi se povećala ekonomska produktivnost. Ali, da li je vreme uvek novac? Treba li sve da bude stavljeno pod kontrolu vremena? Individualni saobraćaj, koji je pod manjim vremenskim stresom, jer se, naravno, odvija u privatnoj sferi, neprestano se smanjuje.

Slobodno vreme, koje je često «zajedničko vreme» gubi se u singl-eri: a broj samaca je sve veći. Vikendi, slobodno vreme i sport sve su ređi i kraći. Kolektivno vreme se skraćuje. Potražnje za individualnim saobraćajem biće sve manje, ne samo da će to organizaciono biti sve manje moguće-naše ulice ne mogu više da prime automobile-već će ga konzumenti, vozači sve manje zahtevati.

Na saobraćaj utiču brzina i starosna dob ljudi. Dve trećine ljudi, koje su vozači usmrtili u uličnom saobraćaju u Minhenu, je starije od 65 godina. Oni su prespori za brzi gradski saobraćaj. Smrtna kazna je, doduše, ukinuta, ali se i dalje izvršava na sporim ljudima.

Broj mrtvih u saobraćaju se smanjuje zbog sve veće tehnifikacije. Austrija je u 2003.godini imala isto onoliko usmrćenih u saobraćaju kao i 1954.godine. Mobilni svet će biti sve bezbedniji. Automobil se i dalje elektronifikuje i 2010. će samo software u autu generisati 100 milijardi evra. To neme veze stim što je Internet u porastu, već s tim što su standardi za bezbednost i njihovi sistemi sve skuplji.

Što više Interneta u automobilu to više mobilnosti. Informacije o saobraćaju; informacije o tome, kako upravljati automobilom da ide tamo, kuda vozač hoće, i dodatne informacije.

Sve više ljudi ima vlastiti auto. Dok se, naprotiv, ulični sistem nije izmenio još od Rimskog carstva. Ulice se još uvek grade kao i pre 2000 godina. Ni sam auto se poslednjih 100 godina nije značajno dalje razvio. Tek sa elektronifikacijom dolaze i nove karakteristike snage. 2010.godine će svaki auto biti sastavni deo komunikacione mreže. Vozilo kao «Smart Space» postaje deo komunikacione arhitekture, pri čemu će auto igrati razne uloge:

- Vozilo na mreži
- Vozilo u mreži

- Mreža u vozilu.

Početne okolnosti takvog scenarija su u raznim delovima zemaljske kugle različite. Putnički saobraćaj je u Americi najindividualniji, a na Dalekom Istoku najmanje izražen.

	SAD	EU	Japan
Individualni saobraćaj	86,5	80,0	51,5
Železnički saobraćaj	0,6	6,0	33,4
Javni autobuski saobraćaj	1,2	9,0	8,7
Aviosaobraćaj	9,5	5,0	5,3

Udeo putničkog saobraćaja u procentima

Izvor: US Department of Transportation, Washington DC 1997

Evropa je statistički, doduše, u srednjem polju, a pojedine zemlje su, naravno, veoma različito razvijene. U Švajcarskoj je, na primer, železnički saobraćaj mnogo jače razvijen nego u susednim zemljama.

Putnički saobraćaj, dakle individualizam, se nezadrživo i dalje razvija. U Sjedinjenim Američkim Državama sa dvostruko većim stupnjem razvitka od Evrope, isto tako brzo kao i u Evropi:

	Zapadna Evropa	SAD
1970	2.100	3.500
1990	4.000	6.700

Putnički saobraćaj

Podatak u milijardama pređenih kilometara

Širom sveta, dakle uključujući i zemlje u razvoju, rast je još viši. Tokom dvadeset godina broj putničkih automobila se više nego udvostručio, a broj teretnih kola utrostručio:

	1970	1990
Putnička vozila	200	500
Teretna vozila	50	150

Vozila širom sveta

Podatak u milionima vozila.

Da ne bi sa ovim problemom išli u daleku budućnost, pogledajmo budući scenario za Austriju, koja je nezavisna od susednih zemlja i nezavisna od EU-proširenja na Istok:

2002	2010	2030
3,8	4,5	5,5

Milioni putničkih automobila u Austriji.

Shodno tome, broj vozila će se u narednih 30 godina još jednom udvostručiti. Samo izgradnjom više ulica ovaj problem se više ne može rešiti. Grad Hongkong je početkom našeg veka prvi put bio suočen sa tim problemom: dužina izgrađenih novih uličnih kilometara nije postigla onu dužinu parkirališta, koja je potrebna za nove dozvoljene automobile. Sve veća saobraćajna lavina može se regulisati samo uz pomoć komunikacione tehnike i njenog upravljanja. Tako informacija o saobraćaju može da sa sada pasivne uloge- umesto što se sada preko radija javlja, gde se dogodio koji udes ili gde ima zastoja u saobraćaju- pređe na aktivnu funkcionalnost.

- Telematika može prognozovati da informiše.
- Stapanjem radija i telefona u radio podataka dobija se novi instrument, kojim se informacija transportuje s vozila i u vozilo.
- Tragova od vozila sve je više, a ni za postojeća se ne nalaze neka optimalna rešenja.
- Ne iz «žablje perspektive» vozača nego iz «ptičje perspektive inteligentne mreže.

Ova nova oruđa imaju za posledicu smanjenje individualnosti u uličnom saobraćaju. Gotovo sve zemlje zapadnog sveta imaju osnovno pravo na mobilnost, koje, međutim, više ne mogu ni ostvariti ni održati. Građanin, koga na putu zateče i blokira zastoj u saobraćaju, mogao bi da traži naplatu sudskim putem. Da, naime, zahteva da mu država po osnovu izgubljenog vremena stajanja isplati naknadu.

Danas sloboda u saobraćaju omogućuje da ljudi svoj auto koriste u svako vreme, uvek i svuda. A kad se regulisanje saobraćaja podigne na viši stepen, to neće više biti moguće. Da bi se smelo voziti od tačke A do tačke B, biće potrebna dozvola, kakva je danas normalna u aviosaobraćaju. Pilot ne može i ne sme da startuje bez «Timeslot».

Zbog stalnog porasta individualnog saobraćaja ova sloboda se mora prisilno ograničiti. Slobodi u saobraćaju postaviće se praktične i pravne granice. Ograničenja brzina, određene saobraćajne zabrane su prva ograničavanja. A uz pomoć novih telekomunikacionih tehnologija sigurno će slediti i ostale.

Svaki automobil je učesnik u nekoj komunikacionoj mreži. Svaki auto može da bude registrovan i prepoznat. Nadgledanje saobraćaja odvija se preko «svetlucajuće registarske tablice» na vozilu. Prekoračenja brzine mogu se automatski kazniti Sistem, koji se bazira na nadgledanju saobraćaja, dostavlja svoje informacije provajderu mobilne telefonije. Država ne mora da ima čak ni policajce da bi se naplatili prestupi. To mogu da urade privatna preduzeća potpuno automatski. Ali, telekomunikacione mere ne moraju da se koriste samo u disciplinske svrhe. Na vozilo se može delovati i spolja i tako pokrenuti prognoznerske akcije, kao na primer

- izbegavanje saobraćajnih udesa pri uzvoženju,

- smanjenje brzine vozila koja stižu iza, kako bi se izbegli saobraćajni udesi pri uzvoženju i
- povećanje intenziteta saobraćaja.

Vozač automobila dobija telekomunikacionog asistenta, koji

- može da poboljša vidljivost u toku noći pomoću infracrvenog zračenja,
- nudi Heading Control, pomoću koje se održava konstantno odstojanje od vozila ispred,
- omogućava aktivniju vožnju pomoću unapred proračunatih upozorenja o stanju saobraćaja,
- pruža unapred programiranu podršku pri manevrima za obilaženje vozila, pa čak omogućuje i obilaženje i ukoliko ne postoji optička vidljivost,
- upozorava vozača na teško uočljive objekte i postupke i generalno
- podržava navigaciju.

10. Religija

"Moje su cipele izrađene od lisičije kože. Po danu spavaju, a po noći izlaze."

Većina mladih posećuje svoje crkve noću. Ne daje se prednost gotskom ili romanskom stilu gradnje, već diskotekama, bioskopima i barovima. U vreme, kada je pređašnja generacija dolazila kući, mlađa generacija tek izlazi. Njihov Bog ne stanuje u crkvi, oni traže rasterećenje i odmor u ustanovama koje nude zabavu.

Samo blagostanje ne donosi sreću. Što se čovek više brine o svojoj individualnoj sreći, to je često nesrećniji. Put spasenja društva je sve češće – a to je uvek i bio – vera u Boga. Bog i tradicionalna religija imaju sve manje zajedničkog. Bog ili neka zamena Boga je utešitelj kod neobjašnjivih problema.

Zgrada crkve, dakle prostor za religiozne manifestacije, je još u srednjem veku bila "medijum", utešitelj religioznih ljudi. Danas je pretvorena u muzej umetnosti i zapuštena.

Crkva je hiljadama godina odgajala ljude u egoiste. "Potčinite Zemlju sebi" piše u Bibliji i oni to i rade. Sa oružjem, atomskom energijom i letom u svemir. Oni ne uviđaju granice, dokle se može vršiti potčinjavanje i gde počinje samouništavajuće izrabljivanje. Jedan astronaut je ispričao tužnim glasom, koliko se tankim čini sloj vazduha iz svemirskog broda. Na raspolaganju nam je "debeli koža" za disanje, a ipak je uništavamo.

S druge strane, Biblija kaže takođe: "Voli bližnjeg svog kao što voliš samog sebe". Moderan čovek ispunjava ovaj zahtev tako što voli samo ono što doprinosi njegovoj ličnoj sreći.

Koreni društva, koje odbacuje i omalovaža i u kojem se čovek veoma brzo odvaja od drugih bližnjih i od stvari, se nalaze u oslobađanju od prestupa putem ispovesti. Ljudi su grešili, priznavali svoje grehe predstavniku crkve i tako su neutralizovali svoj "duševni konto". Mogao je da započne novi život, u kojem se ponovo grešilo na sličan način kao i pre ispovesti. Ciklus novog početka je mogao stralno da se započinje, a da nije donosio temeljitu promenu načina razmišljanja. O tome se može pročitati ne samo u crkvenim i biblijskim tekstovima, već je poznato i u narodnim predanjima. Austrijski pevač Hubert fon Gojzern (Hubert von Goisern) peva na svom CD-u "Fön" u pesmi „Katolički“:

"I wollt i wia a wengal mea katholisch.
I gangat jedn Sundog in die Kirchen beichen
Uns was los"¹⁰⁶

(Želeo bih da budem bolji katolik.
Išao bih svake nedelje u crkvu na ispovest
i tada bih bio oslobođen greha.)

Dakle, svakog ponedeljka se može ponovo početi grešiti. Stari grehovi se menjaju kao veš i duša dobija pročišćenje, koje je izvršeno kao sa sredstvom za pranje.

Obrnuto, njena regresija, takođe i srednjoročno, ima mali društveno-politički uticaj. Razvoj, koji, međutim, povlači za sobom pomeranja:

Svetska religija	1900	1970	1988	1997
Muslimani	200	551	837	1147
Katolici	226	672	887	104
Hindusi	203	466	466	746
Protestanti	143	354	450	419
Kineska religija	380	214	188	363
Budisti	127	232	300	353
Pravoslavci	116	143	171	223
Svetsko stanovništvo	1.650	3.000	5.000	5.850

Seobe naroda dovode do pomeranja

Broj vernika u milionima

Izvor: SPERL, Gerfried (Hg.): 20. vek. Prominentni autori gledaju unazad i objašnjavaju budućnost; Beč 2000., strana 68

Nakon pobožnog Srednjeg veka usledio je bezbožni Novi vek. Papa Jovan XXIII (Johannes XXIII) je pokušao svojim 2. vatikanskim koncilom (1962. – 1965.) još jednom preokret kao i da smisao crkve postavi u sadašnje moderno doba. Ali, već je njegov naslednik, papa Jovan Pavle II (Johannes Paul II), sve ponovo vratio u pređašnje stanje. "Da se želja Jovana XXIII ostvarila, bila bi započeta post-nova era. Novi ekonomski, politički, društveni i kulturni svetovi vrednosti bi nastali pod uticajem hrišćanske religioznosti u Evropi...

Ali nije bilo tako: Religioznost se ponovo vratila u svet, u kojem se Bog pojavljuje u razumu, ali ne više u srcima. Ona čak i ne primećuje da ne zna ubedljive odgovore na goruća pitanja ovog vremena: pitanja granica napretka, prenaseljenosti Zemlje, nemorala hrišćanskih institucija, bezbednosti životne sredine, tiranije nekih institucija, neopravdanosti modernih ratova ostaju za nju nedokučiva."¹⁰⁷

Svrha zvanične crkve nije jednaka društvenom trendu. Mistika se gubi u crkvi i vraća se preko ezoterike i alternativnih sekti. "Sveštenik koji prinosi žrtvu iščezava ne samo u Evropi, već širom sveta. Upravo se odvija pobedonosno napredovanje evangelističkog propovednika ili propovednice, a to je sasvim dugačiji tip uloge."¹⁰⁸

Vatikan se i dalje drži katoličkog episkopata, koji međutim ima pagansku ulogu sveštenika, ali u modernom svetu i Novom zavetu ne zauzima više nikakvo mesto.

Ekonomizacija društva je dovela do Homo Oeconomicus-a. Čoveka, koji se egoistički radi sopstvene koristi usmerava na ekonomske prednosti. „Posednici“ postaju dominirajući uzor današnje kulture. To je nastalo u toku reformacije u 16. veku. Pohlepa je u smislu crkve bila smrtni greh. Tu se ubrajala i koristoljubivost, koja je bila za osudu. Crkva je izgubila uticaj u zadnjim vekovima i zato je opala i osuda koristoljubivosti. Liberalno društvo se orijentiše ka tržišnoj ekonomiji. Vođen razumom, Homo Oeconomicus sledi svoje sopstvene interese.

U Indiji vernici daju svom Bogu darove, da bi za uzvrat od Boga dobili još više. Bog je prinuđen da se revanšira. Takav način razmišljanja prevladava i među

ljudima. Crkva je tako regulativ između siromašnih i bogatih. Bogati moraju da poklanjaju jednu četvrtinu svoje dobiti na ime „poreza na siromašne“. Tradicija, koja se sačuvala do danas – bar toliko dugo da religija može da očuva svoj društveno-politički uticaj. Religija se brinula uvek za uravnotežen i pravilan život. Životnom ritmu je davala takt. Nedelja je bila dan za odmor.

„Odmor Sabatom: 1. Tako se dovrši nebo i zemlja i sva vojska njihova. 2. I svrši Bog do sedmog dana dela svoja, koja učini; i počinu u sedmi dan od svih dela svojih, koja učini. 3. I blagoslovi Bog sedmi dan, i posveti ga, jer u taj dan počinu od svih dela svojih, koja učini.“¹⁰⁹

„Čovek mora biti svestan skandaloznosti ovog postupka da bi uvideo ono što nije samo po sebi razumljivo iz priča, koje se prečesto čuju. Suspencija radnog principa sedmog dana ima svojstva anarhičnog. Kontemplativni izlaz sprečava da aktivnost zapadne u aktivizam. Ali tek prekid stvara ritam. Postoje ljudi, koji pronalazak Sabata ubrajaju u najveća kulturna ostvarenja Jevreja. Jer ritam stvara ponavljanje. A ponavljanje omogućava prepoznavanje i pruža formu rasterećenja, bez kojeg bi život bio nepodnošljiv.“¹¹⁰

„Ovaj raspored se izgubio slabijom posetom sajma nedeljom. Shodno tome je studija o slobodnom vremenu, koja je izvršena u Nemačkoj, pokazala da je nedelja postala „najdosadniji dan u sedmici“¹¹¹. Naročito među mladima, od kojih je 25 % priznalo ovu izjavu.

Matineji u pozorištima i izložbe slika još živih slikara u galerijama pokušavaju da ponude zamenu za sajam. Sekularizovana služba božija za građane 21. veka. Generalno su se religiozne vrednosti znatno izgubile: tako kaže austrijska studija Market-Instituta.¹¹² Žene još uvek pridaju značaj praznicima kao što je Božić. 38 % muškaraca želi da slavi Božić u porodici i 53 % žena. 18 % žena želi simbole kao što su raspeća, a 11 % želi da slavi u crkvenoj zajednici sa drugim vernicima.

11. SPORT

Počinje već praćenjem, tzv. "konzumiranjem" sporta. On nam se, putem televizijskog i radio programa, plasira u koncentrisanoj formi. Čovek više ne mora lično da se bavi sportom. Gledalac može da uštedi vreme. Prikazuju mu se samo vrhunski rezultati. U fudbalu su to za nekoliko sekundi svi golovi. Nije potrebno da se posmatra fudbalska utakmica svih 90 minuta. Režiser sportske emisije prikazuje samo golove.

Slično je i kod skijanja. Deset najboljih skijaša se uključuje u emisiju, a ostatak, lošiji sportisti, se više ne "konzumiraju". To dokazuje novi FIFA pravilnik, koji je uveden 2003. godine. Najboljih 30 je startovalo u slalomu obrnutim redosledom. Ishod je bio niska kvota uključenja i "dosadan" program.

Čovek je sve manje spreman da se uključi u tim. Vrste sportova, kod kojih se on sam sa sobom bavi, se povećava. Takođe pokazuje manju spremnost da se angažuje u nekom udruženju. Između 1950. i 1990.g. je porastao broj udruženja u Austriji sa 4.000 na 14.000. U 2000.g. bilo je nešto više od 12.000. Pri tome postoji sve više privatnih preduzeća kao što su fitness-studia, gde svako može da dođe i da ode kada hoće. Udruženja su nešto socijalno, komunikativno, dok fitness-studia, pak, izlaze u susret umreženom egoisti.

Sistem udruženja, i pre svega sistem matičnih saveza, je bio svojevrsan. Ovaj razvoj je došao iz USA i Velike Britanije, gde je sport institucionalizovan preko oblasti obrazovanja. Takođe su na zahtev Ministarstva prosvete nastala udruženja u centralnoj Evropi.

Angažman u sportskim udruženjima je povezan sa porodičnim vezama. Ako su roditelji bili aktivni u funkcijama, to preuzimaju i deca.

Studija, sprovedena 1998.g. u Austriji, pokazuje da dominiraju vrste sportova, kod kojih se čovek sam sa sobom bavi:

Rang pozicija	vrsta sporta	udeo stanovništva
1	vožnja bicikla	49 %
2	plivanje / ronjenje	39 %
3	skijanje / skijanje dugim stazama	24 %
4	tenis	14 %
5	gimnastika / ples / aerobik	14 %
6	pešačenje	14 %
7	fudbal	10 %
8	džogiranje / fitnes	10 %
9	inline-skejting /vožnja rolšuama	7 %
10	laka atletika	6 %
11	skakanje padobranom / paraglajding / letenje na zmaju	1 %
12	golf	1 %
13	surfovanje / jedrenje / veslanje	1 %

Kojim se vrstama sporta Vi bavite?

Izvor: Fessel + GfK, 1998.

Pre deset godina je plivanje bilo na prvom mestu. Tradicionalne vrste sporta kao dizanje tegova, boks, pešačenje, gimnastika i laka atletika nisu atraktivne i izgubilo se interesovanje za njih. Povećao se interes za golf, tenis, penjanje, inline-skejting i jahanje. Željene vrste sporta u Austriji su pored skijanja golf i tenis.

Čak se i intenzitet sporta povećao, što se temelji na nagonu za samoodržanjem i želji za trajnim zdravljem:

Učestalost	1979.	1989.	1997.
3 x nedeljno	7	16	14
1-2 x nedeljno	18	22	27
2 x u mesecu	5	7	9

Učestalost bavljenja sportom

Procenat ispitanika

Izvor: Fessel + GfK, IFES

Tipično moderan sportski čovek je "fitnes-studio-čovek". On je klasičan narcist i sve se više odvajava od samog sebe. U generaciji takozvanog društva, koje se zabavlja, više se ceni golf, kao ekskluzivni sport, nego tenis.

Sport je instrument za produženje ljudskog života. Ljudi se bave sportom, jer od toga očekuju više godina života i mlađi izgled.

Vrhunski sportisti pokušavaju da produže svoj "sportski život", dakle svoje angažovanje kao sportisti. Pored toga žele manipulacijama da poboljšaju svoje vrednosti da bi dospeli sve dalje, brže, više. Doping je jedna mogućnost. Ali i u legalnom domenu se pokušava da se trening optimalno kreira. Merači pulsa mere idealnu frekvenciju srčanih otkucaja. Laktat-testovi pokazuju najbolji prijem kiseonika. Sve manipulacije da bi se došlo do granica efikasnosti.

U Berlinu se 2002.g. broj džogera povećao za 300.000. Na sportskoj manifestaciji trčanja kao što je berlinski maraton je 2002.g. bilo 40.000 učesnika, što predstavlja udvostručenje u odnosu na 1997.g.

Sport i zdravlje su tesno povezani. Ljudi se u tehniziranom svetu manje kreću. Radi kompenzacije nedostajućeg telesnog opterećenja, telo se u slobodno vreme forsira pri bavljanju sportom. Čak i zanimanja, koja su tradicionalno zahtevala telesnu aktivnost, kao što je ratar ili radnik u čeličani, se zahvaljujući podršci mašina, dakle korišćenjem robota – izlažu manjem telesnom opterećenju. I ratar mora da trenira svoje telo radi kompenzacije.

Telesno naporni radovi se traže. Direktor upravnog odbora radi za vreme vikenda kod ratara i ručno mu čisti štalu. On traži dakle telesni izazov i opterećenje.

Sport zamenjuje ono što je ranije poziv nudio ili zahtevao. Potajna misao je produženje života. Zdravo i istrenirano telo omogućava duži život. Sportsko telo deluje mlađe, a to svi žele da budu. Sport kao izvor mladosti.

12. Zdravlje

Pojmovi "zdrav" i "bolestan" su se promenili u društvu blagostanja. Oba stanja, odnosno da li je čovek zdrav ili bolestan, su na dotičnoj skali stanja kvaliteta. Skali, na kojoj se nalazi čovek. Na zdravlje i bolest utiču tri faktora:

- biološko,
- fiziološko i
- socijalno stanje

dotičnog čoveka.

Jedan jedini podeljak na skali može već da destabilizuje čoveka. Socijalna oblast se - kao što je već navedeno u poglavlju o Singles-ima (samcima) – promenila. Ovaj rastući trend "biti sam" je bitan faktor za to na kojem se mestu na "skali zdrav-bolestan" nalazi dotična osoba. Društveni kontakti i zdravlje su u uzajamnom odnosu. Jedna kalifornijska studija je pokazala sledeće efekte:

- Ljudi, koji imaju jaku vezu sa drugima, žive duže.

- Iako su Japanci zbog jake industrijalizacije izloženi velikim opterećenjima, žive duže, jer imaju jako polje društvenih odnosa.
- Kontakti sa bližnjima jačaju imuni sistem.
- Samci imaju veći rizik da obole nego oženjeni.
- Ljudi, koji ne mogu opširno razgovarati o svojim problemima, su češće bolesni.
- Oženjeni su srećniji od samaca.

Za zdravlje radnika su zainteresovani i preduzetnici orijentisani ka uspehu. Što su zdraviji radnici, to je veća produktivnost. Nova merna veličina u vrednovanju od strane preduzeća. Stanje bolesti se povećava kod nezadovoljavajuće radne klime u preduzeću. "Zdravstveno stanje radnika ima isto toliku izražajnu snagu kao i cashflow preduzeća"¹¹⁴

Loše osvetljenje, loša hrana u kantini mogu uticati na zdravlje radnika. Zdravu hranu je u Evropi prihvatila i društvena sredina. Nemačka je u međuvremenu postala najveći proizvođač eko-proizvoda na svetu.

I tehnologije izazivaju stres. Nezavisnost od mesta i vremena krije faktore izvršenog pritiska. Radnici mogu brže da se zamene, jer je njihov rad, njihov zadatak definisan kao proces i "process owner" ("vlasnik procesa") se može lako zameniti, odnosno može se vrednovati putem postupka raspisivanja konkursa na međunarodnom nivou.

I vrste bolesti izražavaju ovaj telesni i duševni pritisak. Jedna anketa, koja je sprovedena od strane IMAS-a, pokazuje da su glavobolja i nervoznost odnosno stres postale glavne bolesti čoveka:

Tegobe	procenat
glavobolja	40
nervoznost, stres	38
poremećaj sna	35
gojaznost	29
bolesti krvotoka srca	23
visoki krvni pritisak	21
poremećaj u želucu	21
problemi sa venama	20
alergije	19
reumatizam	15
smetnje u probavi	15
depresije	11
plućne tegobe	11
dijabetes	5

Od čega boluju Austrijanci

Upit: "Od kojih bolesti patite često ili ponekad?"

Reprezentativni upit u periodu od septembra 2002. do juna 2003., 8.000 ispitanika starosti preko 14 godina

Izvor: IMAS

Pored vrste oboljenja, koja pokazuje promenu ljudskog ponašanja, čovek mora sve više sam da plaća za svoje zdravlje. Država, koja se za sve unapred brine i nudi sve usluge prividno "besplatno", povlači se sve više iz ovih socijalno stimulatvinih sfera. Građanin mora sam da plaća za svoje zdravstveno osiguranje i brigu o svom zdravlju. Kod malog broja preventivnih mera on mora da plati višu premiju osiguranja nego kod zdravog stila života. Na njemu je takođe izbor osiguravajućeg zavoda. Samo je prinuda za osiguranjem ostala regulisana od strane države.

Više odgovornosti kod same jedinke. Proces, koji će se daljom liberalizacijom sledećih godina pokrenuti u svim evropskim zemljama.

Telekomunikacija i kompjuter menjaju medicinski sistem. Pasivna organizacija postaje aktivna. Rezultati pregleda se ne moraju lično podizati, tako što će čovek stajati u redu u lekarskoj čekaonici, već se dostavljaju putem telekomunikacije. Na taj način postaju osobniji. "Medical services and instruments are becoming more personal. The world of stethoscopes is just catching up with the Internet age. Our work in laptops and interaction design has greatly helped us move from cumbersome, fixed instruments to small devices that are portable and easy to use."¹¹⁵

Telemedicina pretvara čoveka, pacijenta u konzumenta, Da li je on na taj način više ego-centriran? Bar se pojačava njegov status u odnosu na medicinske uređaje i "bele Bogove".

Porast broja starih ljudi povećava i izdatke u zdravstvu. Uprkos tome zdravlje samo po sebi nije isplativo. "Ljubav", "zdravlje" i "umetnost" su toliko dragoceni, da se samo besplatno mogu ponuditi.

12.1 Vreme

Bitan faktor, koji utiče na zdravlje čoveka, je vreme. Kao što je naše društvo 70-tih godina bilo pod uticajem ekologije i svesti da naši resursi nisu neograničeni, tako je 90-tih godina 20. veka nastala ekonomizacija vremena. Svest kako upotrebiti vreme.

(slika str. 121)

Udruženje za usporavanje vremena
Sterneckstrasse 15, A-9010 Klagenfurt, tel.:+43/463/27 00-742, fax: 27 00-759

Kako u privatnom tako i u zvaničnom sektoru došlo je do svesnog ophođenja sa korišćenjem vremena. Izazvano je ubrzanje. Vreme se sabija. Čovek čini sve više, sve brže i sve više istovremeno. Zbivanje ili tokove događaja ne određuje časovnik, već mobilni telefon. Ovo "sve brže, više i istovremeno" ima posledice na zdravlje ljudi.

"Finding ways to live well grows ever more important as our life expectations increase"¹¹⁶

"Heast as nit,
wia di Zeit vageht.
Huliedi Holajedi.

Die Jungen san oald woan
Und die Oaldn san gsturbn
Huliedi Holajedi.

Gestan is heid woan
Und heid is boild morgen
Huliedi Holajedi.

Heast as nit,
Wie di Zeit vageht"¹¹⁷

(Zar ne čuješ,
kako vreme prolazi.
Mladi stari postaše,
a stari pomreše.
Juče postade sutra,
a danas je skoro sutra.)

Praksa da se meri vreme, kako to čini moderan čovek, nije tako stara. Prvobitno su se ljudi upravljali prema toku kretanja Sunca. "Ljudska predstava o vremenu bila je uvek u tesnoj vezi sa predstavom o svetu, koja je prevladavala. Zavisnost ranijih kultura od klimatskih uslova i ograničenje rada na dnevne sate učinila su posmatranja toka kretanja Sunca važnim i za svakodnevicu potrebnim poslom širokih slojeva stanovništva"¹¹⁸

Sa sunčanim satovima je merenje vremena bilo takođe još zavisno od stvarnih vremenskih uslova – dan i noć ili Sunce i oblaci. Tek je mehanički sat omogućio merenje vremena nezavisno od prirode.

Mi se mešamo u prirodna vremenska doba. Sa frižiderom se manipuliše i produžava rok trajanja namirnica. Na naše životne namirnice već unapred stavljamo datum isteka, od kojeg se roba ne može više koristiti.

Plan jela se menja. Namirnice se jedu u vremenskim dobima, u kojima nisu na raspolaganju u dotičnoj regiji. Prolećna salata iz Afrike se servira zimi u Evropi.

Vremenski prozor se sve više povećava. Veštačkim osvetljenjem se produžavao dan i moglo se sprovesti više aktivnosti. Dan se udaljio od ekološkog ritma. Vreme uređuje sve između rođenja i smrti. Hajdeger (Heidegger) to naziva "Bivstvovanje ka smrti". Parališuća stagnacija je isto tako nezdrava kao i postojani trajni stres. Kako usporenje tako i ubrzanje mogu pogrešno da se primene, pri čemu je kod stresa bitno, ko ga je izazvao. Određivanja od strane drugih su negativna. U današnje vreme su posebno žene određene od strane drugih i tako preopterećene. One još uvek često ispunjavaju stari uzor žene odgojiteljice dece i domaćice, iako su

u novoj ulozi potpuno integrisane u proces rada. To je diskriminacija onih, koji određuju vreme.

Protiv prirodnog vremenskog doba radi i turistička privreda. Ljudi odlaze zimi u susret letu i Suncu; provode Božićne praznike na peščanoj obali pod palmama, a leti putuju u Južnu Afriku na skijanje, ili kod kuće na glečeru. Veštački se stvaraju situacije, koje ne odgovaraju prirodnom vremenskom dobu. Tenis se igra zimi u zagrejanim halama i Japanci skijaju leti u rahlađenim halama. Manipuliše se prirodnim vremenskim dobima.

Vreme po časovniku – tako to vidi moderni kapitalizam – vlada prostorom i društvom. "Ovo linearno, nereverzibilno, merljivo, predskazivo vreme se razbija u mrežnom društvu u procesu od izvanrednog istorijskog značaja."¹⁹ Telekomunikacija sa svojim mogućnostima prenosa i vremenskom ekvivaletnošću donosi dalju zavisnost. Videokonferencije ne poštuju više prirodno smenjivanje vremenskih perioda kao što su noć i dan. Generalni direktor međunarodnog preduzeća priča sa svojim saradnicima nezavisno od tih perioda. Direktni televizijski prenosi dopuštaju da se zaborave godišnja doba. Manifestacije se ne upravljaju prema lokalnoj publici i njenim navikama, već prema vremenu uključenja televizijske publike bilo gde na svetu. Skijaši moraju da savladavaju svoje trke pri veštačkom svetlu noću, kako bi ih njihova publika gledala u prikladno doba dana. TV-konzument je izložen vremenskom collagen-u, koji ni on sam ne može više da razlikuje.

Vreme može da se obezvredi protiv volje dotičnih osoba. Vreme čoveka, koji je bez posla, je kvalitativno manje vredno od vremena onoga, koji je u radnom odnosu. To dovodi do ponižavanja i bolesti.

I stariji ljudi se lošije kotiraju. Njihovo vreme je manje vredno od vremena mlađih generacija. To može dovesti, pored šteta po zdravlje, i do društveno-političkih razilaženja.

"Šta je zapravo vreme? Ako me niko ne pita, ja znam. Ako neko traži da mu objasnim - priznajem da ne znam..." (Avgustin, oko 400 nove ere).

"Časovnik – alatka" je čovekov unutrašnji biološki sat pretvorila u veštački raspored života. Raspored, koji ne predviđa nikakvu pauzu i podstiče ga da bude bolji od drugih. Podstaknuti ego-faktor. Mašina, alat, koji se meša u život čoveka i čini ga tako ojačanim, pojedinačnim borcem.

12.2 Troškovi

Troškovi za lečenje rastu, jer sve više nedostaje vremena za odmor. U poslednjih 30 godina prosečna količina spavanja je postala manja za 20 minuta. Sredstva za spavanje i lekovi za manipulaciju vremenom, koji treba da simuliraju odmor, koji nedostaje, ali ne stvaraju odmornog čoveka.

Zemlja	1997.	1998.
Brazil	454	470
Francuska	1.905	2.074
Nemačka	2.225	2.382
Japan	1.783	1.763

Niger	16	17
Rusija	419	317
Južna Afrika	628	530
USA	3.915	4.055

*Slika: izdaci po glavi za zdravlje u US dolarima
Izvor: World Health Report 2001.*

Kao što pokazuje specifikacija izdataka za sopstveno zdravlje, postoji korelacija između blagostanja jedne zemlje i zdravlja njenih građana. Takođe se primećuju retrogradne tendencije.

Ova "health divide" provlači se i kroz pojedine nacionalne države i odvaja bogate od siromašnih. "Ljudi sa visokim prihodima raspoložu boljim pristupom dobrima i uslugama, koje obezbeđuju zdravlje – eventualnoj boljoj ishrani, čistoj vodi i dobroj brizi o zdravlju. Bez sumnje da veće blagostanje ima za posledicu bolje zdravlje."¹²⁰

12.3 Strah

Čovek poseduje zdravi egoizam, koji potiskuje ono što je neprijatno; tako i strah. Strah je osnovno raspoloženje čoveka, koje se može potisnuti ili savladati. Strah može da izjede dušu. On može čoveku da oduzme njegovu vitalnost i da mu uzme životnu radost.

Strah može čoveka i da štiti. On postavlja barijere i granice. Strah ima duševni alarmni faktor. Čak i bolesni strah može biti od pomoći. On upozorava na to da treba nešto promeniti. Danas se povećava strah. S jedne strane, na osnovu faktora, koji dolaze spolja:

- teroristički napadi,
- saobraćajni udesi,
- bolesti, kao što je sida,

Ali i na osnovu brzih društveno-politilkih promena, brze stručne promene. Nastao je novi osećaj nesigurnosti, koji kao reakciju izazviva strah. Eksterni strah izaziva osećaje nesvestice.

Razvijeno društvo proizvodi veći strah. Ljudi ne moraju da se brinu za realni život. Osnovni preduslov je obezbeđen i čovek mora da reguliše svoj sopstveni život. To je izazov, moderno pitanje, koje ranije generacije nisu imale. Čovek je slobodan da kreira svoj život. To donosi nesigurnost i strah. Slobodu i samoodgovornost prati strah. Kada ne bi bio slobodan, sve bi bilo programirano i unapred određeno. Ljudi imaju skoro uvek strah. "Oni se plaše da ostanu sami; strah od tame, u kojoj se uporno javljaju fantazija o demonima; strah od Božije presude; strah od onoga, što bi drugi mogli da kažu; strah od pravde, koja kažnjava svaki prestup; strah da se upuste u rizik i da ne pretrpe poraz; strah da se pobedi i da se mora živeti sa zavišću drugih; strah da se voli i da se bude odbačen; strah da se traži povećanje plate, da se prihvati poziv i da se ode u strana mesta, strah što se ne govori strani jezik, što se

ne može ostaviti utisak na druge; strah od starenja i od smrti; strah da se ne padne u oči na osnovu svojih grešaka, a ne na osnovu svojih prednosti.."121

Strah je unutrašnje stanje čoveka. Kada mu životna sredina ne može ponuditi ništa novo, on se vraća na sebe samog i mora da se koncentriše na sopstveno bitisanje. Za to su mu potrebne četiri unutrašnje sile:

- "STOJ" – da bi se moglo osigurati bitisanje
- "RADOST ŽIVLJENJA"
- "SMETI I MOĆI BITI SAM"
- "SMISAO U CELINI" – perspektiva, koja omogućava sadržajno razvijanje.

U potrošački orijentisanom svetu, gde su pokriveni osnovni nivoi potreba, mora – kako to naziva egzistencijalna analiza – da odluči savest. To ima uticaja i pri umiranju. Ljudi sa jasnim unutrašnjim DA umiru lakše. Ostali se teže rastaju od života, jer nisu sigurni da li je to bio njihov život. "Nemogućnost daljeg bivstvovanja" izaziva različite reakcije: ljudi sa jakim egoizmom lakše se rastaju od života od plašljivih i neuravnoteženih ljudi.

Strah se izaziva i brzim promenama. Čovek traži oslonce i red u životu, čime može da razgradi strah. "Želju za redom Gas (Gass) vidi kao odlučujući podsticaj da se traži i nađe smisao u životu... Sastavni deo modernističke ontologije je da svaki red implicira značenje i da predstava da za to mora da postoji stvaralac uzima udela kod pogleda na svet, koji Boga određuje kao centar, kao izvor i uzrok za svaki harmoničan i povezan univerzum. Čežnja za redom je za Gasa želja za shvatanjem, koja čoveka podstiče da izradi modele sveta, kako bi se informisao o mogućnostima za saznavanjem."122

Ali protiv toga govori to, što postoji društvena konstrukcija neprijateljstva. Svet bez neprijateljstva bi bio dragoceniji za život, ali ratovi i neprijateljstva se vode zbog resursa. Što ljudi više imaju od toga, to je interesantnije da se osvaja. Takođe je korisno imati neprijatelje. Političari – kao sada u USA – mogu da skrenu sa internih problema i da ukažu na spoljašnje probleme. Zajednička slika neprijatelja odvraća od stvarnog, bliže situiranog problema.

13. Starost

Zdravlje je povezano sa starošću. Čovek želi večito da živi. Očekovani životni vek se trenutno povećava. Zdravstvena tehnika i pre svega preventivna medicina omogućavaju da ćemo mi – i to u skoro svim zemljama na zemaljskoj kugli – u sledećim godinama biti za dva do tri meseca godišnje stariji. Nastaje nova "super stara generacija" – takođe nazvana i "metuzalemska generacija". Za 20 godina će širom sveta biti preko pola miliona 100-godišnjaka.

Zemlja	muškarci	žene
Brazil	64,5	71,9
Francuska	75,2	83,1
Nemačka	74,3	80,6

Japan	77,5	84,7
Niger	42,7	43,9
Rusija	59,4	72,0
Južna Afrika	49,6	52,1
USA	73,9	79,5

*Očekivani životni vek pri rođenju prikazan u godinama
World Health Report 2001.*

U Japanu je najviše uznapredovao trend "postati sve stariji". Japan će 2010. godine biti najstarija nacija na zemlji. A Italija će zatim 2015. godine preuzeti tu poziciju. U poređenju sa tim, USA se "podmlađuje" – to jest, prosečna starost američkih građana opada. Oni imaju više dece.

Kina redukuje svoj broj stanovnika na osnovu regulativa, kakve samo jedna diktatura može da sprovede. Jedna porodica sme da ima maksimalno jedno dete. Kod drugog deteta se plaćaju veći porezi. Državni službenici gube svoj posao.

Obrnuto od toga, Indija se povećava i premašuje Kinu po broju stanovnika.

Dok Evropa pokazuje progresivno negativni privredni rast, u Kini se isti povećava godišnje za šest do osam procenata.

Ali, ne radi se samo o broju godina čoveka, već i o kvalitetu – kvalitetu života. Kvalitet je izražen u „Indeksu humanog razvoja“ (HPI). HPI uzima u obzir tri oblasti života:

- starost,
- obrazovanje,
- znanje.

Internacionalno redosled zemalja izgleda onda ovako:

Rang	zemlja	Očekivani životni vek pri rođenju ¹²³	indeks obrazovanja	prihod po glavi	HDI 2000
1	Norveška	78,5	97	29.918	0,942
2	Švedska	79,9	101	24.277	0,941
3	Kanada	78,8	97	27.840	0,940
15	Austrija	78,1	90	26.765	0,926
17	Nemačka	77,7	94	25.103	0,925
35	Mađarska	71,3	81	12.416	0,835
85	Turska	69,8	62	6.974	0,742
171	Burundija	40,6	18	591	0,313
172	Niger	45,2	16	746	0,277
173	Sijera Leone	38,9	27	490	0,275

Ineks humanog razvoja HDI

RITTER, Siegfried: *Postojani razvoj preduzeća kod SPORTident, masterska teza, Krems 2003., strana 11*

Evropa će za 50 godina imati 25 procenata manje stanovništva.¹²⁵

Ovu stagnaciju neće zaustaviti ni proširenje Evropske Unije. Samo bi prijem Turske, koja ima mnogo dece, doveo do poboljšanja:

	1950.	2000.	2050.
EU sa 15 zemalja	296	277	299
EU sa 27 zemalja	374	482	424
EU – 28 sa Turskom	395	549	523
Turska	21	67	99
USA	158	284	397
Japan	84	127	109

*Broj stanovnika u milionima
UN Population Prospects, 2000 Revision*

Slično se prikazuje i razvoj u Austriji. Pri konzervativnoj pretpostavci da stanovništvo ostane isto, smanjuje se broj dece, a raste broj seniora. Iz toga rezultuje nedostatak radne snage od 1,4 miliona do 2050.g.

	2000.	2050.
Suma stanovnika	8,1	8,2
3. generacija (od 60 godina)	1,7	2,9
2. generacija (do 60 godina)	5,0	4,2
1. generacija (do 15 godina)	1,4	1,1
zaposleni	3,7	3,1
predviđeni broj		1,3

*Razvoj stanovništva u Austriji:
Izvor: Statistika Austrije
Podaci u milionima stanovnika Austrije*

Kako se može rešiti ovaj problem?

- Ciljna politika useljavanja: Iako za to politički ne postoje znaci na kraju 20. veka, moguće rešenje problema može biti da se angažuje radna snaga iz drugih zemalja. Naše istočno-evropske susedne zemlje imaju sličan problem i zato se mora organizovati doseljavanje iz dalekih krajeva.
- Pospešivanje porodica s mnogo dece: Politička akcija, koja je uspešno sprovedena u drugim zemljama. Finansijski podsticaji povećavaju broj dece po porodici. Ali paralelno sa tim moraju se preduzeti tome odgovarajuće infrastrukturne mere: dečije jaslice, dečiji vrtići, školski nadzor popodne itd.

Imamo sve više starijih ljudi. I mladi će jednom ostariti. Pojam "mladost" treba iznova da se definiše. Mladost nije prirodnom data. Mladost je takođe sociokulturno

podstaknuta. "Mladost" je ideja prosvetavanja. Ona je između detinjstva i odraslosti. Vreme detinjstva je i vreme tutorstva od strane vaspitača. Odraslost se odlikuje sveobuhvatnom odgovornošću. Mladost je prelazno doba, u kojem je već izostalo tutorstvo, ali sopstvena egzistencija nije još potpuno izgrađena. Mladalaštvo ponekad traje do 40. godine života. Mladalaštvo obuhvata dakle sve više starosne grupe. Mladi se brinu za ono, što im je važno.

U našem brzo živećem i često bezorjencionom dobu mladi ljudi moraju svoje probleme orijentacije sami da rešavaju, jer i sami stariji ljudi jedva izlaze na kraj sa time.

Nasuprot tome, ne odaju se svi mladi ljudi duševnom stanju "mladalaštva", već sazrevaju ranije

Političko regulisanje broja stanovnika je i etičko pitanje zato treba i neki filozof da se oglasi: Maks Friš (Max Frisch) kaže u "Homo Faber-u" : "Pogled na statistiku: na primer opadanje tuberkuloze, uspeh profilakse, smanjenje sa 30 % na 8 %. Dragi Bože! On to čini sa zarazama; mi smo mu iz ruke uzeli zaraze. Posledice toga: moramo mu uzeti i rasplodivanje iz ruke. Nema povoda za grižom savesti, naprotiv: dostojanstvo čoveka da postupa razumno i da odlučuje samostalno. Ako nije tako, zaraze zamenjujemo ratom. Dosta romantike! Onaj ko prekid trudnoće načelno odbija, on je romantičan i neodgovoran. To ne treba da se dogodi iz lakomislenosti, to je jasno, ali načelno: moramo gledati činjenicama u oči, na primer činjenici da egzistencija čovečanstva nije nipošto pitanje sirovine. Glupost državnog stimulanja rađanja u fašističkim zemljama, ali i u Francuskoj. Pitanje životnog prostora. Ne treba zaboraviti automatizaciju: više nam ne treba toliko ljudi. Bilo bi pametnije da povećamo životni standard. Sve ostalo dovodi do rata i totalnog uništenja."¹²⁷ Ne treba zaboraviti da je ove redove Maks Friš napisao 1957. godine još pod uticajem Drugog svetskog rata. Danas smo pred problemom da izgubimo životni standard usled opadajućeg broja stanovnika.

Godine 2000. šestoro zaposlenih moralo je da finansira dvojicu penzionera. Godine 2030. će tu istu uslugu morati da izvrše četvorica zaposlenih, a 2050. godine čak još trojica više. Zbog ove finansijske praznine često je neshvatljivo delimično nesolidarno ponašanje penzionera i primalaca penzija i dovešće nas sledećih godina do konflikta generacija.

Na početku 21. veka će se opadanje broja rođenja još ubrzati usled pojačanog stupanja žena na posao i njihovog angažovanja i karijere. Rođenje dece se odgađa i žene dobijaju prvo dete kasnije nego žene iz prethodne generacije. Time nastaje praznina u podmladku, koja se ne može zatvoriti.

Stope rođenja većine evropskih zemalja su ispod vrednosti smrtnih slučajeva. Živorodenčad ne nadoknađuju čak ni svoje roditelje. Statistički svaka evropska žena donosi na svet manje od dvoje dece.

Irska	14,6
Francuska	13,1
Portugal	11,2
Švedska	10,2
Španija	10,1

Italija	9,4
Austrija	9,3
Nemačka	9,0

*Stopa rođenja 2001.
Živorodenčad po 1'000 stanovnika
Izvor: Eurostat*

Stopa rođenja se pokazuje i u odnosu prema stopi razvoda: U Austriji se stopa razvoda u zadnjih 30 godina udvostručila, stopa rođenja je naprotiv opala za jednu trećinu.¹²⁷

Broj dece	porodice u Austriji
nijedno	855.000
jedno	685.000
dvoje	540.000
troje	155.000
četvoro i više	44.000

*Broj dece u austrijskim porodicama
Izvor: STAT
Stanje: 2002.*

Koje se posledice mogu očekivati u slučaju nepovećanja broja stanovnika? Današnji životni nivo, današnji životni standard ne može više da se održi. U bolnicama se svakog dana menja posteljina. Kada bi se to vršilo svaki drugi dan, bilo bi potrebno manje bolničkog personala.

Slično se pokazuje i u Nemačkoj: 2030. godine će 50 procenata populacije biti starije od 50 godina.

Finansiranje starih ljudi, poštovanje generacijskog ugovora se ne može više održati sa izmenjenom starosnom raspodelom i u budućnosti će nužno dovesti do generacijskog konflikta i diskusija. Komunikacija između pojedinih starosnih klasa je i u prošlosti bila veoma smanjena.

"Veliki deo životnih oblasti, u kojima se krećemo, je rascepljen, specijalizovan i u velikoj meri nije umrežen. Nedostaje dijalog, koji bi bio potreban za umreženje pojedinih oblasti. Zato nedostaje razvoj, u kojem ono što se danas označava kao nereguliasmo, nužno postaje regulisano. Na osnovu ove specijalizacije u pojedinim disciplinama i na osnovu rascepljenja na različite stvarnosti je onečovečenje prirodna posledica u mnogim društvenim i privrednim oblastima"¹²⁸

Šta rade ljudi sa dobijenim produženim životnim vekom? Današnji stari ljudi su drugačiji nego stari ljudi pre 50 godina. Oni su postali samosvesniji i egoističniji. Stari ljudi su na kraju 20. veka bili štedljivi, nepokretni i poučavali su i opominjali sledeće generacije. Veoma su malo sudelovali u potrošačkom društvu.

Ovi atributi se više ne odnose na penzionere 21. veka. Ljudi, koji stare, ne čekaju više na okončanje života, već se okreću novim zadacima i novim počecima.

Mnogi ljudi stariji od 50 godina traže nove partnere i započinju novu životnu zajednicu.

Jedna studija u Sjedinjenim američkim državama pokazuje novo grupisanje ljudi starijih od 70 godina.¹²⁹

- "Zdravi samotnjaci": to su ljudi – samci ili u parovima – koji se začaure u svom domu i povlače, dakle odgovaraju više slici seniora iz 20. veka.
- "Bolešljivi mobilni stari ljudi": seniori, koji imaju doduše zdravstvene probleme, ali ipak ostaju mobilni i mnogo putuju.
- "Zdravi zahtevni stari ljudi": obrazovani, krepki i veoma pokretni stariji ljudi.
- "Slabi i povučeni stari ljudi": ljudi sa slabim prihodima, koji se koncentrišu na intenzivno konzumiranje televizije.

Samosvest starijih ljudi se pokazuje i u načinu odevanja. Prema anketi tekstilne privrede ljudi stari 60 – 69 godina polažu sve veću vrednost na svoje odevanje. Na pitanje: "Koliko Vam je važno da se oblačite moderno?", ovi seniori su ovako odgovorili:

	1992.	2002.
veoma važno	5 %	15 %
važno	35 %	40 %
manje važno	60 %	45 %

Plakativnije rečeno: "Svaki treći čovek stariji od 50 godina nosi povremeno kačket i bejzbol kapu. Simbol mladosti." Starost i starenje ljudi je samo jedan faktor sadašnjeg razvoja. Bernard Litaer (Bernard Lietaer) naziva četiri faktora razvoja "mašinom za kompresiju vremena":

Kako se možemo pripremiti za moguću valutnu krizu?

Valutna nestabilnost

prestarlost
stanovništva

promena klime i
izumiranje vrste

Kako će društvo
obezbediti novac
za stare ljude?

Kako možemo rešiti
konflikt između kratkoročnih
finansijskih interesa i
dugoročnog postojanog
načina privređivanja?

Informaciona revolucija

Kako možemo milijardama ljudi pružiti
životno izdržavanje bez dodatnih radnih mesta?

(slika, str. 135)

"Mašina za kompresiju vremena se sastoji od četiri razvoja, kao što je rečeno, poput četiri gigantska klipa, kojima se komanduje različitim brzinama na istoj tački. Zamislite dva klipa kao ledene bregove – prestarelost stanovništva kao i globalna promena klime i izumiranje vrsta -, oba se pokreću polako, ali nezadrživo u pravcu istog mesta."¹³⁰

Stari ljudi su danas drugačiji. Ne samo da su zdraviji i imućniji, već i aktivniji nego ranije generacije. Futurolog, Matijas Horks (Matthias Horx), vidi u diskusiji o generacijama i pozitivno: "Jedno je bar sigurno: Ako želimo da joj pariramo, moramo konačno prestati da kodiramo društvo, koje stari, kao menetekel, nesreća i katastrofa". Simon de Bovoar (Simone de Beauvoir) je napisala 1971. godine:

"U idealnom društvu, nadamo se, starost ne bi uopšte više postojala. Čovek bi, kao što se dešava kod privilegovanih, samo neupadljivo postao slabiji, ali se ne bi očigledno smanjio; umro bi bilo kad od neke bolesti, a da ne mora sa doživeti poniženje. Poslednje životno doba bi onda odgovaralo fazi egzistencije, koja se razlikuje od mladosti i odraslosti, ali ima svoju sopstvenu ravnotežu i svoju sopstvenu nadu.

Ne, dotle još nismo došli. Ali, zar se nismo malo približili toj utopiji? I zar se ne isplati, boriti se za nju?"¹³¹

(slika, str. 136)

Stariji ljudi žele da ostanu mladi. Ne žele da važe za "stare" ili "seniore". Oni žele da ostanu "sposobni za uživanje". Zbog čega se i bave sportom. Ne sportom radi sporta, već da bi telo održali mladim.

Kod internet seminara smo na našem univerzitetu upotrebili naziv "internet za seniore" i nije bilo prijava. Tek kada smo promenili naziv u "Internet 45+", došli su 70-godišnjaci.

Na internetu se broj seniora znatno povećava i spadaju u veoma rastuće ciljne grupe. U Skandinaviji je 2002. godine bilo 25 procenata u mreži, a, poređenja radi, u Austriji 16 procenata. Proces, koji je sasvim prirodan. Najpre mladi ljudi koriste nove tehnologije. U drugom koraku seniori i tek u zadnjoj fazi dolaze "Middle Ages" – sredovečni između 35 i 45 godina. U digitalnom dobu se nazivaju i "Digital Homless".

Grafika uvođenja proizvoda

(slika, str. 137)

Sve više ljudi koji imaju više od 55 godina koristi internet. Poslednjih godina za 30 procenata. Švedska ima najveće učešće sa skoro 20 procenata u odnosu na poslednju Španiju, gde samo osam odsto starijih ljudi koristi internet.

Udeo internet-korisnika starijih
od 55 godina.
Prikaz po zemljama u Evropi
Izvor: Nielsen, septembar 2003.

(slika, str. 137)

U oblasti korišćenja internacionalno ne postoje nikakve razlike. Finansije se veoma cene; takođe šoping i vesti. Poređenje korisnika iz 2002. i 2003. godine pokazuje da manje razvijene zemlje mnogo više nadoknađuju:

Porast ciljne grupe "silver" surfera
u poređenju 2002. sa 2003.g.
Izvor: Nielsen, septembar 2002. i
septembar 2003.g.

(slika, str. 137)

Seniori se u istraživanju tržišta nazivaju i "silvering", dakle srebrnokosi. Njihov pristup novim medijima im olakšava život i nadoknađuje infrastrukture, koje nedostaju.

Televizor zamenjuje porodicu, koju nemaju, a internet predstavlja kontakt sa spoljnim svetom. Za to je potrebna medijska kompetencija. Dirneker (Dürnecker) kaže da se na ličnom nivou u medijske kompetencije ubrajaju:

- "1. Instrumentalna kompetencija = tehnički instrumentalno ovladavanje medijima.
2. Kreativno stvaralačka kompetencija = da se informacije mogu kreirati prema medijima.
3. Informativno edukativne kompetencije = da se može proceniti značaj informacije za sopstveno znanje i iskoristiti na odgovarajući način.
4. Koncept samoodređivanja = da se medijalne ponude mogu izabrati i takođe odbaciti samopouzdanom, autonomnom i reflektirano.
5. Kritičko reflektivna kompetencija = da se može vrednovati smisao medijalne poruke pod socijalnim, etničkim, političkim i estetskim stanovištima."¹³³

"Sliku, koju društvo ima o starim ljudima, odredili su, u najmanju ruku, sami stari ljudi. Reklama ih otkriva kao "specifični sloj kupaca", televizor ih čini radosnim seniorima i čak i naučna sociologija nalazi na starim ljudima ono, što je unapred prepostavila o njima: da su oni potprivilegovana manjina."¹³⁴ S druge strane se u mnogim marketinškim konceptima seniori oslovljavaju specijalno, jer su oni "normalni ljudi".

Slika starijeg čoveka je svakako specifična po polu. Ako se stariji muškarac pokaže kao interesantan, onda se to kod žene određuje pre negativno. "Polazeći od predstave da je kulturno starenje jedan fenomen, koji žene pogađa ranije i jače, jer se njihov identitet često redukuje prema spoljašnjem izgledu. Očiglednost dinamike pojave promene kontinuiteta i promene kao oznake, koja se temelji na identitetu, kako za žene tako i za muškarce."¹³⁵ Majerhofer (Maierhoffer) naziva ovu svesnost žena u starosti "Third Pregnancy".

Ljudi, koji postaju sve stariji, se ne uklapaju više u kanonik katoličke crkve, koja kaže: "Trebalo da poštuješ oca i majku". Na sve manje zaposlenih dolazi sve više penzionera, koji se moraju izdržavati. Tu se ova sveta zapoved crkve može teško sprovesti.

Potrošačko društvo ne može da prihvati smrt. Kraj života se potiskuje. Rastajanje je i u drugim oblastima života manje egzistentno. Ljubavnici se rastaju lakše nego ljubavnici prethodne generacije. Brzo se pronalazi zamena partnera i "konzumira" sledeći bližnji, a da se puno ne osvrće na vezu, koja je okončana. Smrt i kraj ljubavi imaju dakle nečeg zajedničkog. "Kao što je poznato, neki ljubavnici priznaju činjenicu rastanka samoubistvom. Sada se prigovara da se tu radi o psihopatskim ili neurotičnim individuama. Ova presuda a posteriori ne može da prikrije činjenicu da ljubavni rastanak potčinjava partnere jednokratnoj katastrofi, koja već ima "nešto" i sa "smrću" i da možda "psihopati" ili "neurotičari" nisu u stanju da se odbrane od smrtonosnog karaktera katastrofe. I još ćemo videti da su ljubavni rastanak i smrt saveznici; prvo nam se javlja kao vesnik i simbol drugog."

"Novo doba ne pripoveda priče o normalnoj patnji, normalnom umiranju i normalnoj smrti. Normalna patnja, normalno umiranje i normalna smrt gube svoje dostojanstvo, jer dostojanstvo postoji samo onda, ako se o njemu dostojanstveno i govori. Patnja, umiranje i smrt moraju odskakati od uobičajenog, moraju imati senzacionalnu vrednost, da bi bili vredni priče."¹³⁷

Zahvaljujući sve novijim medicinsko-tehničkim uređajima produžava se ljudski život. Da li je besmrtnost poželjna, ostaje nerešeno. Još je Jovan (Johannes) pisao u svom otkrovenju (apokalipsa) o besmrtnim ljudima, koji mole za izbavljenje, dakle za smrt.

Život je konačan. Postoji kraj i zove se "smrt". U našem životu ništa nije sigurno osim smrti.

14. Rezime

Ljudi moraju da žive sa faktorima nesigurnosti. U okolnostima ličnog "preživljavanja" pojavile su se u prvom planu egositične osobine, ali bez odricanja od mreže, pomoći drugih, koja je međutim površna.

Tehnika je pomoćno sredstvo. Ona olakšava život. Na pitanje: "Da li tehnika utiče na čoveka ili čovek koristi nove tehnologije samo kao oruđe i tako olakšava sebi život?", ne može se dati jedan jedini odgovor. Postoji više odgovora, kao što postoji i više mogućih scenarija, kako se čovek menja.

Novac i bogatstvo su plodno zemljište za egoizam. U siromašnom društvu ima manje tehničkih pomoćnih sredstava i manje osnova za individualni postupak.

Ljudi stare. Pojedini segmenti starosti treba ponovo da se definišu:

- Detinjstvo postaje duže.
- Mladalaštvo se proteže do starosti od 40 godina života i odraslost počinje shodno tome kasnije. Ali oni moraju ostati duže u ovom segmentu, pre nego što pređu u
- seniore. Stari ne mogu da pomognu mladima u vremenu bez orijentacije, jer se i oni sami ne snalaze i postaju naivni fatalisti.

Biti mlad nema više nikakve veze sa mladim dobom. To je stav. Ovaj segment života se produžava. Mladi beže u prividne svetove, pri čemu ih podržava medijska tehnika.

U ophođenju sa informacionim i komunikacijskim tehnologijama mladi ljudi su isto tako verzirani kao i stari ljudi. Probleme imaju ljudi srednje dobi, takozvani "Digital Homeless"

Političari žele da pomoću interneta vlade učine pružaocima usluga. Na taj način potiskuju demokratska razmišljanja. Građani su deo države; njeni vlasnici i tako deo vlade. Oni ne mogu da delegiraju, što im pripada. Političari ne mogu postati sluge građana; oni moraju integrisati građane u svoj rad. Pri tome može biti od pomoći internet – da automatizuje izbore, da ih učini jeftinijim i tako češće sprovodivim. Ali politika se ne može zameniti kompjuterom i telekomunikacijom.

Tehnika pruža više mogućnosti i karakteriše okrutnije. Možda mi nemamo više egoista nego prethodne generacije, ali oni možda ekstremnije agiraju.

Kako može izgledati budućnost, zavisi od toga, koju pozicijsku vrednost ima tehnika i koju će imati. Danas imamo posla sa društvom, koje je prijateljski okrenuto tehnici. Ono prihvata pozitivno novine, kao što je mobilni telefon. Nove tehnologije se veoma brzo šire. To bi se moglo promeniti. Društvo, koje je prijateljski okrenuto tehnici, bi razvilo sasvim drugačije scenarije.

Prvi ljudi su imali svu spretnost ruku. Svi su mogli sve. Tek je u kasnijem sledu došlo do specijalizacije i tako do podele rada. Grupni rad je bio nužan.

U domenu naučnog rada postoji trend, koji se udaljava od dinamičnog rada u grupama. Kompjuter stavlja svakome sve na raspolaganje. Pojedinaac više ne zavisi od drugih. On može da upita banku podataka. Pojedinaac tako ponovo vlada, kao i pećinski čovek, svim veštinama; bar što se tiče razrade znanja, a ona predstavlja veliki deo današnjeg rada. On može sam, nezavisno od drugih da radi.

